

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

**MAKROKOZMOS/MİKROKOZMOS ARAYÜZÜNDE
MİMARİ TASARIMIN İMGE/ATMOSFER ETKİLERİNİN
“MESKEN TUTMA” KAVRAYIŞI ÜZERİNDEN OKUNMASI**

Sezen Başak ÖZÜNUR

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK

ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZİRAN 2019

ANTALYA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

**MAKROKOZMOS/MİKROKOZMOS ARAYÜZÜNDE
MİMARİ TASARIMIN İMGE/ATMOSFER ETKİLERİNİN
“MESKEN TUTMA” KAVRAYIŞI ÜZERİNDEN OKUNMASI**

Sezen Başak ÖZÜNUR

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK

ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZİRAN 2019

ANTALYA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MAKROKOZMOS/MİKROKOZMOS ARAYÜZÜNDE
MİMARİ TASARIMIN İMGE/ATMOSFER ETKİLERİNİN
“MESKEN TUTMA” KAVRAYIŞI ÜZERİNDEN OKUNMASI

Sezen Başak ÖZÜNUR

MİMARLIK

ANABİLİM DALI

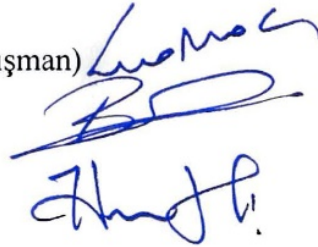
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez 18/06/2019 tarihinde jüri tarafından Oybirliği / ~~Oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kemal Reha KAVAS (Danışman)

Doç. Dr. Berna ÜSTÜN

Doç. Dr. Hacer Mutlu DANACI

ÖZET

MAKROKOZMOS/MİKROKOZMOS ARAYÜZÜNDE MİMARİ TASARIMIN İMGE/ATMOSFER ETKİLERİNİN “MESKEN TUTMA” KAVRAYIŞI ÜZERİNDEN OKUNMASI

Sezen Başak ÖZÜNUR

Yüksek Lisans Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Kemal Reha KAVAS

Haziran 2019; 82 sayfa

Yirminci yüzyıl mimarlık kuramında önemli izler bırakan Alman filozof Martin Heidegger'in (1889-1976) *mesken tutma* kavramını ortaya koyduğu dönemin koşullarından günümüze değin hızla artan bir ivmeyle gelişen teknoloji ve değişen dünya algısı insanın yer, zaman, mekân, hız gibi kavramları algılayış biçimini de sürekli olarak değiştirmiştir. Söz konusu dönüşümlerden hareketle bu çalışmada, Heidegger'in yirminci yüzyılda mimarlığa ilişkin olarak geliştirdiği tartışmaların ve vurguladığı kavramların erken yirmi birinci yüzyıl koşullarındaki süreklilikleri ve karşılıkları incelenmekte ve güncel girdiler çerçevesinde mimarlığın insanın *mesken tutmasına* aracılık edebilmesini sağlayan koşullar tartışılmaktadır.

Mesken sözcüğü doğrudan barınma işlevi ile ilişkilendirilse de barınma haricindeki işlevlere sahip olanlar dâhil olmak üzere tüm mimari yapılar insanın *mesken tutma*, başka bir deyişle mekânsal deneyim üzerinden çevresini anlamlandırma ve varoluşunu temellendirme süreçlerini etkiler. Makrokozmos-mikrokozmos arayüzünde kurgulanan her türlü mimari yapı, insanın yapıyı çevre ile farklı ölçeklerde karşılaşmalarının gerçekleştiği, gündelik hayatı örgütleyen yaşantı ve deneyim hallerini içeren kendi arayüzlerini üretir. Çeşitli işlevlere sahip yapılarda mimari tasarım aracılığıyla *mesken tutmanın* gerçekleşebilmesi için insanın yapı ile kurduğu ilişkinin fiziksel, zihinsel, duyuşsal ve algısal deneyim zenginliğini içermesi ve bu çok boyutlu deneyime sahne olan arayüzlerin yere ve zamana referans verecek şekilde kurgulanması gerekir.

Bu tezde yer ve mesken kavramlarına ilişkin olarak yukarıda açıklanan bağlamda geliştirilen tartışmalar ışığında insanın mimari yapı ile karşılaştığı farklı ölçekler makrokozmos ve mikrokozmos kavramlarına başvurularda tanımlanmaktadır. Bu çerçevede mesken tutma kavrayışının makrokozmos ölçeğindeki karşılaşma arayüzleri *imge*, mikrokozmos ölçeğindeki karşılaşma arayüzleri ise *atmosfer* kavramlarına değinilerek açıklanmaktadır. Makrokozmos-mikrokozmos ölçeklerinde insanın mimari yapı ile karşılaşma arayüzlerinde mesken tutma kavrayışının gelişmesini sağlayan tasarım ölçütleri tez kapsamında, fiziksel çevre duyarlılığı, kültürel bellek duyarlılığı, kütle-mekân kurgusunun deneyimselliği, tektonik farkındalık ve duyuşsal temas potansiyelleri olarak tanımlanmıştır. Güncel mimarlık örneklerinin bu kuramsal çerçevede tanımlanan tasarım ölçütleri açısından incelenmesi ile yirmi birinci yüzyıl koşullarında *mesken tutmanın* gerçekleşebilmesi için insanın mimari tasarım ile karşılaşma arayüzlerinin sahip olması gereken nitelikler irdelenmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Makrokozmos, Mesken Tutma, Mikrokozmos, Mimari Atmosfer, Mimari İmge, Yer

JÜRİ: Prof. Dr. Kemal Reha KAVAS

Doç. Dr. Berna ÜSTÜN

Doç. Dr. Hacer MUTLU DANACI

ABSTRACT

READING THE IMAGE/ATMOSPHERE EFFECTS OF ARCHITECTURAL DESIGN AT THE INTERFACE OF MACROCOSM/MICROCOSM THROUGH THE CONCEPT OF “DWELLING”

Sezen Başak ÖZÜNUR

MSc Thesis in the Department of Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Kemal Reha KAVAS

June 2019; 82 pages

The German philosopher Martin Heidegger (1889-1976), who raised a specific conception of *dwelling* within the circumstances of his time, left significant marks on the 20th century architectural theory. Since then, technology and perception of the world, which have undergone an accelerated process of development, altered the ways by which the humankind has perceived the concepts of place, time, space and speed. Departing from the above mentioned transformations, this study analyses the current continuities and counterparts of the concepts and discussions introduced by Heidegger regarding the architecture of the 20th century and discusses the conditions which enable architecture to lay the ground for *dwelling* in the context of the 21st century.

Although the concept of dwelling is directly associated with the function of sheltering, all architectural works, including those other than housing structures, affect humankind's *dwelling*, namely the process through which humans attribute meaning to their environment by means of spatial experience and thus ground their existence. All kinds of architectural productions constructed at the interface of macrocosm - microcosm produce their own interfaces where humans encounter the built environment at different scales. These interfaces also encompass the conditions of experience which structure daily life. For the realization of *dwelling* by means of architectural design in the contexts of various functions, the interrelation between human and architecture should involve experiential richness in physical, mental, sensory and perceptual terms. Besides, the interfaces, which establish the stages of such multidimensional experience, should be configured with reference to place and time.

In the light of the conceptual discussion summarized above, in this thesis, the different scales through which human encounters architecture are defined in reference to the concepts of microcosm and macrocosm. In this framework, the interfaces of encounter related with the conception of dwelling in the scale of macrocosm are explained with reference to the concept of *image*, while the interfaces of encounter in the scale of microcosm are explained with reference to the concept of *atmosphere*. Within the scope of the thesis, the design criterion that enable the development of the concept of *dwelling* at the interfaces of human – architecture encounter in macrocosm-microcosm scales are defined as sensitivity regarding physical environment, sensitivity regarding cultural memory, experiential potential of mass-space configuration, tectonic consciousness and potentials of sensory contact. By investigating the examples of contemporary architecture in terms of the design criterion defined in this theoretical

framework, this thesis examines the required qualifications of the interfaces of human – architecture encounter for the realization of *dwelling* in the context of the 21st century.

KEYWORDS: Architectural Atmosphere, Architectural Image, Dwelling, Macrocosm, Microcosm, Place

COMMITTEE: Prof. Dr. Kemal Reha KAVAS

Assoc. Prof. Dr. Berna ÜSTÜN

Assoc. Prof. Dr. Hacer MUTLU DANACI

ÖNSÖZ

Tez çalışması sürecinde bilgi ve tecrübeleriyle tezin şekillenmesinde bana yardımcı olan, önerileriyle tezin ilerlemesine ve gelişmesine katkıda bulunan danışmanım Prof. Dr. Kemal Reha KAVAS'a, lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince bilgisi ve sabrı ile bana her zaman destek olan ve yüksek lisansın ders yılında Anadolu Üniversite'sinde beraber çalıştığımız seminer dersi kapsamında tezin temel fikirlerinin oluşmasında büyük katkısı olan sevgili hocam Doç. Dr. Berna ÜSTÜN'e teşekkür ederim.

Hayatımın her alanında yanımda olan, benden destek ve sevgilerini esirgemeyen anne ve babama, bildiği her şeyi bana sabırla öğreten ablam Ayben Ruba ÖZUNUR'a, bana her zaman güvenip destek olan Mert ŞAHİN'e, tez çalışmam süresince yapıcı eleştiri ve yorumlarıyla bana yardımcı olan, bilgi ve fikirlerini içtenlikle paylaşan sevgili arkadaşlarım Merve ARTKAN, Ayşe ŞEKERCİ ve Şerife İNCEDEMİR'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	v
AKADEMİK BEYAN	ix
KISALTMALAR	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç	2
1.2. Kapsam.....	2
1.3. Yöntem	4
2. KAYNAK TARAMASI	6
2.1. Makrokozmos-Mikrokozmos Arayüzünde Mesken Tutma Kavrayışı.....	6
2.1.1. Mimari tasarımda makrokozmos ve mikrokozmos	6
2.1.1.1. Kozmos, makrokozmos ve mikrokozmos kavramlarının etimolojik kökenleri üzerinden tanımlanması	6
2.1.1.2. Kozmos, makrokozmos, mikrokozmos kavramlarının mimarlık bağlamında literatürdeki yeri ve mimari tasarım ile ilişkilendirilmesi.....	7
2.1.2. Mimari tasarımda yer ve mesken.....	9
2.1.2.1. Mesken tutmanın ön koşulu olarak yer.....	9
2.1.2.2. Heidegger’de mesken tutma kavrayışı ve mimari tasarım ile ilişkisi ..	14
2.1.3. Yer ve mesken tutmanın makrokozmos ve mikrokozmos kavramları üzerinden okunması	18
2.2. Makrokozmos-Mikrokozmos Arayüzünde Mimari İmge ve Atmosfer	20
2.2.1. Makrokozmos içerisinde insanın mimari yapı ile karşılaşması.....	21
2.2.1.1. İmge kavramının tanımlanması, mimarlık bağlamında literatürdeki yeri ve mimari tasarım ile ilişkilendirilmesi	21
2.2.1.2. Makrokozmos içerisinde deneyimlenen imgenin mesken tutma kavrayışı üzerinden okunması.....	22
2.2.2. Mikrokozmos içerisinde insanın mimari yapı ile karşılaşması.....	24
2.2.2.1. Atmosfer kavramının tanımlanması, mimarlık bağlamında literatürdeki yeri ve mimari tasarım ile ilişkilendirilmesi.....	24

2.2.2.2. Mikrokozmos içerisinde deneyimlenen atmosferin mesken tutma kavrayışı üzerinden okunması.....	25
2.3. Mimari Yapı ile Karşılaşma Arayüzlerinin Birbiriyle İlişkisi ve Mesken Tutma.....	27
2.4. Mesken Tutma için Bir Araç Olarak Mimari Yapıya Ait Atmosfer ve İmgenin Tasarımı ve Tespitine İlişkin Ölçütler	29
2.4.1. Fiziksel çevre duyarlılığı	32
2.4.2. Kültürel bellek duyarlılığı	33
2.4.3. Kütle-mekân kurgusunun deneyimselliği.....	35
2.4.4. Tektonik farkındalık	36
2.4.5. Duyusal temas potansiyelleri.....	39
3. MATERYAL VE METOT	42
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	47
4.1. Yirmi Birinci Yüzyıl Mimarlığında Yer ve Mesken Tartışmalarında Öne Çıkan Sorunlar ve Mimarlık Pratiğine Yansımaları.....	47
4.2. Makrokozmos-Mikrokozmos Arayüzünde Mesken Tutma Kavramının Mimari Örnekler Üzerinden İncelenmesi.....	52
4.2.1. LoftCube (2003)	52
4.2.2. Szczecin Filarmoni Salonu (2014, Polonya)	53
4.2.3. Amami Plajı Tatil Villaları (2017, Japonya)	53
4.2.4. Freiburg Üniversite Kütüphanesi (2015, Almanya)	54
4.2.5. Serpentine Sackler Galerisi (2013, İngiltere)	55
4.2.7. Çin Sanat Akademisi Halk Sanatı Müzesi (2015, Çin)	56
4.2.8. VAC Kütüphanesi (2018, Vietnam)	57
4.2.9. Dursunlu Butik Otel (2012, Türkiye)	57
4.2.10. “Ring Around a Tree” Okulu (2011, Japonya).....	58
4.2.11. Tüm Savaş Kurbanları için Anıt (2013, Slovenya)	59
4.2.12. Sayama Orman Şapeli (2013, Japonya).....	59
4.2.13. SMF-TU Sosyal Sağlık Merkezi (2015, Arjantin)	60
4.2.14. Terra Cotta Stüdyosu (2016, Vietnam).....	61
5. SONUÇLAR	62
6. KAYNAKLAR	65

7. EKLER.....69

ÖZGEÇMİŞ

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Makrokozmos/Mikrokozmos Arayüzünde Mimari Tasarımın İmge/Atmosfer Etkilerinin “Mesken Tutma” Kavrayışı Üzerinden Okunması” adlı bu çalışmanın, akademik kurallar ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını belirtir, bu tez çalışmasında bana ait olmayan tüm bilgilerin kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

18/06/2019

Sezen Başak ÖZÜNÜR

KISALTMALAR

Kisaltmalar

TDK : Türk Dil Kurumu

OED : Oxford English Dictionary

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Yerin tanımlanması aracılığı ile mesken tutma	16
Şekil 2.2. İnsan-mimari yapı karşılaşma arayüzleri.....	20
Şekil 2.3. Centraal Beheer; a) dış mekân; b) iç mekân	23
Şekil 2.4. Süleymaniye Cami; a) strüktürel kademelenme; b) yan cephe revakları.....	29
Şekil 2.5. Ölçütlerin parametrelere bağlı olarak tanımlanması	32
Şekil 2.6. Termal Hamamlar; a) plan kurgusu; b) iç mekân	36
Şekil 2.7. Bruder Klaus Şapeli; a) tektonik yapı; b) dış cidar; c) iç cidar	38
Şekil 2.8. Gugalun Evi; a) eski-yeni yapı ilişkisi; b) birleşim detayı.....	39
Şekil 2.9. Şelale Evi; a) çevre ile ilişki; b) iç mekân.....	40
Şekil 3.1. Örneklerin seçim ve değerlendirme metodu.....	42
Şekil 3.2. Heidegger'in Todtnauberg'de bulunan evi.....	43
Şekil 3.3. Materyali sınırlandırıcı ölçütler	43
Şekil 3.4. Mimari yapı ile karşılaşma arayüzlerinin birbiri ile ilişkisi	45
Şekil 3.5. Örneklerin dünya üzerindeki dağılımı	46

1. GİRİŞ

Heidegger 1951 yılında gerçekleştirdiği “İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek” başlıklı sunumunda, *mesken tutmayı* insanın dünya üzerinde var olma hali ile ilişkilendirerek tanımlamıştır (Heidegger 2008). Bu düşünceye göre insan içerisinde yaşadığı, çalıştığı, kimi zaman yalnızca içinden veya yanından geçip gittiği, kimi zaman duraklama, dinlenme için kullandığı, gündelik yaşantısını geçirdiği *yerler* aracılığıyla çevresiyle ilişkilendirilir. Dünyada varoluşunu deneyim ve yaşantıyı barındıran bu tür karşılaşmalar üzerinden tanımlar. Kısacası mimari yapı, insanın gündelik hayatını örgütleyen karşılaşma biçimleri, barındırdığı yaşantı ve deneyim potansiyelleriyle insanın *mesken tutmasına* aracılık eder.

Mesken tutma mimari tasarımın farklı ölçeklerde deneyimlenmesi çerçevesinde birtakım koşullara bağlı olarak gerçekleşir. Söz konusu ölçek dizgesi içerisinde mimarlık ürünü, kendisini çevreleyen dış dünya ve bünyesinde ürettiği mekânsal dinamiklerini içeren yapısı aracılığıyla deneyimlenir. Mimari yapının içerisinde örgütlediği dış dünyaya ait girdileri içeren çevresel bağlamın bütünü makrokozmos; yapının kendine ait iç dinamikleri sonucu var olan aynı zamanda da kendisini çevreleyen dış dünya ile ilişkilenen yer tanımlamaları ise mikrokozmos olarak tanımlanabilir.

Tez çalışması kapsamında insanın mimari yapı ile iki farklı karşılaşma biçimi tanımlanmıştır. Bunlardan ilki, yapının içerisinde üretildiği, çevresine ait tüm bilgi ve belleği barındıran, makrokozmosu içerisinde çevresel ölçekte algılandığı karşılaşma biçimidir. İkincisi ise yapının makrokozmostan elde edilen verilerle ürettiği, kendi iç dinamiklerini barındıran mikrokozmosu içerisinde insan ölçeğinde deneyimlendiği ve algılandığı karşılaşma biçimidir. Deneyim ve yaşantıya bağlı olarak çevresel ölçekte ve insan ölçeğinde gerçekleşen bu karşılaşmalar, mimari yapıya ait tasarlanmış arayüzlerden edinilen imge ve atmosfer etkileri aracılığıyla okunabilir. Yapının makrokozmosuyla bir arada değerlendirildiği, çevresel ölçekte edinilen deneyim, yapıyla ilk karşılaşma halini somutlaştıran mimari *imgesi* üzerinden gerçekleşmektedir. Makrokozmos verilerini kendi ürettiği yer tanımlamaları üzerinden yansıtarak kullanıcının insan ölçeğinde deneyimine açılan mikrokozmosu ise mimari *atmosfer* etkileri aracılığıyla içselleştirilir. Bu doğrultuda mimari tasarım içerisinde bulunduğu makrokozmosun ve ürettiği mikrokozmosun birbiriyle ilişkisini tanımlayan ve bu ilişkiyi örgütleyen yapıdır. Mimarlık ürünü ile makrokozmos-mikrokozmos arayüzünde gerçekleşen karşılaşmalar, mimari imge ve atmosfer etkileri üzerinden, yapı, insan ve çevre ilişkisinin kurulmasına ve mesken tutmaya imkân sağlayacak deneyim potansiyellerini barındırır.

Bu çalışmada makrokozmos-mikrokozmos arayüzünde örgütlenen bir yapı olarak mimari tasarımın *imge* ve *atmosfer* etkilerinin, *yer* kavramı ve yerin deneyimlenmesi üzerinden bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Mimarlık aracılığıyla mesken tutmanın gerçekleşebilmesi için gereken her iki karşılaşma arayüzünün tasarımına dair parametreler ortaya koyularak, bu parametreler üzerinden Heidegger’in *mesken tutma* kavramı bağlamında güncel mimarlık pratiğine dair problemler tartışılmaktadır. Yirmi birinci yüzyıla ait farklı yer ve yapı türlerine ait seçilen örneklerle, karşılaşmaların gerçekleştiği arayüzlerin her iki ölçekte belirlenen parametreler üzerinden değerlendirilmesi yapılarak güncel mimarlık pratiğinin insanın

dünyada varoluşunu anlamlandırmasına ne şekilde katkı sağlayabileceği irdelenmektedir.

1.1. Amaç

Marc Augé'nin 1992 yılında ilk kez yayımlanan “Yok-Yerler”¹ adlı kitabında “üstmodernliğin getirileri”² olarak tanımladığı; insanın zaman ve mekân algısında yaşanan değişim, yirmi birinci yüzyıl koşulları içerisinde gittikçe hız kazanmıştır. Augé'yi üstmodernlik kavramını kullanmaya teşvik eden ve teknolojinin gelişimiyle gündelik yaşantıda gerçekleşen tüm bu değişim süreci; insanın dünya üzerinde, yaşadığı çevre içerisinde, kendi varoluşunu algılama, tanımlama ve gerçekleştirme biçimlerini de hızla değiştirmektedir. Söz konusu değişimin mimarlığa yansımaları sonucunda, mimarlık ürününün kullanıcıları olarak insan yaşantısını sürdürdüğü çevre ile kurduğu ilişkiyi gitgide koparmaya başlamış, *yer, mesken, iskân etme* kavrayışlarıyla bağını kaybetmiştir.

Tez kapsamında belirlenen ölçekler ve değerlendirme ölçütleri üzerinden yapılan değerlendirmelerle öncelikle, güncel mimarlık ortamının eleştirisinin Heidegger'in mesken tutma kavrayışı üzerinden gerçekleştirilmesi, ardından Heidegger tarafından insanın dünya üzerindeki var oluşunu gerçekleştirme biçimi olarak tanımlanan *mesken tutmanın*³, yirmi birinci yüzyıl koşullarında mimarlık aracılığıyla nasıl gerçekleştirileceğinin tartışılması hedeflenmektedir.

Bu doğrultuda tez çalışmasının amacı, insanın mimari yapı ile kurduğu ilişkiyi temellendirdiği karşılaşma biçimlerinin nasıl olması gerektiğini mimarlık pratiği bağlamında tartışmak ve yirmi birinci yüzyılda üretilen farklı yapı türlerine ait seçilen örnekler üzerinden sürdürülecek değerlendirme ile mimari yapının günümüz koşulları içerisinde insanın *mesken tutmasına* nasıl aracılık edebileceğini irdelemektir.

1.2. Kapsam

Tez kapsamında yirmi birinci yüzyıl koşulları içerisinde mimarlık aracılığıyla insanın mesken tutmasının gerçekleşme koşulları tartışılmaktadır. Bu bağlamda tez öncelikle yapılan literatür taraması sonucunda derlenen kuramsal bilgilerden oluşan giriş ve kaynak taraması bölümü ile çalışmanın mimarlık pratiğindeki karşılığını aramak adına belirlenen örneklerin değerlendirildiği materyal-metot ve bulgular-tartışma bölümlerinden oluşmaktadır. Mimarlık kuramına dair kavramsal altyapı ile desteklenen örneklerin değerlendirmesi ile elde edilen çıkarımlar doğrultusunda güncel mimarlık pratiğinin insanın mesken tutmasına aracılık edebilmesi için sahip olması gereken nitelikler çalışmanın sonuç bölümünde ifade edilmektedir.

¹Kitap ilk defa Fransızca olarak “Non-lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité” adıyla yayımlanmış, İngilizceye “Non places an introduction to supermodernity” başlığıyla, Türkçe'ye “Yer olmayanlar: üstmodernliğin antropolojisine giriş” başlığıyla çevrilmiştir.

²Sözcük Fransızca orijinalinde “surmodernite”, İngilizce çevirisinde “supermodernite”, Türkçe çevirisinde “üstmodernlik” şeklinde kullanılmaktadır.

³Orijinal dilindeki (Almanca) karşılığı “wohnen” olan sözcük, Alman filozof Martin Heidegger tarafından tez kapsamında yararlanıldığı şekliyle ilk kez 1951 yılında gerçekleştirdiği “İnşa Etmek İskan Etmek Düşünmek” başlıklı sunumda kullanılmıştır. Daha sonra bu çalışma, filozofun 1971 yılında yayımlanan “Poetry, Language, Thought” adlı kitabında yer almıştır (Sharr 2017).

Çalışmanın giriş bölümünde öncelikle tezin sınırlayıcı çerçevesini oluşturan, yirmi birinci yüzyıl yaşam koşullarından, dünya algısından ve mimarlık ortamından bahsedilmiştir. Giderek değişen mekân, zaman ve hıza dair kavrayışların insanın mesken ve yere dair farkındalığını azalttığı vurgulanmıştır. Bu doğrultuda mimarlık pratiğinde karşılaşılan meskene dair problemlerin ortaya koyulması ve bu problemlerin çözümünün yine mimarlık pratiği içerisinde aranması gerektiği tezin amacı bağlamında aktarılmıştır. Tezin strüktürü ve araştırmanın hangi çerçeve içerisinde ele alındığı, yararlanılan kuramsal altyapı, seçilen örnekler ve örneklerin inceleme ölçütleri giriş bölümünde yer alan kapsam ve yöntem başlıkları altında belirtilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle kozmos, makrokozmos ve mikrokozmos kavramlarının etimolojik kökenleri ve mimarlık bağlamında literatürdeki kullanımları incelenerek, mimari çevre ve mekân ile ilişkileri tanımlanmıştır. *Yer ve mesken* kavramlarının literatürdeki kullanımları incelenmiş, mimari tasarımda *yer ve mesken tutmanın* makrokozmos ve mikrokozmos kavramları üzerinden okuması yapılmıştır. Mimarlık ürününün, makrokozmos ve mikrokozmos arayüzünde örgütlenen yapısı çerçevesinde, Heidegger'in *mesken tutma* kavramıyla nasıl ilişkilendiği ortaya koyulmuştur.

Ardından tez kapsamında makrokozmos ve mikrokozmos içerisinde insanın mimari yapı ile gerçekleştirdiği karşılaşmalar ve bu karşılaşmaların içerdiği, yapının fiziksel, zihinsel ve duyuşsal olarak deneyimlenmesi ile edinilen imge ve atmosfer etkileri tartışılmıştır. Makrokozmos-mikrokozmos arayüzünde varolan mimari yapının *imge ve atmosfer* etkileri ve insan deneyimine dayalı bu etkilerin *mesken tutma* kavramıyla ilişkisi irdelenmiştir. Öncelikle *imge* kavramının mimarlık bağlamında literatürdeki anlamları araştırılarak mimarlık ürünü ile ilişkisi tanımlanmıştır. Mimari yapıya ait *imgenin* tasarım ölçütleri ortaya koyulduktan sonra, makrokozmos içerisinde algılanan *imgenin mesken tutma* kavrayışı üzerinden okuması yapılmıştır. Ardından *atmosfer* kavramının mimarlık bağlamında literatürdeki anlamları araştırılarak mimari yapı ile ilişkileri tanımlanmıştır. Mimari atmosferin tasarım ölçütleri ortaya koyulduktan sonra mikrokozmos içerisinde deneyimlenen tasarlanmış *atmosferin mesken tutma* kavrayışı üzerinden okuması yapılmıştır. Bu tanımlamalar ve okumalar doğrultusunda, mimarlık aracılığıyla insanın *mesken tutabilmesi* için, mimari yapı ile kullanıcısının gündelik yaşantı içerisinde farklı ölçeklerde gerçekleşen iki karşılaşma biçiminin birbiriyle ilişkisinin nasıl olması gerektiği irdelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise öncelikle, birinci ve ikinci bölümde yapılan literatür taramaları ve tanımlamaların sonucunda ortaya koyulan kuramsal altyapının destekleneceği, tez kapsamında seçilen güncel mimarlık örneklerinin belirlenme kriterleri ve inceleme yöntemi açıklanmıştır.

Ardından çalışmanın dördüncü bölümünde güncel mimarlık yaklaşımını oluşturan koşullar ve 21. Yüzyılın getirisiyle *yer ve mesken* kavrayışları hakkında sürdürülen tartışmalarda ortaya çıkan problemler irdelenmiştir. Son olarak bu koşullar içerisinde mimarlık üretiminin nasıl olması gerektiğini incelemek amacıyla, yirmi birinci yüzyıla ait farklı yapı türlerinden seçilen örneklerin değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme çalışmanın ikinci bölümde ortaya koyulan, insanın mimari yapı ile karşılaştığı arayüzlerde deneyimlenen *imge ve atmosfer* etkilerine dair ölçütler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise önceki bölümlerde sürdürülmüş olan kavramsal tartışmalar ve bu tartışmalar ışığında irdelenen örneklerden elde edilen çıkarımlar ve öneriler değerlendirilmiştir. Yapılan çıkarım ve değerlendirmeler sonucunda güncel mimarlık ortamında mimari tasarımın, Heidegger'in tariflediği şekliyle insanın *mesken tutmasına* nasıl aracılık edebileceği tartışılmıştır.

1.3. Yöntem

Tez çalışması kapsamında öncelikle kavramsal altyapıyı oluşturan tanımlamalar, farklı kuramcı, filozof ve mimarların çalışmaları incelenip, yorumlanarak yapılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde kısaca bahsi geçen, mimari yapının içerisinde örgütlendiği makrokozmos ve ürettiği mikrokozmos kavrayışları tezin ikinci bölümünde kuramsal altyapı ile desteklenerek ve mimari tasarımla ilişkilendirilerek tanımlanmıştır. Kaynak taraması bölümünde yürütülen kavramsal tartışmalar, literatür değerlendirmesinden elde edilen verilerin derlenmesi ve yorumlanması ile yapılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle makrokozmos ve mikrokozmos kavrayışları, sözlük anlamları ve kelime kökenleri üzerinden mimari bağlam, *imge* ve *atmosfer*le ilişkilendirilmiştir. Mimari yapının tasarlanmış *imge* ve *atmosferine* dair okumalar *yer*, *yer edinme*, *mesken tutma* kavrayışları bağlamında makrokozmos ve mikrokozmos tanımlamalarıyla ilişkilendirilerek mimari tasarım açısından ele alınmıştır.

İkinci bölümde tanımlanan *yer* kavramı temel olarak Christian Norberg-Schulz'un ve *mesken tutma* kavramı Martin Heidegger'in çalışmaları aracılığıyla irdelenmiştir. Mimari *imge* ve *atmosfer* kavramları ise sözlük anlamları ve kelime kökenleri üzerinden araştırılmış, mimarlık ve felsefe literatürlerinde geçen tanımlamaları üzerinden irdelenmiştir. Bu doğrultuda mimari *imge*, Henri Bergson'ın¹ *imgenin* kavranış biçimi üzerine düşünceleri yorumlanarak tanımlanmış ve mimari yapıya ait makrokozmosla ilişkilendirilmiştir. Mimari *atmosfer*² kavramı ise kelimenin sözlük anlamının ve farklı tanımlarının incelenmesinin ardından, Peter Zumthor'un tanımladığı şekilde ele alınarak mimari yapının ürettiği mikrokozmosla ilişkilendirilmiştir.

Bu bağlamda sürdürülen tartışmalar aracılığıyla mesken tutmanın gerçekleşebilmesi için birer koşul olarak mimari yapıya ait imge ve atmosferin tasarım ölçütleri belirlenmiştir. Mesken tutma için bir koşul olarak tasarlanmış mimari imge ve atmosferi etkileyen ve yönlendiren ölçütlerin ve niteliklerinin belirlenmesinde yararlanılan başlıca kaynaklar, Frampton'ın "eleştirel bölgeselcilik"³ üzerine yürütmüş olduğu çalışmalar, Rasmussen'in "Yaşanan Mimarlık" (2012) adlı kitabı ve Peter Zumthor'un "Atmospheres" (2006) adlı kitabıdır. Bu metinlere ek olarak parametrelerin belirlenmesi ve irdelenmesinde Norberg-Schulz'un "Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture" (1980) kitabından yararlanılmıştır.

¹Henri Bergson'ın 1896 yılında yayımlanan "Matter and Memory" adlı kitabının Türkçe çevirisi olan "Madde ve Bellek"ten yararlanılmıştır. Fransızcadan çeviren Işık Ergüden, 2015, Dost Kitabevi, Ankara.

²Atmosfer kavramından Peter Zumthor'un ilk kez 2006 yılında yayımlanan "Atmospheres" adlı kitabındaki anlamına atf ile yararlanılmıştır.

³Tezin odak noktasını oluşturan mesken tutma kavrayışına mimari tasarımda özel bir duyarlılık geliştiren örneklerle işaret ettiği düşünülen "eleştirel bölgeselcilik" yaklaşımı, Kenneth Frampton'ın "Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance" başlıklı yazısına atf ile kullanılmıştır. Metin ilk kez 1983 yılında editörlüğünü Hal Foster'ın yaptığı "The Anti-Aesthetic Essays on postmodern Culture" kitabında yayımlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan materyal ve metot bölümünde ise ikinci bölümde oluşturulan kavramsal altyapının mimarlık pratiğindeki karşılığının aranacağı örneklerin seçim ve değerlendirme ölçütlerine değinilmiştir. Dört aşamadan oluşan örneklerin seçim ve inceleme metodu, tez kapsamında ikinci bölümde belirlenen, materyali sınırlandırıcı ölçütler, iki karşılaşma arayüzünün tasarımı ve birbirleriyle ilişkisi, beş tasarım ölçütü ve her iki ölçekte yer, zaman ve deneyime verilen özgün referanslar üzerinden ortaya koyulmuştur. Bu doğrultuda bulgular ve tartışma bölümünde öncelikle önceki bölümlerde belirlenen ölçütlerin eksikliği bağlamında seçilen örnekler mesken tutma kavrayışı açısından değerlendirilmiş ardından yirmi birinci yüzyıl mimarlığında *yer* ve *mesken* tartışmalarında öne çıkan sorunlar ve mimarlık pratiğine yansımalarına yanıt aranmıştır. Farklı yapı türlerinden ve farklı bölgelerden seçilen yirmi birinci yüzyıla ait örnekler aracılığıyla, insanın mimari yapı ile farklı ölçeklerde karşılaştığı ve deneyimlediği arayüzlerin değerlendirmesi, önceki bölümlerde belirlenen ölçütler üzerinden yapılmıştır.

Seçilen örnekler hazırlanan değerlendirme föyleri ile incelenmiştir. Değerlendirme föylerinde örnekler, insanın mimari yapı ile ilk karşılaşma hali olarak tanımlanan makrokozmosla ilişkilenen imgesi ve mikrokozmosuna ait atmosferi üzerinden iki ana başlık altında irdelenmiştir. Aynı zamanda föylerde seçilen örnekler dair tartışma, her bir örneğe ait, kendi bağlamı içerisindeki bulunma halinin değerlendirileceği, vaziyet planı veya hava fotoğrafı, yakın çevresiyle beraber inceleneceği dış mekân fotoğrafları, ortam etkilerini irdeleneceği iç mekân fotoğrafları ve yapıya ait plan, kesit, görünüş çizimleri ile desteklenmiştir. İki ana başlık altında yapılan bu değerlendirmenin ardından, bu iki karşılaşma biçiminin tasarlanışının birbirleriyle, yapının tasarlandığı yer ve zamanla, insan deneyimiyle ve yapının işlevi ile ilişkisi irdelenerek her bir yapı mesken tutma kavrayışı açısından yorumlanmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise kavramsal tartışmalar ve hazırlanan örneklere ait föylerden elde edilen çıkarımlar değerlendirilerek, Heidegger tarafından yirminci yüzyılda tanımlanan *mesken tutmanın* gerçekleşebilmesi için, güncel mimarlık pratiği içerisinde insanın makrokozmos ve mikrokozmos içerisinde mimari yapı ile tez kapsamında belirlenen ölçeklerde gerçekleştirdiği karşılaşma arayüzlerinin nasıl olması gerektiği irdelenmiştir.

2. KAYNAK TARAMASI

2.1. Makrokozmos-Mikrokozmos Arayüzünde Mesken Tutma Kavrayışı

Tez çalışmasının bu bölümünde yürütülen kaynak taraması aracılığıyla öncelikle makrokozmos-mikrokozmos kavramları ile yer ve mesken tutma kavramlarının tanımları yapılacaktır. Ardından mimari yapı ile ilişkilendirilecek olan bu kavramların, mimari tasarım bağlamında birbirleriyle ilişkisi irdelenecektir.

2.1.1. Mimari tasarımda makrokozmos ve mikrokozmos

Mimari tasarımın içerisinde üretildiği bağlam ve kendi bünyesinde tanımladığı mekânsallaşma biçimlerinin tanımı ve değerlendirmesi, literatür değerlendirmesi sonucunda dünya, evren ve insan kavrayışları özelinde kullanılan makrokozmos ve mikrokozmos kavramları üzerinden yapılabilir. Çalışmada makrokozmos ve mikrokozmosa dair irdelenen literatüre dayalı olarak sürdürüleceği bu bölümde öncelikle bu kavramların etimolojik kökenleri üzerinden tanımları yapılacak, ardından her iki kavramın mimari tasarımla ilişkisi kurulacaktır.

2.1.1.1. Kozmos, makrokozmos ve mikrokozmos kavramlarının etimolojik kökenleri üzerinden tanımlanması

İlk olarak Homeros'un Odyssey adlı eseri ve Herodotus'un antik Yunan metinlerinde "düzen" anlamına gelecek şekilde kullanılan kozmos (κόσμος) kelimesinin, "evren, dünya" kavramlarını ifade edecek şekilde kullanılması Pythagoras Felsefesine dayanmaktadır (Liddell ve Scott 1996). Eski Yunan dilinde κόσμος (kósmos) kelimesi, "düzenlemek" anlamına gelen κοσμέω (kosméō) fiilinden türetilmiştir. Bu nedenle kozmos kelimesinin birincil anlamı düzene koymak, düzenlemek fiilleriyle ilişkilenen düzen kelimesidir (Beekes 2010). Makrokozmos ve mikrokozmos kelimeleri ise kozmos kelimesinin kökeni olan kosm- ile eski Yunan dilinde "büyük, uzun" anlamlarına gelen makros ve "küçük" anlamına gelen mikros sözcüklerinin birleşmesiyle oluşur (Patridge 2006).

Makrokozmos ve mikrokozmos sözcüklerinin güncel sözlük anlamları incelendiğinde etimolojik kökenleriyle aynı doğrultuda anlamlar barındırdıkları söylenebilir. Makrokozmos sözcüğü 12. yüzyıl sonlarında kullanılan Latin kökenli macrocosmus ile 13. yüzyıl-14. yüzyıl Fransız kökenli macrocosme kelimelerinden gelmektedir. Makrokozmos, "Düzenli ve uyumlu bir sistem olarak dünya veya evren", bütün, evren, bir bütünü oluşturan karmaşık strüktürler gibi anlamlara gelmektedir (OED 2018). Mikrokozmos ise Fransız kökeninde küçük evreni temsil eden microcosme sözcüğünden gelmektedir. İnsan bedeni ile ilişkili olarak kullanılan mikrokozmos, kendine yeten, kendi düzenini kuran dünya, küçük evren, büyük kompleks bütünü temsil eder, dünya ve evrenin temsili olarak insanın doğasını ve deneyimini ifade eder (OED 2018).

Kelimelerin etimolojik kökenleri ve sözlük anlamları doğrultusunda, elde edilen bu bilgiler üzerinden, makrokozmos ve mikrokozmos kavramlarının birbirleriyle ilişkilenen kavramlar olduğu, birbirlerini etkiledikleri söylenebilir. Makrokozmosun evrene ve dünyaya ait düzen ve bütünü temsil ettiği, mikrokozmosun ise

makrokozmosun diğer bir deyişle bütünün bilgisini bünyesinde barındıran ve onu yansıtan daha küçük ölçekli bir düzeni ifade ettiği sonucuna varılabilir. Kelime kökenleri ve anlamları aracılığıyla yapılan bu irdelemeyi mimari tasarım bağlamında değerlendirmek gerekirse, mimari yapıyı çevreleyen düzen ve mimari yapının ürettiği düzen arasındaki ilişkinin, makrokozmos ve mikrokozmos arasındaki ilişki üzerinden okunabileceği söylenebilir.

2.1.1.2. Kozmos, makrokozmos, mikrokozmos kavramlarının mimarlık bağlamında literatürdeki yeri ve mimari tasarım ile ilişkilendirilmesi

Mimarlık üretiminin ilk örneklerinden günümüze kadar farklı din, etnik köken, yer ve kültür etkileri altındaki birçok medeniyet farklı dönem ve bölgelerde mimarlık ürününün evrenle ve dünya ile ilişkisini kurmuştur. Mimari yapıya ait ilk ve en yalın örneklerden olan çadırdan, çok daha büyük ölçekli kilise gibi yapılara, insanın günlük yaşantısı içerisinde ilişki kurduğu her türlü yapı evrenin diğer bir deyişle kozmosun bir yansıması olarak düşünülmüş ve üretilmiştir (Erarslan 2014). Erarslan mimarlık tarihi boyunca evren (kozmos) kavrayışının, anlamsal ve simgesel bağlamda yapının bir parçası olduğunu ifade eder. Makrokozmos kavramını dünya ve evreni, mikrokozmos kavramını ise mimari tasarım ürünü bir yapı olarak küçük evreni ifade etmek için kullanır (Erarslan 2014). Bu doğrultuda mimari yapının içerisinde bulunduğu, anlamsal ilişki kurduğu ve bilgisini barındırdığı dünyanın, çevrenin, daha büyük ölçekte ve bağlamda ifade etmek gerekirse kozmosun bir yansıması olarak varolduğu düşünülebilir.

Tanyeli mimarlığın en geniş bağlamının tarih olduğunu, tarihin bilgisinden bağımsız olarak mimari tasarımın içerisinde üretildiği ortamın anlaşılamayacağını ifade eder (Tanyeli 2013). Tarih bilgisi yer ve zamana ait katmanları içererek, kültürel, sosyal, toplumsal her türlü veriyi barındıran belleği taşır. Bu yönüyle mimari tasarım içerisinde üretildiği bağlamın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Mimari yapının parçası olduğu bu bağlam ise zamana ve mekâna yayılan bilgisi ile yapıyı etkileyen makrokozmosu oluşturur.

Vitruvius bir kentin ve kentleri oluşturan her türlü mimari tasarım ürününün, bulunduğu arazinin iklimi, topografyası, o yerden edinilen malzemeler, yapı bilgisi gibi fiziksel ve çevresel verilere göre şekillenmesi gerektiğini ifade eder (Vitruvius 2005). Bu doğrultuda mimari yapının içerisinde üretildiği makrokozmosun, yalnızca sosyal ve kültürel, tarihsel girdilerini değil fiziksel, çevresel ve yapısal olan verilerini de içermesi gerektiği söylenebilir.

Mimari yapı çevresi ile bir arada varolur, içinde bulunduğu dış dünyadan bağımsız olarak düşünülemez. Roth (2006) doğal çevreyi oluşturan peyzaj elemanlarının buldukları çevreyle bütünleşmesi gibi mimari yapının da inşa edildikten sonra içerisinde bulunduğu çevrenin bir parçası olduğunu belirtir. Bu doğrultuda Roth mimari yapının doğal veya yapısal çevre içerisinde bulunmasını yapının çevresini etkilediği aynı zamanda çevresel girdilerden etkilendiğini iki tür etkileşim üzerinden açıklar (Roth 2006). Yapıyı çevreleyen yerle ilişkilendirilebilecek fiziksel veriler; zaman içerisinde o yerle ve orada yaşayanlarla evrilerek şekillenen kültür, dil, sosyal veriler, gelenekler, yaşayış biçimleri, yapma biçimleri gibi her türlü veri; mimari yapıyı kendisiyle bir arada var eden ve yapının bünyesine dâhil olan dış dünyaya ait

girdileri oluşturur. Mimari yapıyı çevreleyen, onu etkileyen, zaman içerisinde katmanlaşarak oluşmuş dış dünyaya ait verilerin tamamını bünyesinde barındıran bu düzen, makrokozmos olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda mimari yapıda imgelenen, ifade edilen dünya makrokozmos ve makrokozmostan edinilen bilgilerle yapının kendi bünyesinde üretilen her türlü ilişkilene imkânı da mikrokozmos olarak tanımlanabilir.

Colquhoun da Alvar Aalto'nun mimari yaklaşımını tanımlarken mikrokozmos kavramından yararlanır. Aalto'nun mimarlık anlayışını değerlendirirken, onun oluşturduğu biçim ve tiplerin bilgisini, anlamını bulunduğu çevreden diğer bir ifadeyle bağlamdan aldığını, Aalto'nun yapılarını diğerlerinden ayıran özelliğın, her yapının "toplumsal küçük evren (microcosm)" olarak tasarlaması olduğunu ifade eder (Colquhoun 2005). Bu doğrultuda Colquhoun çevreden, bağlamdan elde edilen bilgi ile üretilen mimari tasarımın kendi düzeni içerisinde tamamlanmış yapısını, küçük evren, mikrokozmos olarak tanımlamaktadır.

Ötkünç de Norberg-Schulz'un yer ve mekân kavramlarından ve yer üretimi üzerine görüşlerinden bahsederken mikrokozmos kavramından yararlanır. Yer üretiminin deneyim sonucu oluşan anlamların katmanlaşmasıyla oluşturulmuş bir mikrokozmos üretme amacıyla gerçekleştirildiğini ifade eder (Ötkünç 2016). Yerlerin meydana getirilmesi, o yeri meydana getiren insanların zaman ve mekâna kaydolan, günlük yaşantıya, kültüre, sosyal ilişkilere, fiziksel çevreye, mimari yapma yöntemine dair deneyimlerinin oluşturduğu belleğın ve anlamın yansıtıldığı bir mikrokozmos oluşturulması şeklinde yorumlanabilir.

Mimarlık üretiminin makrokozmos ve mikrokozmos kavramlarıyla ilişkilendirilmesinde, Zevi'nin mimarlığın mekânsal deneyimine dair tanımlamalarından yararlanılabilir. Zevi mimari üretimin "boşluklara sınırlar getirdiğı" her durumun mekânsal deneyimleri de barındırdığını ifade eder ve bu "kapalı" sınırlandırılan boşluk anlayışının sadece tüm yüzeyleri kapalılıklarla tanımlanan kütlelerde değil mimari anlamda tanımlanmış açık alanları da kapsadığını belirtir (Zevi 2015). Bu bağlamda mimari tasarım ürünü olarak tanımlanmış, sınırlandırılmış olan mekânsal potansiyele sahip her türlü boşluk, mimari yapının makrokozmos verileriyle ilişkilendirilerek üretilen mikrokozmosunun bir parçasını oluşturur.

Rasmussen ise "boşluk" kavramını "mimari anlamda biçimlendirilmiş mekân" anlamı taşıyacak şekilde kullanır ve Almanca "raum" kelimesi ile ilişkilendirerek, bir yapıya ait "raum"u "dış duvarlarla çevrelenmiş sınırları tanımlanmış boşluk" şeklinde ifade eder (Rasmussen 2012). Rasmussen'in mimari boşluk tanımı *raum* kelimesiyle de ilişkili olarak ele aldığından, Zevi'nin tanımladığı mimari boşluk kavrayışının aksine, mimari yapıya ait iç mekânı ve dış mekânı değil, yalnızca tanımlanmış iç hacmi içerir.

Zevi mimari yapıyı oluşturan mekânları, mimari boşluk kavrayışıyla paralel bir biçimde tanımlayarak, mimari yapının "iç mekân" ve onunla ilişkilenen bir "dış mekân", "kentsel mekân"dan oluştuğunu, iç mekânın kendi bünyesinde oluşturulan imkanları, yapı ile yakın çevresi arasında varolan mekânın ise dış, kentsel mekânı oluşturduğunu ifade eder (Zevi 2015). Zevi'nin bu tanımlaması makrokozmos içerisinde üretilen mimari yapının kendine ait deneyim potansiyellerini ve yaşantıyı barındıran mikrokozmosunun kavranmasında yararlanılabilir. Mimari tasarım ürünü makrokozmos verileriyle şekillenen ancak kendine ait özelleşen dinamikler barındıran bir

mikrokozmos üretir. Bu mikrokozmos yalnızca yapıya ait iç mekânı değil, aynı zamanda yapı ile birlikte tasarlanan tanımlanmış bir *boşluk* olarak ele alınabilecek olan yakın çevresini de içerir.

Literatürde geçen tüm bu tanımlamalar doğrultusunda, mimari yapıyı çevreleyen ve kendine has bir düzene sahip olan zamansal ve mekânsal, dış dünyaya ait her türlü girdi, mimari yapıyı etkileyen ve onun bünyesine dâhil olan tasarım verileri makrokozmos kavramı ile ilişkilendirilebilir. Makrokozmos ve mikrokozmos kelimelerinin kökenlerine dayanan anlamlarında olduğu gibi, mimarlık ürününün mikrokozmosu da makrokozmosunun bir parçası ve insan ile ilişki kuran bir yansıması olarak ele alınabilir. Bu doğrultuda mimari yapıya ait mikrokozmosun tanımı, yapının insan ölçeği ile doğrudan ilişkilenen *raumu* oluşturan, yapının iç hacmi ve yakın çevresini bir arada barındıran tüm imkânları şeklinde yapılabilir. Kısacası, makrokozmostan elde edilen verileri bünyesinde barındırarak, onunla karşılaşma biçimini oluşturan mimari yapı, aynı zamanda bu verileri kendi iç dinamiklerini oluşturan, ürettiği düzeninde diğer bir deyişle mikrokozmosunda yansıtır.

2.1.2. Mimari tasarımda yer ve mesken

Mimari tasarımın ürettiği her türlü mekânsallaşma biçimi içerisinde tasarlandığı bağlamla ilişkilendirilerek yer kavramı üzerinden tartışılabilir. Bu doğrultuda mimari yapının tanımladığı yer ise Heidegger'in mesken tutma kavramı ile bağlantılı olarak değerlendirilebilir. Çalışmada yer ve meskene dair tartışmaların literatüre dayalı olarak sürdürüleceği bu bölümde yer ve mesken kavramlarının tanımları yapılacak ve mimari tasarımla ilişkisi kurulacaktır.

2.1.2.1. Mesken tutmanın ön koşulu olarak yer

Yer ve mekân, günlük yaşam içinde farklı biçimde ve anlamda sıklıkla kullanılan kavramlardır. Kent içerisinde tariflediğimiz bir noktayı, ya da gündelik yaşantımızda kullandığımız farklı işlevlerle tanımlanmış alanları *mekân* veya *yer* olarak adlandırırız. Bunların yanı sıra dil aracılığıyla aktarılan, yaşadığımız kültüre ait bellek de *yer* kavrayışına dair bilgiler barındırır. Yerleşmek, yer etmek, yersiz yurtsuz gibi birçok kullanım gündelik dil üzerinden bize yer kavrayışına dair fikir verir.

Eski çağlardan günümüze, farklı zaman, toplum ve kültürlerde, farklı disiplinler aracılığıyla *yer ve mekân* hakkında süregelen düşünme durumu, bazı dönemlerde bir kavramın diğerinin önüne geçmesine sebep olurken; bu iki kavram arasındaki ilişki de süreklilikle ve değişen dünya anlayışına paralel olarak yenilenir ve dönüşür (Ötkünç 2016). Yer ve mekân kavramları arasındaki bu ikili yapıyı ve aralarındaki ilişkinin dönüşüm sürecini anlamak için Uluoğlu (2002)'nin tanımladığı mimarlık düşüncesini etkileyen eşiklerden yararlanılabilir. Uluoğlu'nun tanımladığı eşikler çerçevesinde yer ve mekân kavramları incelendiğinde iki kavramın değişimi ve birbiriyle olan ilişkisi de anlam kazanacaktır.

Uluoğlu (2002)'nin ifade ettiği üzere, insanın kendi varoluşuna ve çevresine dair düşünce biçimi, doğaldan yapaya ve günümüzde de sanala doğru evrilen nesne ve onun algılanışıyla beraber sürekli bir değişim halindedir. Bu durum insanın yalnızca düşünce biçimini değil aynı zamanda eyleme biçimini dolayısıyla da gündelik yaşantısını,

üretimini ve içerisinde yaşadığı çevreyi de dönüştürür. Bu doğrultuda Uluoğlu insanın mimarlık üzerine düşünme ve eyleme biçimini de değiştiren süreci üç eşik üzerinden tanımlamıştır (Uluoğlu 2002).

Antik çağlarda mimarlık düşüncesi içerisinde yer kavramı kullanılmaktadır (Ötkünç 2016). Mimarlığın geçirdiği bu evre Uluoğlu'nun tanımladığı ikinci eşığe kadar olan sürecin bir parçasıdır. Uluoğlu (2002) birinci eşığı ilk örnekleri (arketip) oluşturan doğanın taklidi ve rastlantıya dayalı müdahalelerin birleşimi sonucu üretilen mimari elemanlar ve bu elemanların birbirleriyle ilişkileri üzerinden tanımlar. Süreç içerisinde bu arketipleri oluşturan somut bilgi ve deneyimin birikiminin zaman içerisinde soyutlaşan belleğe dönüşümünden söz eder (Uluoğlu 2002).

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde ise *yer ve mekân* arasındaki kavramsal ayrışma tartışma konusu olmuştur (Ötkünç 2016). Uluoğlu'nun ikinci eşik olarak tanımladığı bu süreç, bilim, teknoloji ve üretimde yaşanan gelişmeler sonucunda nesnenin doğal ve tekil olandan uzaklaşıp, yapay ve seri üretim mantığına evrilmesiyle gerçekleşir. Makineleşme ve seri üretim sonucunda dönüşen mimari yaklaşım, fenomenolojik deneyimleri barındıran mimarlık üretiminden gittikçe uzaklaşarak somut ve soyutu birbirinden tamamen ayırır (Uluoğlu 2002). Kavramsal ayrışmayı bütünleştirerek bu ikilik durumunu bir araya getiren üçüncü eşik ise evrenin değişken, sabit olmayan yapısının kavranması ile gerçekleşir. Üçüncü eşik sürecindeki düşünce şekli, insanın nesneye olan bakışını değiştirerek, özne-nesne, fizik-metafizik gibi birbirinden ayrılarak ikilik oluşturan kavramları bir araya getirir. Bu doğrultuda mimarlık düşüncesinde de soyut ve somut, özne ve nesne gibi ikili diyalektik yapı bütünleşmeye başlar (Uluoğlu 2002). Ancak ikilikleri bir araya getiren bu süreçten önce, yirminci yüzyıl süresince ayrışmalar üzerine süren tartışmalar ve bunları temellendiren ikinci eşığın mimarlık bağlamındaki karşılığının eleştirisi Norberg-Schulz 1979 ve Augé 1992 gibi kuramcılar tarafından yapılmıştır.

Uluoğlu'nun 19. ve 20. yüzyıl aralıklarında değişen dünya algısı üzerinden tanımladığı ikinci eşik sürecinde yaşanan kavramsal ayrışma içerisinde mimari eğilim, yeri, zamanı, kimliği, belleği, geçmişi olmayan; soyut, nesnel bir anlayış ve yapma biçimine dönüşür. Bu dönüşüm ve ayrışma sürecinde mimarlık düşüncesi karşılığını, yerle bağlarını koparan *soyut* anlayışta bulmuştur (Uluoğlu 2002). *Yere* dayalı bileşenlerden gittikçe uzaklaşan bu anlayışın eleştirisi 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinde *yer hissi*¹, *yerin ruhu*² (*genius loci*), *varoluşsal mekân*³, gibi kavramların yeniden gündeme gelmesiyle gerçekleşir (Ötkünç 2016).

Bu kavramlarla, modern anlayışın yerden kopmasına getirilen eleştirileri temellendiren, *yer* ile ilgili tartışmaların mimarlık alanında tekrar etkili hale gelmesini sağlayan Norberg-Schulz, içinde yaşamın gerçekleştiği *mekânların yere* dönüştüğünü söyleyerek yer ve mekân arasındaki ayrımı tanımlar (Norberg-Schulz 1980). Aydınla da yaşamın mekâna yansımalarının onu yere dönüştürdüğü anlayışın geleneksel mimarlıkta

¹Christian Norberg-Schulz, 1971, "Existence, Space and Architecture", orijinal metinde Norberg-Schulz bu kavram için "sense of place" ifadesini kullanır.

²Christian Norberg-Schulz, 1979, "Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture", orijinal metinde Norberg-Schulz bu kavram için "spirit of place" ifadesini kullanır.

³Age., orijinal metinde Norberg-Schulz bu kavram için "existential space" ifadesini kullanır.

var olduğunu söyleyerek, günümüzde giderek anlamını kaybeden ve soyut değerlere indirgenen mekân kavramının, yere özgü hiçbir referansa sahip olmadığı için yaşantının gerçekleşebileceği potansiyelleri barındıramayacağını belirtir (Aydınlı 2002). Bu doğrultuda mekân ve yer arasındaki bu ayrımı, yaşantı kavramı aracılığıyla açıklar. Aydınlı (2002) kelime anlamı üzerinden yaşantı kavramını deneyim ile ilişkilendirerek tanımlar. Yaşantı, mekânsal ve zamansal bağlam içerisinde kavranır, bu yönüyle mekânı ve zamanı, yere özgü bir olma halini ve o yerde gerçekleşen eylemleri birbirine bağlayıp yere dönüştürür. Yaşantı, mekâna ve zamana ait tüm içeriği, kültürel, sosyal, toplumsal belleği ve duyumsal kavrayışı bir arada barındırır. Öznenin etkisiyle gerçekleşir aynı zamanda da özneyi etkiler, özne ile nesne arasında algılama ve algılanma üzerinden bir ilişki kurar. Kısacası mekân, yaşantı aracılığıyla yer haline gelir (Aydınlı 2002). Yaşamın gerçekleşebilmesi için insanın, mimari yapının tanımladığı yer ile ilişki kurması gerekmektedir.

Augé'ye göre de *mekân* kavramının *yer* kavramından daha soyut bir karşılığı vardır. Bu doğrultuda düşüncesini, *yer* kavramının, bir yerde gerçekleşen olay, bahsedilen, anılan yer gibi anlamlara karşılık gelecek şekilde; *mekânın* ise iki nokta arasındaki mesafe, ölçülebilir zamansal ve fiziksel uzaklık gibi daha soyut anlamları karşılayacak şekilde kullanıldığını ifade ederek destekler (Augé 2016). *Yer mekândan* farklı olarak sadece fiziksel bir büyüklük değildir. İnsanlar mekânları tanımlayan fiziksel sınırların ve büyüklüklerin ötesinde onları anlamlandırmaya başladıklarında, yaşantılarının bir parçası haline getirdiklerinde ve onlarla ilişki kurduklarında, mekân yer haline gelir (Gürkaş ve Barkul 2012). Yer kavramı zamansal ve eylemsel olarak bir bağlamla ilişkilendirir, mekândan farklı olarak zamansallık ve eylemsellik tanımlanmış bir bağlantıdır. Bu bağlantı ile mekân bağımsız soyutluğundan ayrılarak yere dönüşür.

Bulunduğu, tanımlandığı çevrenin yerel koşullarına göre şekillenen *yer*, özgül bir *kimlik* ve *ruha* sahiptir. Norberg-Schulz *varoluşsal mekânı* insanın içerisinde bulunduğu çevreyle kurduğu ilişki üzerinden açıklar. Bu ilişkinin kurulması ile mimari yapının *yerin ruhunu*¹ ortaya çıkarması ve *anamlı yerler* oluşturması mümkün olabilecektir (Norberg-Schulz 1980). Yer ile insan arasında kurulan bu ilişki o yere duyulan aidiyet ve kimlik üzerinden gerçekleşir. Bu nedenle yere dayalı kavrayışla beraber yerellik, bölgeselcilik² üzerinden aidiyet ve kimlik kavramlarının toplumsal yaşantıda ve mimarlık pratiğindeki olumlu ve olumsuz etkileri tartışılmaya başlanır.

Mimari tasarımda bölgeselcilik kavramı, mimari yapının ait olduğu bölgenin kimliğini, bu kimliği meydana getiren sosyal, kültürel, fiziksel, ekolojik özelliklerini barındıran, orada yaşayan insanların yaşam biçiminin izlerini taşıyan bir yaklaşımdır (Lefavre ve Tzonis 2012). Mimarlık pratiğinin temellerinin atıldığı ilk toplumlardan günümüze bir yere, bölgeye ait olma, onun bilgi ve izlerini taşıma anlayışı üzerine geliştirilen farklı yaklaşımlar birçok kuramcı tarafından ortaya atılmıştır. Bölgeselcilik düşüncesine ilk kez bir Antik Roma metni olan Vitruvius'un *De Architectura*'sında³

¹Christian Norberg-Schulz, 1979, orijinal metinde Norberg-Schulz bu kavram için "genius-loci" ifadesini kullanır.

²Modern düşüncenin dogmatik kurallarını ve yerden bağımsızlığını eleştiren bölgeselcilik fikri, modernin eleştirisi olarak ortaya çıkan postmodern anlayışında benzer problemleri doğurması ile geliştirilir. Eleştirel bölgeselcilik kavramı Liliane Lefavre ve Alex Tzonis, 1981, "The Grid and the Pathway. An Introduction to the Work of Dimitris and Susana Antonakakis", Kenneth Frampton, 1983, "Towards a Critical Regionalism: Six Points For an Architecture of Resistance".

³"Mimarlık Üzerine On Kitap" adıyla Dr. Suna Güven tarafından Türkçeye çevirisi yapılmış ve birinci baskısı 1990 yılında Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı tarafından gerçekleştirilmiştir.

rastlanır. Metinde Vitruvius'un insan eliyle yapılmış olan her şeyin doğal sebeplerden kaynaklandığı, mimari yapının çevresinin koşullarına göre şekillenmesi gerektiği ve aynı zamanda insanların davranış biçimlerinin de hem çevresinden etkilendiği hem de onu etkilediği şeklindeki söylemleri bölgeselci düşünme biçimiyle ilişkilendirilir (Lefaivre ve Tzonis 2012).

Bölgeselcilik kavramı bölge kelimesinin anlamsal içeriğinde olduğu gibi zaman içerisinde yaşanan tüm toplumu ve toplumun algısını etkileyen sosyal ve siyasal gelişmeler içerisinde değişmiştir. Bölge fikri doğal nitelikleri taşıyan yeryüzü sınırlarının belirlediği bölümleri ifade ederken on sekizinci yüzyıl sonunda Fransız Devriminin de etkisiyle ortaya çıkan kimlik arayışıyla beraber yere aidiyeti, toplumu tanımlayan kimlik, etnik yapı, din, dil gibi verileri barındıran bir yapıya kavuşmuştur (Lefaivre ve Tzonis 2012). Bu dönemde özgür düşüncenin getirisi ile ortaya çıkan Aydınlanma'nın etkisiyle zaman içerisinde medeniyet araçsal akılla ilişkilendirilmeye başlanmış ve evrensel bir medeniyet düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu evrensel, rasyonel, endüstriyel ve faydaya dayalı modern sürece ilk tepkiler tarihselci (historicist) yaklaşımlar ile on dokuzuncu yüzyıl ortalarında gerçekleşirken, yirminci yüzyıl başlarında "futurizmin" ve benzeri yaklaşımların etkisi ile yeniden canlanan uluslararası, küresel düşünce ve üretimden ise 1930'larda Birinci Dünya Savaşı sonrası koşulları içerisinde tekrar uzaklaşmıştır (Frampton 1983). Bölgeselci yaklaşım savaş sonrası koşulların etkisi ile yirminci yüzyılın başlarında yerel kimliğin ön plana çıkarılması fikri altında gittikçe ırkçı ve ulusalcı (nationalist) bir hal almıştır (Lefaivre ve Tzonis 2012).

Richard J. Neutra 1939 yılında yazdığı "Regionalism in Architecture" adlı çalışmasında modernist düşünce ve bölgeselci yaklaşım arasında, modernitenin ürünü olarak makine ve bölgeselci düşünce ile özdeşleşen doğa arasında ortak bir zemin oluşturmaya çalışmıştır (Canizaro 2006). Hugh S. Morrison ise 1940 yılında uluslararası üslup olarak adlandırılan evrensel yaklaşımın bile zaman içerisinde farklı toplumlar ve bölgelerin kültürleri ve yaşam biçimleri ile evrilerek o bölgeye ait bir yaklaşıma dönüştüğünü ileri sürmüştür (Morrison 2006). Lewis Mumford ise 1947 yılında bu mimarlık anlayışının mekanik işlevleri öne çıkararak insani fonksiyonları ve çevreye dayalı ilişkileri göz ardı eden yaklaşımını eleştirmiştir, daha insancıl, yerle, iklimle ve yaşantıyla ilişki kuran bir anlayışı olumlamıştır (Mumford 2006).

Modern düşüncenin, rasyonel akıl, endüstri ve teknoloji ile ilişkilendirilerek evrensel hale gelen ve yer kavrayışından uzaklaşan yaklaşımı ile bölgeselcilik fikrinin nostaljik tarihselciliğe dönüşmeye başladığı birbirine karşıt bu iki uç durum arasında ise "eleştirel bölgeselcilik" fikri konumlandırılmıştır (Frampton 1983). Canizaro eleştirel bölgeselcilik yaklaşımının temelini Lefaivre ve Tzonis (1981)'den¹ önce Anthony Alofsin'in² metninde oluştuğunu ifade eder (Canizaro 2006). Alofsin (2007) bölgeselcilik kavramının eleştirisini yaparak *constructive regionalism* adı altında yeniden tanımlar. Bu doğrultuda Alofsin *constructive regionalism* ile yerel geleneğe, malzemeye, bilgiye, zanaata cevap verirken aynı zamanda mevcut bölgeselcilik

¹Lefaivre, L. ve Tzonis, A. 1981. The Grid and the Pathway. Architecture in Greece, 15, 175-178.

²Anthony Alofsin'in, 1980, yayınlanmamış metni "Constructive Regionalism", Canizaro'nun editörlüğünü yaptığı "Architectural regionalism: Collected writings on place, identity, modernity, and tradition" adlı derlemede yayınlanmıştır.

anlayışını dönüştürür, geliştirir ve teknolojinin sınırlarını zorlayan bir yaklaşım önerir (Alofsin 2007). Literatürde ilk kez Lefaivre ve Tzonis tarafından 1981 yılında kullanılan eleştirel bölgeselcilik kavramının temel düşüncesi ise evrensel medeniyet ve evrensel kültür anlayışı ile belirli bir yere dayalı, yerel, bölgesel kültür arasında bir uzlaşma sağlamaktır (Frampton 1983). Lefaivre ve Tzonis'in tanımladığı eleştirel bölgeselcilik yaklaşımı Frampton (1983), Moore¹ gibi kuramcılar tarafından, gelişen teknoloji ve değişen mimarlık anlayışı ile yeniden ele alınmış, eleştirisi yapılmış ve geliştirilmiştir.

Bağlı olduğu coğrafyanın, kültürün, belleğin ve bilginin izlerini taşıma, bir yere ait olma düşünceleri, orayı içselleştirme imkânı verirken, bu düşüncelerin aşırı bir hal aldığı durumda oluşan aidiyet fikri ise oraya ait olmadığını iddia ettiği her şeyi ötekileştiren, dışlayan bir düşünceye dönüşme riski taşır. Ötkünç (2016)'nın ifadesiyle:

“...aidiyet mitleri insanların anlam arayışlarına yanıt verdiği kadar ‘öteki’ni dışlama riskini de barındırırlar”.

Mekânın yere dönüşme sürecini ötekileştirici aidiyet iddialarına götürmeden gerçekleştirmek amacıyla, yer ile kurulan deneyime dayalı ilişkileri olumlama şeklinde düşünceler ortaya atılmıştır (Ötkünç 2016). Bu doğrultuda çalışmalarını yürüten Lewis Mumford 1947, Liliane Lefaivre ve Alex Tzonis 1981, Kenneth Frampton 1983, Christian Norberg-Schulz 1979, Marc Augé 1992 gibi kuramcılar, mimari yapıyı ve ürettiği potansiyelleri, aidiyet fikrinin aşırılığa giden, yalnızca belirli bir grubu kapsayıcı anlayışından uzaklaştırmanın tek yolunun, yapının yer ile olan bağlarını koparmak olmadığını göstermeye çalışırlar.

Augé'nin tanımladığı *antropolojik yer* kavramı kendisinden önce yer için ifade edilmiş olan somut, yaşamsal ve deneyimsel yapının bütünü barındırır. Antropolojik yer “*kimlikleyici, ilişkisel ve tarihseldir*”, zamansal olarak yere kaydedilmiş ilişkilere referans verir (Augé 2016). Augé bu kavramdan bahsederken *antropolojik yerin* bağlı olduğu bu ilişkilerin ötekileştirici yaklaşımlara dönüşmemesi gerektiğini de belirterek, düşüncesini bu dışlayıcı ve ötekileştirici anlayışın uzağında, *antropolojik yerin* onu deneyimleyenlerin ilişkilerini, birbirleriyle ve çevreleriyle karşılaşma biçimlerini örgütleyen yapısına dayanarak kurgular (Augé 2016).

Agnew (1993) ise *yer-mekân* tartışmasını, bir tarafta yaşantı ve somut değerler içeren diğer tarafta soyut anlamlar üzerinden karşılığını bulan bu iki kavrayışı ve ikisinin kesiştiği ortak zemini tanımlayarak geliştirir. Bu doğrultuda belirlediği üç ölçek, *yer hissi, konum ve mahaldir* (Moore 2017). Agnew'a göre *yer hissi* yaşantı potansiyellerini, özgül karakteri, kısacası yere ait insani algı ve deneyimleri, uygulanımları barındırır. *Konum* ise daha nesnel ve fiziksel bir kavram olarak tanımlanmıştır. İkisi kavrayışın bir araya geldiği, ikisinden de izler barındıran durumu da *mahal* olarak tanımlar. Bu yöntemle her iki düşüncenin de ayrışan yönlerini ortak bir zeminde buluşturmaya çalışır (Moore 2017). *Mahal* kavramı, nesnel ve öznel, deneyimsel ve görsel, somut ve soyut karşıtlıkların arasında kendine bir yer bularak, bir taraftan yaşantıyı ve deneyimi diğer taraftan da bunların gerçekleşeceği fiziksel konumu birbirine geçmiş tek bir anlayışla ifade eder.

¹Moore'un 1993 yılında yayınladığı “Technology, place, and non-modern regionalism” çalışması.

Agnew'un düşüncesi, Uluoğlu (2002)'nin yer ve mekân gibi kavramların birbirinden tamamen ayrılan ikili durumunun bir arada varolmaya başladığı üçüncü eşik tanımı bağlamında değerlendirilebilir. Uluoğlu (2002) yer ve mekân kavramlarında olduğu gibi mimarlık bilgisi içerisinde varlığını sürdüren, karşıtlıklardan oluşan "ikili yapıyı mimarlığın çifte kimliği" şeklinde adlandırır ve bu doğrultuda mimarlığı, "...hem soyut bir düşünüş ve sezişi, hem de somut bir deneyimi ve hissedışı kapsar" şeklinde ifade eder (Uluoğlu 2002). Mimarlık bilgisi ve nesnesinin, "soyut ve somut, nesnel ve öznel, canlı ve cansız" gibi kavramları bir arada barındırdığını belirtir (Uluoğlu 2002).

Heidegger ise mekân ve yer kavramları arasındaki ayrımı vurgulayarak, *mekânı* bir form olarak tanımlarken *yeri* bir varoluş biçimi olarak tanımlar. Bu nedenle *yer* kavramı insanın dünyada varolma hali ile algılanabilir (Gürkaş ve Barkul 2012). Bu anlayışa göre, insan dünyada bulunma halini, günlük yaşam deneyimleri ve kendi varoluşu üzerinden çevresini yani yeri anlamlandırması aracılığıyla gerçekleştirir. Mimari tasarımın insanın gündelik yaşantısını örgütleyen ve sürekli olarak çevresiyle kurduğu ilişkileri etkileyen yapısı, yerleri meydana getirme potansiyelinin sonucudur. Bu bağlamda yer kavramı mekândan ayrılarak yaşamın gerçekleşebilmesi ve yer aracılığıyla dünyadaki varoluşumuzun tanımlanabilmesi için imkânlar üretir.

2.1.2.2. Heidegger'de mesken tutma kavrayışı ve mimari tasarım ile ilişkisi

Heidegger (2008) insanın dünyada varolma halini şu şekilde tanımlar:

"Sen ve benim varolma tarzımız, biz insanların yeryüzünde var olma tarzı, buan, sakin olmadır (barınma)".

Burada *buan* eski Almandaca iskân etmek için kullanılan, ancak güncel olarak anlamının aslını kaybetmiş olan bir sözcüktür ve inşa etmek için kullanılan *bauen* sözcüğünün, içerisinde barınma, ikamet etme anlamlarını da barındıran, bir inşa etme faaliyeti olarak algılanan, eski dildeki karşılığıdır. Kökeni itibariyle sakin olma, barınma anlamlarına gelen bu sözcüğün çeşitlemelerinden biri de *bin* sözcüğüdür. Sözcüklerin kökenleri üzerinden sürdürülen bu inceleme ile *ich bin (ben varım)* cümlesinin aslında o varlığın referans verdiği *bir yerin sakini olarak (varım)* şeklinde kavranabileceği söylenebilir (Heidegger 2008). Kısacası Heidegger bizlerin bir yerin sakini olarak, orada iskân ederek yani *mesken tutarak* dünya üzerindeki varoluşumuzu gerçekleştirdiğimizi belirtir.

Heidegger' e göre *mesken tutmak* insanın varoluşunun temel bulunma biçimidir. *Mesken tutmak* insanın çevresiyle özdeşleşmesi, bir arada varoluşu demektir (Ojalvo 2012). Heidegger'in tanımladığı şekliyle *mesken tutmanın* gerçekleşebilmesi için öncelikle insanların dünyada varolma biçimlerini nasıl anlamlandırdıkları üzerine düşünmek gerekir. Heidegger bu düşüncüyü *nesne* ve *şey* ayrımı üzerinden geliştirmektedir. *Nesnenin* dolaylı ve soyut yapısına dikkat çekerken, *şeyin* ise onun hakkında düşünen her bir birey için farklılık gösterebilen bir algılayışın konusu olduğunu ifade eder. Çünkü *şey* dolaysız, gerçek ve deneyime açıktır. *Şey* *nesneden* daha fazlasıdır, kişinin onunla kurduğu fiziksel ve zihinsel temas yoluyla varlığı tam olarak başlar. *Bir şey olarak ayrışması* insanın gündelik yaşantısının bir parçası olmaları, onunla ilişki kurmaları aracılığıyla; soyut, gündelik hayat deneyimlerinden

kopuk zihinsel aşkın bir nesne kavrayışından uzaklaşıp deneyimlenen öznel bir kavrayışa yaklaşarak gerçekleşir (Sharr 2017).

Heidegger (2008) bir yerin meydana gelişini, *nesneden ayrıışan şey* kavramını örneklediği köprü¹ üzerinden açıklar.

“...O[köprü] sadece zaten orada olan kıyıları birbirine bağlamaz. Kıyıları ancak köprü akarsuyun üzerinden geçerken kıyı sıfatıyla belirir”.

Heidegger’in düşüncesine göre, akarsuyun üzerinde bir noktanın kıyı olarak belirmesi ve bir *yer* olarak ayrıışması için öncelikle bir *şey* olarak köprünün varlığının ve onun oluşturduğu potansiyelin kavranması gerekir. Köprü bir *şey* olarak belirir ve Heidegger’in ifadesi ile *dörtlüyü*² *bir araya getirerek*³ iskâna yer açar. Heidegger’e göre *şeyler* varoluşları ve gündelik yaşantının bir parçası olmaları ile *dörtlüyü bir araya getirirler* ve bu bir araya getirme halini, kendisini etkileyen ve onun etkilediği çevresine ait, bünyesinde barındırdığı bilgiyi ve deneyim potansiyelini yansıtmak üzere gerçekleştirirler (Heidegger 1971). Bu yolla bir *şey* olarak yaşantımızın bir parçası haline gelir ve *nesneden ayrıışır*. Heidegger şeylere ait bu potansiyeli “İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek”te binalarla ilişkilendirerek, mimari yapının insan ile kuracağı her türden deneyimi içeren ilişkiyi ve bu ilişkilerin insanın varoluşunu, çevresini anlamlandırması sürecindeki potansiyelini vurgulayarak, mimari tasarım ürününün, bir *şey* olarak kavranması gerektiğini belirtir (Sharr 2017).

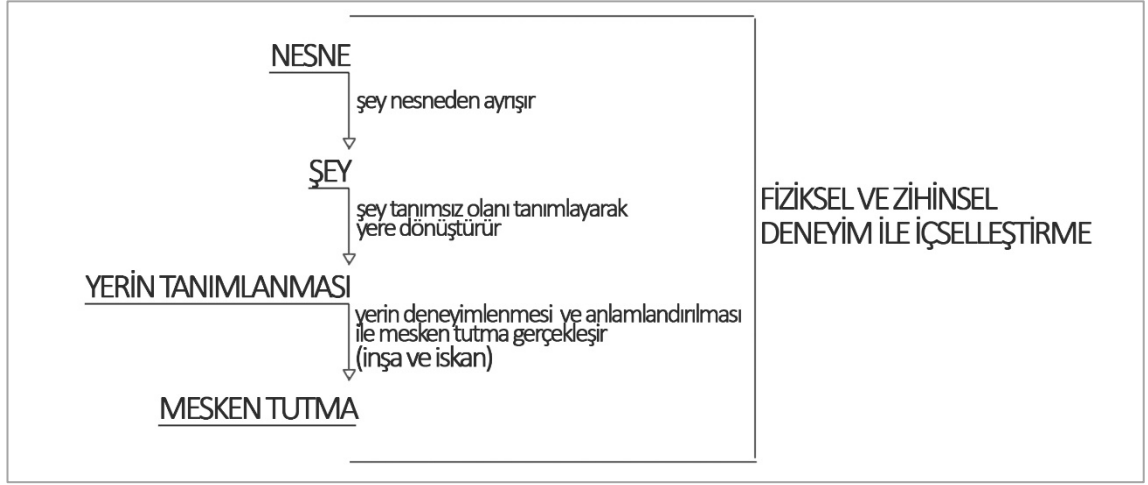
Heidegger’in “İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek”te örneklediği köprü bir *şey* olarak tanımsız olanı tanımlar ve *yer*e dönüştürür. Ürettiği deneyim ve potansiyeller ile kıyıları/*yeri* tanımlayan ve bu yolla orada süregelen yaşantıyı şekillendiren, *yer* ile yeni ilişkilene biçimlerini örgütleyen, (bir *şey* olarak) köprüdür. Köprünün varoluşundan önce akarsu üzerinde tanımlanabilecek birçok nokta içerisinden köprü aracılığıyla meydana gelen ve bir *şey* olarak ayrıışan nokta *mahaldir*. İnsanın *mahalle* kurduğu ilişki onun iskân etmesini, barınmasını sağlar (Heidegger 2008). Heidegger (2008) *mekânlar* için yer açanın *mahal* olduğunu söyleyerek burada *mekânı* karşılaması için yerleşmeye açılan yer anlamına gelen *Raum* sözcüğünü kullanır. Bu bağlamda *mekânı* yerleşmeye açan yani iskâna, barınmaya, imkân veren şeylerin tıpkı köprü örneğinde olduğu gibi tanımsız olanı tanımlı hale getiren *mahaller* olduğunu ifade eder (Heidegger 2008). Sharr, Heidegger’in düşüncesine göre gerçekleşen yerin tanımlanması durumunun sistematik bir düzene oturtulamayan, nesnel, genel geçer kurallarla tanımlanamayan, daha belirsiz, rastlantıya dayalı bir faaliyet olduğunu belirtir. Yerin tanımlanması hali, insanın yerle kurduğu ilişkide olduğu gibi kişisel deneyim ve algıya dayalı, öznel ve değişken bir faaliyettir (Sharr 2017) (Şekil 2.1). Yerin tanımlanması aracılığıyla *iskân*

¹ Heidegger 1951 yılında gerçekleştirdiği “İnşa etmek İskân etmek Düşünmek” adlı sunumda şöyle söyler, “Kendimizi şeyleri bina etme (kurma) anlamında inşa etme ile sınırlandırıyor ve araştırıyoruz: İnşa edilmiş şey nedir? Bir köprü etrafıca düşünmemiz için bir misal hizmeti görebilir” (Heidegger 2008). Çevirinin alıntılandığı kaynak Heidegger’in metinlerinin derlemesinden oluşan, “Düşüncenin Çağırıldığı” kitabıdır. Orijinal dilinden çeviren ve yayına hazırlayan Ahmet Aydoğan, Say Yayınları.

² Heidegger, 1950 yılında “The Thing” adlı metinde testi ve köprü örneklemeleri üzerinden varoluşa dair dört koşul tanımlar ve bunları *dörtlü* (*fourfold*) olarak adlandırır. *Dörtlü* olarak tanımladığı bu dört koşul; yeryüzü, gökyüzü, tanrısal ve ölümlüler, insanın varoluşunu anlamlandırmasına ve bu var olma durumunu sürdürdükleri çevreyi, şeylerin deneyimlenmesi ile kavramasına imkân sağlar. Özetle insan *dörtlünün şeyler* üzerinden kavranması ve bir araya getirilmesi aracılığıyla çevresiyle ilişki kurar, bu yolla varoluşunu anlamlandırarak *mesken tutar* (Sharr 2017).

³Martin Heidegger, 1950, “The Thing”, original metinde Heidegger bu kavram için “gathering” ifadesini kullanır.

etme, barınma için alan açan Heidegger'in *mahal* olarak tanımladığı şeyler günümüzde yapı, bina olarak adlandırılır (Heidegger 2008). Bir şey olarak bina inşa etme yolu ile iskânın gerçekleştirilmesine olanak sağlar.

Şekil 2.1. Yer in tanımlanması aracılığı ile mesken tutma (Orişinal 2019)

İnşa etme insanın çevresi ile kuracağı ilişkinin potansiyellerini ve imkânlarını var etmesi ile *iskana bırakmadır* (Heidegger 2008). İnşa ile iskân birbirinden bağımsız olarak düşünülemez. Birinin tamamlandığı yerde diğ erinin başlaması söz konusu değildir (Sharr 2017). İnşa etmek iskân edebilmek için bir araç değil iskânın bir parçasıdır (Sharr 2017). İnsanlar inşa ederek iskân, iskân ederek inşa ederler ve inşa ile iskân eş zamanlı olarak devam eden bu sürecin karşılıklı etkileşen iki parçasıdır. Tamamlanıp bitirilemezler, insanların *yere dair kavrayışları* onu anlamlandırma biçimleriyle birlikte değişip dönüşmeye devam ederler ve gündelik yaşantının bir parçası olan *yerin* anlamlandırılması üzerinden birbirlerine bağlanırlar (Sharr 2017). İnşa ve iskân faaliyetlerinin temelini oluşturan mimari üretime dair, kullanıcılar tarafından gerçekleştirilen farklı ve değişken yer tanımlamalarından söz ederken Rasmussen (2012)'in Roma'daki S.Maria Maggiore Kilisesi'nin avlu duvarında top oynayan çocuklar hakkında yaptığı betimlemeden yararlanılabilir.

“Fakat onlar fark etmeden mimarının bazı temel öğelerini yaşıyorlardı: eğimli bir alan üzerinde yatay düzlemler ve dikey duvarlar. Dahası bu öğeleri kullanarak oynamayı öğreniyorlardı”.

Rasmussen burada mimari bir eleman ve onun ürettiği imkânlar aracılığıyla yaşantılarını, eylemlerini sürdüren, mimarlık üzerinden öğrenen, kendilerine has bir yaşantı aracılığıyla yeri anlamlandırın çocuklardan bahseder. Duvar örnekleme si üzerinden ifade etmek gerekirse; bir duvar birçok şeyi tanımlayabilir ve birçok ilişkilendirme biçimine olanak sağlayabilir. Birisi için oyun, birisi için yaslanma, birisi için saklanma, birisi için bulunma mekânı, bir diğ eri için gölgelik ya da korunma, üzerinde iken hâkim olma aracı haline gelebilir; bir mekânı tanımlayabilir, onu sınırlayabilir, engel olabilir veya görmek için üstüne çıkan kişi için tam aksine engelleri kaldırabilir. Farklı kullanıcılarca tanımlanan her bir durum için gerçekleştirilen eylemler ve mekânsal deneyimler birbirinden farklı ve özeldir.

Bu bağlamda insanların mimari tasarım aracılığıyla yeri anlamlandırması, dünya ile kurdukları bağ ve onunla kurdukları fiziksel ve zihinsel deneyime dayalı ilişki üzerinden gerçekleşir. İnşa ve iskân faaliyetleri onları sürekli değiştirip dönüştüren yere ait bu kavrayış üzerinden birbiriyle bütünleşirler (Ötkünç 2016). İnşa ve iskân faaliyetleri insanın yer aracılığıyla çevresiyle ilişkilenebilmesi için imkân sağlar, insan dünyadaki var oluşunu bu faaliyetler aracılığıyla yere kaydeder. Kısacası birey varlığını, olma halini ancak; yer üzerinde o yerle birlikte var oluşu, bir yere ait oluşu, yer edinmesi şeklinde gerçekleştirir. Olmak sözcüğü, var olmak anlamında da bir olayın gerçekleşmesini ifade etmek amacıyla da kullanılsa, yerden bağımsız olarak düşünülemez. Yere ait girdiler varlığı ve olayı etkiler, ondan etkilenirler.

İnsanın *mesken tutması* çevresiyle uyum sağlayabildiği ve kendisini onunla tanımlayabildiği sürece gerçekleşir. Mimarlık pratiği insanların yaşadıkları çevreyle ve dünya ile ilişki içerisinde olmasını sağlayacak anlamlı yerler üreterek insanın mesken tutmasına aracılık eder (Norberg-Schulz 1980).

Heidegger'in insanın varoluşunu anlamlandırmak için çevresiyle kurduğu ilişki üzerinden tanımladığı *iskân etme, mesken tutma* kavrayışı insanın içerisinde ürettiği ve gündelik yaşantısını sürdürdüğü çevre ile diğer bir deyişle *yer* ile bağ kurması, yerin deneyimlenmesi gibi olumlu düşünceleri içerir. Buna karşın Heidegger'in düşüncesinde sıklıkla rastlanan, bir yere ait olma fikrinin aşırı hale gelmesi ile kendi dışında kalanları ötekileştirici ve kimlikleyici ifadelerinin de eleştirilmesi gerekir (Sharr 2017). Heidegger'in 1951, 1953 yılları arasında gerçekleştirdiği mimarlık disiplinini etkileyen çalışmalarının ardından günümüze, Norberg-Schulz¹, Augé², Leach³ gibi farklı disiplinlerden birçok kuramcı, Heidegger'in ortaya attığı düşüncenin olumlu ve olumsuz eleştirisini yapmış ve mesken üzerinden sürdürdüğü yer ve mimarlıkla ilişkilenen tartışmasını geliştirmiştir. Heidegger'in yer ile kurulan bağın güçlendirilmesine ilişkin yaklaşımı olumlanırken, faşist bir anlayışa dönüştürülmeye imkân veren tutumu, romantik taşracılık iddiaları çerçevesinde eleştirilmiştir (Sharr 2017). Heidegger'in *mesken tutma* kavrayışının ötekileştirici iddiaları üzerine tartışırken bu kuramcılarının kültür ve kimlik hakkında ürettikleri düşüncelerden yararlanılabilir.

Norberg-Schulz insanın aidiyetini kimlik aracılığıyla, bireysel kimliğini de içinde yaşadığı ve büyüdüğü yerin kimliği üzerinden tanımladığını belirtir (Norberg-Schulz 1980). Augé ise, kültürün veya kültürü oluşturup yansıtan birey tanımının, ötekilik içermeyen bir kimlikleyici karşılık üretmeyeceğini belirtir (Augé 2016). Bu düşünceye paralel olarak Leach de Heidegger'in *mesken tutma* kavramının eleştirisini onun aşırı ulusalcı tutumu üzerinden yapar. Uluslararası üslupla beraber homojenleşen ve yerden bağımsız hale gelen mimarlık anlayışına karşı bir direnç olarak algılanan *mesken tutma* kavramının, Heidegger'in de bir parçası olduğu Almanya'daki ulusalcı (nationalist) düşünce şekliyle ilişkilenecek şekilde aşırılaştığında faşist söylemleri destekleyen bir anlam taşıma riski bulunduğunu belirtir (Leach 1998). Tanyeli de kimlik ve kültüre dair eleştirisini kültürün asla saf olamayacağı fikri üzerinden gerçekleştirir. Tanyeli'nin ifade ettiği üzere kültür kavrayışı, zaman içerisinde farklı mekân ve dönemlere ait

¹ Christian Norberg-Schulz, 1979, *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*.

² Marc Augé, 1992, *Non-Places Introduction to an Anthropology of Supermodernity*.

³ Neil Leach, 1998, *The Dark Side of the Domus*.

kültürlerin kesişme ve katmanlaşmalarla birbirleriyle kurduğu ilişkiler sonucunda melezleşen, sürekli olarak değişen dönüşen yapısıyla, sabit bir değer olarak ele alınamayacağı gibi tek bir topluma ya da yere mal edilemez (Tanyeli 2013). Tanyeli'nin bu düşüncesi doğrultusunda Heidegger'in faşist bir anlayışa zemin oluşturabilen, saf bir kültür ve o kültürün ait olduğu yere bağlılıkla ilişkilenen arayışının eleştirisi; saf olmayan, melezlenen kültür anlayışı tanımı üzerinden yapılabilir.

Heidegger felsefesinin mimarlık bağlamında daha güncel bir yorumunu yapan Sharr da bir yere ait olma düşüncesinin yalnızca belirli grup veya kişileri içerip, diğerlerini dışlayabilecek potansiyele sahip olduğunu belirterek, Heidegger'in düşüncesinin yerellik ve aidiyet fikirlerinin, ayrıştırıcı bölücü ve dışlayıcı yönlere giden anlayışla birleşmesi potansiyelini eleştirir (Sharr 2017).

Mimarlıkta yer, aidiyet, kimlik ve kültür üzerine sürdürülen tüm bu tartışmalar doğrultusunda mimarlıkta yer kavramı, ötekileştirici kapalı bir kültürel düşünceden beslenen aşırı ulusalcı düşüncelerden ziyade Norberg-Schulz (1980)'un ifade ettiği gibi yaşamın gerçekleştiği mekân olarak görülmelidir. Yerde olmak, bir yere ait olmak kavramları orada duyumsayarak var olmak, o yerle ilişki kurmak anlayışını barındırmalı ve kişisel deneyimle günlük yaşantıyla ilişkilendirilerek, daha serbest ve değişken, öznel bir kavrayışla bağdaştırılmalıdır. Kısacası Heidegger'in *mesken tutma* kavrayışı, günümüz küreselleşen koşulları içerisinde saf bir kültür veya toplumun izlerini taşıyan yer düşüncesinden ziyade; tanımsız olan soyut mekânın fiziksel ve zihinsel olarak deneyimlenmesi ve algılanması süreçleriyle gerçekleştirilen yer tanımlamaları aracılığıyla insanın dünyada var oluşunu anlamlandırması şeklinde kavranmalıdır.

2.1.3. Yer ve mesken tutmanın makrokozmos ve mikrokozmos kavramları üzerinden okunması

Norberg-Schulz mimarın görevini insanın mesken tutması için anlamlı yerler tasarlamak olarak tanımlamıştır (Norberg-Schulz 1980). Bu doğrultuda mimarlık ürünü de insanın mesken tutmasına aracılık edecek anlamlı yerler üretecek şekilde tasarlanmalıdır. Erarslan mimarlık üretiminde anlamı, mimari yapının bağlı olduğu kültürden, sosyal yapıdan ve yaşam biçiminden beslenen ve bu girdilere bağlı olarak ortaya çıkan soyut bir öz, sembolik bir karşılık şeklinde tanımlar (Erarslan 2014). Yerden edinilecek soyut belleği oluşturan veriler, Frampton'ın eleştirel bölgeselcilik yaklaşımında olduğu gibi yere ait topografya, iklim benzeri fiziksel girdileri, kültürel ve sosyal yapıyı içeren bilgileri, zaman içerisinde oluşturulan tekniği, günlük yaşam deneyimlerini, dokunsal ve duyuşsal olanın tamamını içerir (Frampton 1983). Kısacası mimarlık ürününün bünyesinde insanın mesken tutmasına olanak veren anlamsal ilişkiyi barındıran yerler, anlamlarını mimari yapının kültüre, yaşantıya, sosyal hayata, zamansal bir katmanlaşmaya, yerin bilgisine ve belleğine dayalı bağlamından edinirler.

Bağlamı oluşturan, yere dayalı zamana ve mekâna kaydolan her türlü anlamı ve bilgiyi barındıran makrokozmos verileri, Augé'nin "antropolojik yer"¹ kavramıyla ilişkilendirilebilir. Antropolojik yer "tarihsel, ilişkisel ve kimlikleyici" yapısıyla orada yaşayanların tamamının bir parçası olduğu, yaşantıları ile katkıda bulunduğu ve anlam

¹ Marc Augé, 1992, Non-Places Introduction to an Anthropology of Supermodernity.

çıkardığı bir yapıya sahiptir (Augé 2016). Tarihin barındırdığı zamansal tüm bilgiyi, insanların gündelik yaşantıları içerisindeki deneyimlerinin, izledikleri yolların, yaşanan karşılaşmaların ilişkiselliğini ve yere dayalı toplumsal kimliği içerir (Augé 2016). Heidegger'in tariflediği şekliyle "köprünün" nehrin üzerindeki kıyıları tanımlaması gibi mimari yapı da bu zamansal ve mekânsal ilişkiler çerçevesinde, yere ait belleğin bir parçası olarak, makrokozmosu ile karşılıklı etkileşim içerisine girer. Heidegger'in İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek'te tariflediği köprünün kıyıları tanımlaması tez kapsamında, mimarlığın makrokozmos ve mikrokozmos arasındaki dinamiği tanımlaması ile ilişkilendirilmiştir. Bu doğrultuda mimari yapının içerisinde üretildiği makrokozmostan etkilendiği gibi aynı zamanda onu dönüştürdüğü çıkarımı yapılabilir.

Sharr Heidegger'in çiftlik evini¹ anlatırken onun sakinlerinin çevreye, topografyaya, iklime ait bilgisini, oradan edindikleri malzemeleri kullanarak üretilen, sakinlerinin deneyim ve yaşantısını yansıtan bir yapıya sahip olduğunu belirtir ve bu doğrultuda Heidegger'in mimari yapıyı nasıl algıladığını şu şekilde ifade eder (Sharr 2017):

"[Heidegger] Binayı sakinlerinin gündelik uğraşlarıyla ve bu uğraşların yöre ve iklimle bağlantılı olarak fiziksel ve sosyal anlamda mikro örgütlenmesiyle belirlenen dinamik bir bütünün parçası olarak kavramış görünür".

Bu düşünce bağlamında mimari yapı, çevresindeki dünya, içerisinde yaşayan insanlar ve onlara ait zamana işlenmiş tüm bilgi ile deneyimi barındıran makrokozmostan beslenir. Diğer bir ifadeyle yapının ürettiği mikrokozmos içerisinde üretildiği makrokozmosla dinamik bir ilişki içerisindedir. Makrokozmos ve mikrokozmos arayüzünde gerçekleşen karşılıklı etkileşime dayalı dinamik ilişkiyi açıklarken Tanyeli'nin mimari yapının bağlamı ile kurduğu ilişkiye dair düşüncesinden yararlanılabilir. Tanyeli mimarlığın zaman ve mekândan edindiği bilginin doğrudan "alınan" değil, öğrenilen ve içselleştirilen bir edinim süreci olması gerektiğini ifade eder (Tanyeli 2013). Mimari tasarımın makrokozmostan edindiği bilgileri bünyesinde barındırması ve yansıtması ile gerçekleşen mikrokozmos üretimi de aynı içselleştirilen, öğrenilen sürecin ürünü olmalıdır.

Mimarlığın bulunduğu bağlam içerisinde ne tür imkânlar üretmesi gerektiğini tanımlayan Zevi, mimari yapının yalnızca içerisinde bulunduğu çevre ile karşılaştığı bir dışsal yüzeyden veya kendi içerisinde tanımlanmış bir iç mekândan oluşamayacağını, her iki durumu bir arada barındırması gerektiğini ifade eder (Zevi 2015). Bu bağlamda mimari yapı makrokozmos içerisindeki öznel varoluşunu tamamlayarak, makrokozmostan edindiği ve bünyesine dâhil ettiği tüm girdilerle beraber kendi iç dinamiklerini, yani kendine ait karakteri barındıran, özelleşmiş mikrokozmosunu oluşturur.

Zevi, mekâna ait "dördüncü boyut" olarak kabul edilen zaman boyutunu, Birinci Dünya Savaşı öncesi Kübist devrimi ile gerçekleşen zamana bağlı olarak nesne ve mekân algısının değişmesi üzerinden açıklar (Zevi 2015). Dördüncü boyut kavramını

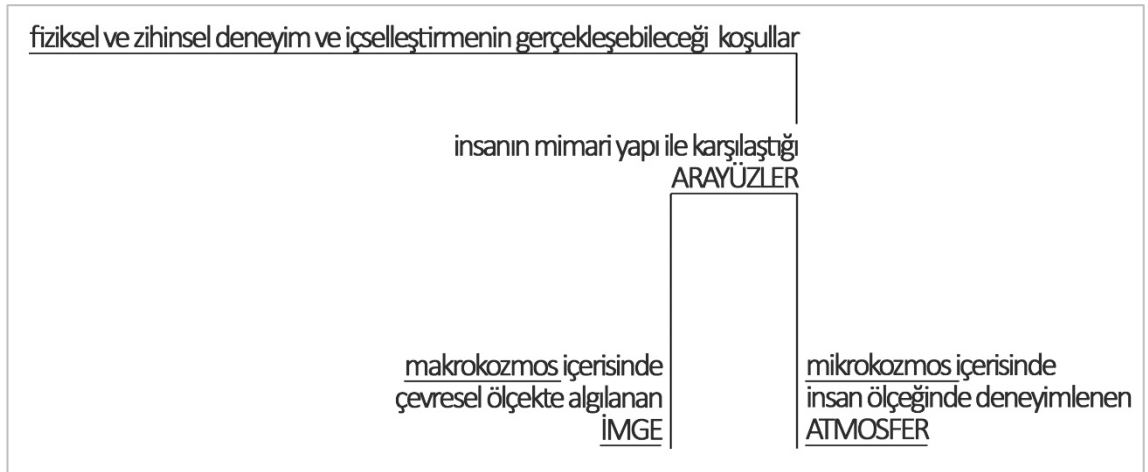
¹Heidegger, mesken tutmanın gerçekleştiği koşulları tanımladığı karaorman çiftlik evi örneğini, 1922 yılında yerleştiği Toudtberg'de bulunan kendi çiftlik evine referansla oluşturur (Sharr 2016).

mimari tasarımın zamana dayalı yer değiştirmeleri, farklı bakış açılarını, yapıyla kurulan her türlü fiziksel ve zihinsel ilişkiyi kısacası yaşantıyı barındırması aracılığıyla yapının ürettiği iç mekân deneyimleriyle ilişkilendirir (Zevi 2015). Bu doğrultuda mimari yapının tasarlanmış mikrokozmosuna ait atmosferin deneyimlenmesi ile kurulan ilişki zamansal olan dördüncü boyutla ilişkilendirilebilir.

Tüm bu kavramsal tartışmalar ışığında, insanın dünyada var oluşunu anlamlandırması zaman ve mekâna dayalı deneyimler üzerinden gerçekleşiyorsa, yaşantımızı sürdürdüğümüz, sürekli olarak ilişki içerisinde olduğumuz mimarlığın insanın mesken tutmasına aracılık edebileceği söylenebilir. Bu bağlamda, insanın *mesken tutması* mimari yapının insan ile gerçekleşen iki farklı karşılaşma biçimine imkân sunan yapısı üzerinden gerçekleşir. Bu iki durumdan ilkinin makrokozmos içerisinde bulunma hali olarak mimari yapının imgesi ile kurulan ilişki, ikincisinin ise mikrokozmosun sahip olduğu atmosferin deneyimlenmesi aracılığıyla kurulan ilişki olduğu düşünülebilir.

2.2. Makrokozmos-Mikrokozmos Arayüzünde Mimari İmge ve Atmosfer

Önceki bölümlerde yapılan tanımlamalar doğrultusunda, makrokozmos-mikrokozmos arayüzünde örgütlenen mimari tasarım ve üretim aracılığıyla insanın mesken tutması, gündelik yaşantı içerisinde gerçekleşen, insanın mimari yapı ile kurduğu ilişki üzerinden gerçekleşir. Mimari yapı makrokozmos içerisinde bulunur ve tasarlanmış bir mikrokozmosa sahiptir. İnsanın mimari yapıyı etkileyen ve çevreleyen makrokozmos içerisinde çevresel ölçekte mimari yapıyla kurduğu ilişki ve ona dair algısı ile yapının sahip olduğu mikrokozmosla insan ölçeğinde ilişkilenebilir. Başladığında gerçekleşen deneyimi farklıdır (Şekil 2.2). Her iki karşılaşma biçimi de nesneden ayrılan şey kavrayışında olduğu gibi deneyime yer veren öznel bir tanımlama ve ilişki ile insanın yerleri anlamlandırması ile mesken tutmasına olanak tanır.

Şekil 2.2. İnsan-mimari yapı karşılaşma arayüzleri (Orijinal 2019)

Bu bölümün amacı, öncelikle insanın mesken tutması için mimari yapı ile kurduğu ilişkilerin, mimari imge ve atmosfer kavramları aracılığıyla tanımlanması ve mimari imge ile atmosferin tasarlanmasına yönelik olarak çalışmanın dördüncü bölümünde incelenecek olan örneklerin değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesidir. Bu

tanımlamaların ardından, insanın dünya üzerinde mesken tutma halini gerçekleştirebilmesi için, mimari yapı ile makrokozmos ve mikrokozmos içerisinde karşılaştığı bu iki duruma ait imge ve atmosfer etkilerinin birbirleriyle nasıl ilişkilendiğinin irdelenmesi hedeflenmektedir.

2.2.1. Makrokozmos içerisinde insanın mimari yapı ile karşılaşması

Makrokozmos içerisinde bulunan insan mimari yapıyı çevresel ölçekte kendisini saran makrokozmosu ile bir arada algılar ve bu birlikteliğin anlamlandırılması ile yapıya dair deneyimi başlamış olur. Yapıyla ilk karşılaşma halini gerçekleştirdiği bu durumun okuması fiziksel ve zihinsel deneyim üzerinden imge kavramı aracılığıyla yapılabilir.

2.2.1.1. İmge kavramının tanımlanması, mimarlık bağlamında literatürdeki yeri ve mimari tasarım ile ilişkilendirilmesi

Oxford İngilizce sözlüğünde yapılan tanımlamalar doğrultusunda imge sözcüğünü bir şeyin duyularımızla algıladığımız ve zihnimizde zaman içerisinde şekillenen yansıması, onu andıran, ima eden ya da temsil eden karşılığı olarak ifade edebileceğimiz gibi aynı zamanda bir kavram ya da fikrin de zihinsel temsili olarak düşünebiliriz (OED 2019). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise imge sözcüğü şu şekilde tanımlanmıştır:

“Gerçekle ilişkisi olmadığı halde insanın zihninde tasarlayıp canlandırdığı şey. Ortada açık bir uyaran olmadan, eski bir duyuşsal-algısal yaşantının zihinde yeniden canlanan biçimi”, “Bir nesneyi doğrudan doğruya yeniden tanıtmaya yarayacak bir biçimde göz önüne seren şey, duyu organları ile algılanmış olan bir şeyin somut ya da düşüncel kopyası” (TDK 2017).

Ernst Cassirer’in “Sembolik Formlar Felsefesi”nden imgenin zihinsel temsiliyetinin nasıl oluştuğunu kavramak için faydalanılabilir. Cassirer’e göre nesneye ait, duyuşsal olarak elde edilen her türlü içerik zihinsel deneyimleme ile yeniden şekillenerek, zihinde onu yansıtan bir anlam ve karşılık kazanır. Nesne, duyuşsal olarak algılanan içeriğin bilinçte yeniden şekillenip anlam kazanması ile zihinde sembol haline gelir. Köktürk (2003)’e göre:

“Zihnin sembol gücüyle oluşturduğu sistemler halinde dışlaşan bu zihin faaliyeti, duyuşsal malzemenin biçimlendirilmesidir”.

Kısacası, nesneye ait olan duyuşsal malzemenin zihinsel ve deneyimsel süreçlerle yeniden biçimlendirilerek zihinde kazandığı bu yeni karşılık imge olarak nitelendirilebilir. İmge ait olduğu varlığın bilgisini bünyesinde barındıran, ancak onun bir kopyası olmayan, zihin tarafından şekillendirilerek anlamlandırılmış bir yansımasıdır. Bergson da “Madde ve Bellek”te, çevremize ait algıladığımız içeriklerin, zihnimizde zaman içerisinde art arda gelerek oluşan katmanlarının, zihinsel süreçlerle indirgenerek ve katılarak tek bir sembolik karşılığa dönüştüğünü söyler (Bergson 2015). Zihinde gerçekleşen bu indirgenme ve dönüşme hali tıpkı Cassirer de olduğu gibi, süreç içerisinde çevremizde algıladığımız verilerden edinilen içeriklerin, zihnimiz tarafından yeniden biçimlendirmesiyle üretilen imge kavramıyla ilişkilendirilebilir.

Yapılan tanımlamalar doğrultusunda imge kavramını mimarlık bağlamında değerlendiren bu tez kapsamında, mimari imge, yapının var olduğu çevre içerisindeki bulunma halinin algılayan zihinde bıraktığı etkiyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bir başka deyişle mimari imge, yapının çevresine ve kendisine ilişkin olarak duyularla algılanan ve zaman içerisinde edinilen birçok çevresel girdinin harmanlanması ile şekillenen, zihnin o yapının kavranışına dair ürettiği temsiliyeti olarak tanımlanabilir.

2.2.1.2. Makrokozmos içerisinde deneyimlenen imgenin mesken tutma kavrayışı üzerinden okunması

Makrokozmosla ilişkilendirilerek tasarlanmış mimari imge, insan algısına ve deneyimine açılmış, çevresiyle ve bağlamıyla ilişki içerisinde olan bir mimarlık anlayışını ifade eder. Mimari yapı ile makrokozmos içerisinde kurulan bu ilişki yalnızca görsel değil aynı zamanda anlamsal bir ilişkidir. Pallasmaa (2016)'nın ifadesiyle:

“Mimarlık salt görsel ayartma nesnelere yaratmaz, anlamlara aracı olur ve onları yansıtır”.

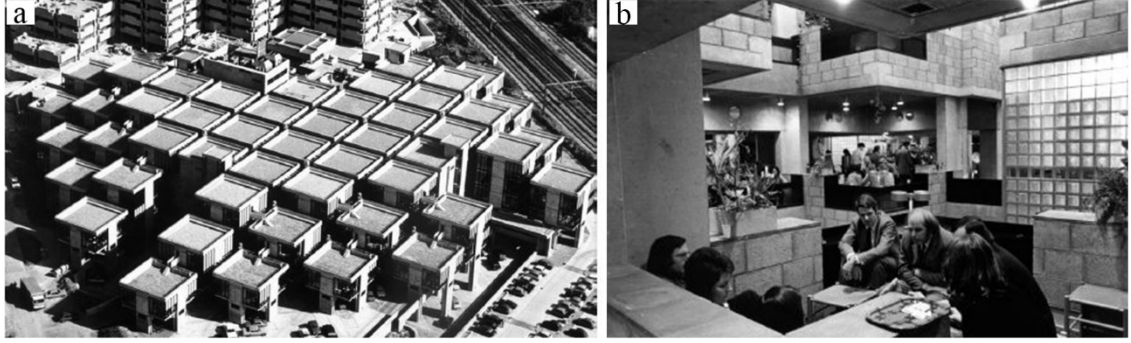
Bu bağlamda mimari imge kavramını değerlendirirken, imge sözcüğünün, görüntü anlamına gelen, yalnızca görsel bir karşılığı olan anlamının yerine, makrokozmos verilerini oluşturan yere ve zamana dair bilgiyi, anlamı bünyesinde taşıyan ve yansıtan bir karşılığı olması gerektiği söylenebilir. Tez kapsamında makrokozmos içerisinde yapı ile ilk karşılaşma hali üzerinden algılanan imge, verdiği görsel referansların ötesinde anlamsal bir nitelik barındıracak şekilde değerlendirilmektedir.

Rasmussen'in de ifade ettiği gibi hiçbir şey çevresinden bağımsız tekil bir fotoğraf gibi algılanmaz, varolan her şey kendisini çevreleyen mekân ile bir arada, bütüncül bir şekilde algılanır (Rasmussen 2012). Mimarlık ürünü de içerisinde tasarlandığı bağlama ait tüm bilgileri içeren makrokozmosun izlerini taşıyarak, onunla bir arada algılanır. Kısacası mimari yapıya ait zihnimizde oluşan imge, zamansal ve mekansal olarak makrokozmosu ile bağlantılı bütünün bir parçasıdır.

Colquhoun'un Hertzberger'in Central Beheer yapısı hakkındaki 1974 yılında gerçekleştirdiği eleştirisi, makrokozmos ve mimari imge arasındaki ilişki çerçevesinde değerlendirilebilir. Colquhoun, Central Beheer'in iç mekânında başarı ile kurgulanan yaşantının aksine, yapının kullanıcıları ve çevresi ile karşılaşma biçiminin üzerinde durulmadığını, bağlamı ile nasıl ilişkileneceğinin bir sorun olarak ele alınmadığını belirtir (Colquhoun 2005) (Şekil 2.3). Mimari yapı ile ilişkimizin duyularımız ve algularımız yoluyla gerçekleştiğini bu nedenle yapının yaratacağı etkinin tasarlanmasının her iki durumda da eşit öneme sahip olduğunu ifade eder (Colquhoun 2005). Bu doğrultuda makrokozmosun içerdiği yere ait bilgiyi imgesinde yansıtmayan yapıların, çevresiyle ve kullanıcıları ile ilişki kuramadıkları için mesken tutmanın potansiyellerini üretemeyecekleri söylenebilir.

Yere ait her türlü veri makrokozmosu meydana getiren unsurları oluşturur, iskân etmenin araçlarından biri olarak makrokozmos içerisinde örgütlenen mimari imge de makrokozmosu meydana getiren zamana ve mekâna işlenmiş bu veriler doğrultusunda şekillenir. Kültür zaman içerisinde *mekânın* bir parçası oldukça, mekân gündelik

deneyimlerin, geleneklerin, davranış biçimlerinin bir göstergesi ve taşıyıcısı olmaya başladıkça *yer* olarak tanımlanmaya başlar (Ojalvo 2012). Zamanın etkilerini üzerinde barındıran *mekân*, *yer* olarak kavranır. *Yerin* özellikleri bir süreç içerisinde var olur ve yavaş yavaş birikerek *mekâna* karakter kazandırarak onu *yere* dönüştürür. Yere ait zaman içerisinde katmanlaşarak oluşmuş içeriğin tümü aynı zamanda mimari yapının imgesini de oluşturan katmanlardır.

Şekil 2.3. Centraal Beheer; **a)** dış mekân; **b)** iç mekân (Anonymous 1)

Alemdar ve Aydınli (2011) mimari imgeyi anlatı kavramıyla ilişkilendirerek değerlendirir ve “imgenin katmanlı yapısının” onu bir anlatı olarak okumamıza olanak sağlayacağını ifade ederek, anlatının zamana dayalı deneyim aracılığıyla içerisinde bulunduğu çevrenin olaysallığına referans verdiğini belirtir. Bu bağlamda bir yere ve yapı türüne ait zamansal ve deneyimsel süreçlerin tümünün yansıması olarak ortaya çıkan, zihinsel süreçlerle edinilmiş “oluşmuş olan imgenin” hem zamansal hem de anlamsal olarak katmanlı bir yapıya sahip olduğunu ifade eder (Alemdar ve Aydınli 2011). Anlatının bu tanımı göz önünde bulundurulduğunda, anlatı olarak imge; yapıyı çevreyle kültürel, sosyal, fiziksel açılardan, kimlik ve aidiyet üzerinden hem zamansal hem de anlamsal bir ilişki kurar. Zamansal deneyim ve olay örgüsüyle okunan, yere ve yapı türüne ait içerikleri bünyesinde barındırarak bir anlatı olma özelliğini taşır.

Zevi de mimarlığın bir anlatım ve karakter barındırması, bir şey söylemesi ve varolma amacını dışavurması gerektiğini ifade eder (Zevi 2015). Mimari yapının barındırdığı anlamı dışavurması, kullanıcısı ile karşılaştığı arayüzler ve deneyim imkânları aracılığıyla gerçekleşir. Bu nedenle yapı ile insanın karşılaşma biçimlerinden biri olarak, yapıya ait çevresel ölçekteki edinimlerin sonucunda insan zihninde oluşan imgenin, anlatımın aktarılması için bir potansiyel taşıdığı söylenebilir.

Kullanıcının mimari imgeye dair algısı, görsel ve anlamsal birçok girdiyi barındırdığı için sabit değildir, makrokozmos içerisinde geniş çerçevede algılandığı ilk halinden, insan ölçeğinde yapıyla temas kurduğu ölçeğe doğru değişiklik gösterir. Bir yapının hem plan düzleminde hem de üçüncü boyutta, kentsel veya doğal doku içerisinde geniş ölçekte algıladığımız ilk imgesi ile yapıya ait mikrokozmosla ilişkilenemeye başlayan yakın çevresine doğru ilerledikçe algıladığımız imgesi birbirinden farklılaşır. Yapıya yaklaştıkça artan detaylar ve insan ölçeğiyle kurulan ilişki insan algısını değiştirirken, yapıdan uzaklaştıkça da çevrenin etkisi ve yapının kütleli olarak bu çevre içerisindeki varoluşuna dair kavrayışımız farklılaşır. Makrokozmosu içerisinde yapıyı algıladığımız ve farklı ölçeklerde ilişki kurduğumuz

birbirinden farklı bu deneyim katmanlarının tamamı zihnimizde oluşan, yapıya ait mimari imgeyi örgütlemektedir.

Barındırdığı tüm bu anlamsal altyapı ve farklı ölçeklerde farklı algılama potansiyelleri içeren katmanları ile imge mimarlık aracılığıyla insanın mesken tutması için imkân oluşturan bir kavrayış biçimi olarak tasarlanabilir. İmgenin taşıdığı anlamsal potansiyelin göz ardı edildiği, Tanyeli'nin “kültürün metalaşması” ve “imgelerin serbest dolaşımı çağı” (Tanyeli 2013) olarak ifade ettiği günümüz mimarlık anlayışı içerisinde, mimari imge yalnızca görsel bir anlam ifade eden “anlamından boşaltılmış” bir yapı kazanarak zamandan ve yerden bağımsız bir dolaşım içerisine girmiştir (Tanyeli 2013).

Sharr, Heidegger'in mesken tutma kavramını tanımladığı dönemde de mimarlıkla ilgili kitapların, mimarlık ürünlerini görsel özelliklerine göre değerlendirme eğiliminde olduklarını belirtir (Sharr 2017). Ancak Heidegger'in düşüncesi doğrultusunda mimarlık aracılığıyla insanın mesken tutmasının, deneyimden bağımsız olarak yalnızca görsel algılamaya açık bir mimarlık anlayışı üzerinden gerçekleştirilemeyeceğini, bu nedenle bir yere ve mimari yapıya ait imgenin zihnimizde canlanmasının ancak o yerdeki deneyimin hatırlanması yoluyla gerçekleşebileceğini ifade eder (Sharr 2017).

Bu kavramsal çerçevede, yapıya ait ilk izlenimi oluşturan mimari imgenin, mimarlık aracılığıyla insanın mesken tutmasına imkân sağlayabilmesi için, kullanıcının mimari yapıyı makrokozmosuyla bir arada algıladığı, çevresel ölçekte gerçekleştirilen bir karşılaşma biçiminin ürünü olması gerektiği söylenebilir. Böylece mimari tasarımın makrokozmosa ait zamansal, mekânsal bilgi ve anlamı yansıtması, deneyim potansiyellerini barındıracak şekilde kurgulanması aracılığıyla insanın ilişkilenebileceği, iskân edebileceği imkânlar üretilmiş olur.

2.2.2. Mikrokozmos içerisinde insanın mimari yapı ile karşılaşması

Yapının sahip olduğu mikrokozmosu içerisinde insanın mimari yapı ile ilişkilenebilmesi iki farklı karşılaşma biçimi üzerinden gerçekleşebilir. Yapının tanımlanan ve sınırlandırılan boşluğunu diğer bir deyişle *raumunu* oluşturan bu iki durumdan ilki, mikrokozmosun makrokozmosla doğrudan ilişkilendiği, yapının tasarlanmış cidarı ve onunla ilişkilenen yakın çevresidir, diğeri ise tanımlanmış iç hacmidir. Mikrokozmosu oluşturan, yapının zamana ve mekâna yayılan yaşantı aracılığıyla deneyimlendiği bu karşılaşmaların okuması atmosfer kavramı üzerinden yapılabilir.

2.2.2.1. Atmosfer kavramının tanımlanması, mimarlık bağlamında literatürdeki yeri ve mimari tasarım ile ilişkilendirilmesi

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “İçinde yaşanan ve etkisinde kalınan ortam” olarak tanımlanan (TDK 2019) atmosfer sözcüğü, insanın gündelik yaşam deneyimine dair potansiyeller barındıran bu anlamı doğrultusunda, yaşantının gerçekleştiği mimarlık ürünleriyle ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda mimari yapıya ait mekânların sahip olduğu, insanın yapı ile ilişkisini yaşantı ve deneyim üzerinden kurduğu ortam etkileri, mimari atmosfer kavramı aracılığıyla değerlendirilebilir.

Norberg-Schulz'a göre yerin bir karakteri vardır ve bu karakter o yere ait atmosferi işaret eder (Norberg-Schulz 1980). Mimari mekânın sahip olduğu, bu karakteri oluşturan duyularımızla algıladığımız, fiziksel ve zihinsel olarak deneyimlediğimiz, mekânla etkileşim kurmamıza aracılık eden her türlü etmen o yere ait mimari atmosferle ilişkilenebilir. Atmosfer kavramı Zumthor tarafından da mimari tasarımla ilişkili olarak kullanılmaktadır. Zumthor (2006) atmosferi oluşturan, insanı bir mekânda etkileyen, onunla ilişki kurmasını sağlayan nitelikleri şu şekilde tanımlar:

“İnsanlar, hava, gürültü, sesler, renkler, materyalin varlığı, dokular hatta formlar”, “Ruh halim, duygularım, orada otururken içimi dolduran beklenti duygusu, hepsi benim içimde”.

Bu atmosfer kavrayışı, yeri meydana getiren *şeylerin* bir araya gelişleri ile o yere ait atmosfer etkisinin kullanıcının algısına açılacağı ve atmosferin yalnızca onu oluşturan fiziksel etkilerle ilgili değil, o yerle ilişki kuran insan üzerinde oluşturduğu hislerle de ilgili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu doğrultuda tez kapsamında mimari atmosfer, insanın mimari yapı ile insan ölçeğinde gerçekleşen doğrudan deneyim aracılığıyla ilişki kurduğu, algıyı etkileyen öğelerin tamamını içeren ortam etkileri şeklinde tanımlanmaktadır.

2.2.2.2. Mikrokozmos içerisinde deneyimlenen atmosferin mesken tutma kavrayışı üzerinden okunması

Mikrokozmos, mimari yapının insan ölçeği ile ilişkilenen, yere dair farklı deneyim potansiyellerini içeren ve bu eylemsellikte bağlantılı olarak duysal kavrayışımıza hitap eden, zamana ve mekâna yayılan atmosfer ve ortam etkilerini üretir. Norberg-Schulz'a göre bir yerin karakteri/atmosferi o yerin yapma biçimi, materyalleri bu materyallerin bir araya gelişleri, zamanın ve ışığın etkileri ile belirlenir (Norberg-Schulz 1980). Bu bağlamda mimari atmosfer, yere ait fiziksel, sosyal ve kültürel verilerin izlerini taşıyan her türlü öğenin yanında, mikrokozmos içerisinde gerçekleşen yaşantı ile de ilişkilidir. Mimari yapının sahip olduğu, makrokozmosla ilişkilenecek tasarlanan, atmosfer ve ortam etkilerini içeren yaşantı potansiyelleri onun mikrokozmosunu oluşturur. Mikrokozmosun sahip olduğu ve atmosfer aracılığıyla okunabilecek mimari niteliklerden bahsederken Bilgin'in Zumthor'un mimarlık anlayışı üzerine değerlendirmesinden faydalanılabilir. Bilgin (2017) Zumthor'un mimari tasarım yöntemini şu şekilde ifade eder:

“Duyularımı, hafızasını ve birikimini, içinde maddelerin, yerlerin ve ihtiyaçların bulunduğu özgül durumlara yoğunlaştırıyor”.

Bu tasarım yaklaşımı somut ve soyut, maddesel ve algısal, duruma ve eyleme yönelik her türlü deneyimi içeren yapısı ile mikrokozmosun insanın etkileşim kurabileceği atmosferini oluşturur. Mikrokozmosla kurulan ilişki insanın zihinsel süreçleriyle öznel ve deneyimsel olarak gerçekleşir. Ponty'nin Algılanan Dünya'da ifade ettiği üzere, duyularımızla algıladığımız mekâna dair her nitelik birbiriyle bütünleşerek anlamı güçlendiren bir özelliğe sahiptir. Bu niteliklerin birbirleriyle kurdukları anlamsal ilişki, insanın öznel varoluşuyla onlarla kurduğu bağlantı üzerinden gerçekleşir (Merleau-Ponty 2005). Bu nedenle yapıya ait atmosferi oluşturan maddeye

ve algıya dayalı tüm nitelikler farklı duyulara ve zihinsel süreçlere hitap edecek biçimde kurgulanarak mikrokozmos kullanıcının öznel deneyimine açık hale getirilmiş olur. Mikrokozmosu oluşturan yapının *raumunun* içerdiği, insan ölçeğiyle doğrudan ilişkilenen her karşılaşma biçimi, kullanıcının fiziksel ve zihinsel deneyim yoluyla gerçekleştirdiği yer tanımlamaları üzerinden gerçekleşir. Bir *şey* olarak, mimari yapının atmosfer etkilerini üreten mikrokozmosu, farklı duyusal, zihinsel süreçleri ve eylemsellikleri içeren birçok karşılaşma potansiyeline sahiptir.

Tasarlanmış mikrokozmosun içerdiği yapının *raumuna* dair farklı deneyim potansiyellerinin kullanıcının özgül karşılaşmalarına açılması, Ando'nun Owaji Otel Kompleksi ve bahçesi hakkında Erzen'in yorumu ile örneklenebilir. Erzen (2017) mimari mekânın farklı algılama potansiyellerine sahip olmasının önemini vurgularken, otel kompleksinin tasarlanmış bahçesi ve peyzajları ile deneyimlemeye başlanmasının ve ardından yapının iç hacminin keşfedilmesinin, mekânın daha zengin bir şekilde yaşanmasına ve algılanmasına imkân sağladığını belirtir. Ando'nun tasarımında, mekândaki hareket, yükseklikler, açıklık ve kapalılıklar gibi insanla kurulan ilişkileri içeren yaşantının mimari mekânı örgütleyen yol, merdiven, köprü, tünel, açıklıklarla sağlanan görsel ilişkiler gibi elemanlar aracılığıyla sağlandığını belirtir (Erzen 2017). Ando'nun yapısında tanımlanmış yerler ile kurulan ilişki mimari elemanların imkân tanıdığı fiziksel etkileşimi içerdiği gibi bu fiziksel varoluş ve deneyimlerin, atmosfere dair zihinsel karşılığını da üretir.

Bu doğrultuda insanın mimari yapı ile kurduğu farklı deneyim potansiyellerini içeren ilişki, mekân ve yer kavramlarının yaşantı üzerinden tanımlanan, birbirlerinden ayrıştıkları noktalar aracılığıyla okunabilir. Mekân ile kurulan ilişki fiziksel iken yer ile kurulan ilişki yalnızca zihinsel düzeyde olabilir bir insan daha önce hiç bulunmadığı bir mekânda da kendisini oraya ait hissedebilir ve orayla bağlantı kurabilir yani *yer* ile karşılaşabilir. Bu nedenle *yerin* mekânın fiziksel bir parçası olmayıp aksine yalnızca zihinde, bellekte, akılda olduğu düşünülebilir (Gürkaş ve Barkul 2012). Kısacası *yer* fiziksel, zihinsel, deneyimsel ve toplumsal olan tüm girdilerin iç içe geçtiği ve algılandığı, Gürkaş ve Barkul (2012)'nin ifadesiyle:

“...fiziksel olandan, mekansallıktan öte, tanışıklığı, ilişkiselliği, var olma biçimini/sebebinin, hatta bazen aidiyeti, arzuyu, sevmeyi içeren akıldaki bir deneyim olarak tanımlanabilir”.

Mekânın atmosferinin kurgulanarak insanın kendisini o mekâna ait hissetmesinin, mekânla iletişim kurmasının onun bir parçası olmasının sağlanması o mekânı yere dönüştürür ve bu doğrultuda insanın, mimarlık nesnesinin sahip olduğu mikrokozmos üzerinden mesken tutma halini gerçekleştirmesine katkıda bulunmuş olur. Yerin deneyim üzerinden tanımlanmasına ilişkin Ötkünç de benzer söylemlerde bulunmuştur. Yere dair fiziksel özelliklerin yanında insan algısına ve sezgiye yönelik zihinsel faaliyetlerin bütününe yerin deneyimlenmesi ve anlamlandırılması sürecinin önemli birer parçası olduğunu ifade eder (Ötkünç 2016).

Bu bağlamda mimarlığa ait her türlü üretimin, insanın orada gerçekleştirdiği eylemle ve duyusal deneyimleriyle tanımladığı ilişkilene biçimlerini içeren bir mikrokozmosa sahip olduğu söylenebilir. Tasarlanmış mikrokozmosun barındırdığı yaşantı potansiyeli ve atmosfer etkileri aracılığıyla mimarlık ürünü, insanın mesken

tutması için yer açar. Mimari atmosferi meydana getiren mikrokozmosa ait her türlü girdi mekânın yere dönüşmesi için bir araç haline gelir. Mekânın atmosferi insanla ilişki kuracak, bağ oluşturacak şekilde kurgulandığında ve kullanıcının öznel varoluşuyla mekâna dâhil olması sağlandığında mekân yere dönüşür ve insan yerin anlamlandırılması aracılığıyla dünyada mesken tutma halini gerçekleştirmeye başlar.

2.3. Mimari Yapı ile Karşılaşma Arayüzlerinin Birbiriyle İlişkisi ve Mesken Tutma

İnsanın mimari tasarım ile kurduğu ilişki, onunla makrokozmos ve mikrokozmos arayüzünde gerçekleştirdiği karşılaşmalardan beslenir. Pallasmaa mimari yapıyla bedensel ve zihinsel olarak gerçekleştirilen karşılaşma ve yüzleşmelerin mimarlığı oluşturan temel öğeler olduğunu ifade eder (Pallasmaa 2016). Kullanıcının mimari yapıya ve çevresine dair karşılaşmalarda edindiği imge ve atmosfer deneyimi, kullanıcı makrokozmos içerisinde bulunduğu ve yapının ürettiği mikrokozmos içerisinde bulunduğu birbirinden farklılaşır. Bu nedenle birbirinden farklı koşullar ve durumlar tanımlayan bu iki deneyim sürecinin her birinin özelleşerek ele alınıp tasarlanması gerekmektedir.

Zevi'nin de ifade ettiği üzere mimari mekân üretimi, iç ve dış mekân algısı, insanın yapıyı kavrayışı ve onunla ilişkilene biçimi tarihsel süreç içerisinde sürekli değişim yaşamıştır. Mimari yapı Antik Yunan mimarlığından günümüze kadar farklı dönemlerde, değişen tasarım anlayışlarıyla, farklı yüzeyler ve karşılaşmalar üzerinden insan deneyimine açılmıştır. Bu karşılaşmalar, mimari yapının dışarıdan yalnızca görsel olarak algılanması anlayışı ile tanımlı bir hacmin beraberinde çevresinin deneyimi aracılığıyla algılanması arasında sürekli bir dönüşüm geçirmiştir (Zevi 2015). Bu tarihsel süreç mimari tasarımın makrokozmos-mikrokozmos arayüzünde deneyimlenmesi bağlamında ele alındığında; yapının makrokozmos içerisinde varoluşuna ve mikrokozmosunu oluşturan raumunun tasarımına atfedilen değer, yapı ile insan arasında gerçekleşen karşılaşmaların birbirleriyle ilişkisinin ve bu karşılaşmaların imge/atmosfer etkilerini oluşturan tasarım verilerinin sürekli olarak değişiklik gösterdiği söylenebilir.

İnsanın, yerin anlamlandırılması ve mimarlık ürünlerinin deneyimlenmesi aracılığıyla mesken tutmasının koşullarını, mimari tasarım bağlamında irdelemek amacıyla, tarihsel süreç içerisinde yaşanan, insan ve mimari yapının karşılaşma biçimlerine ilişkin bu değişken ve ikili durum değerlendirilebilir. Bu bağlamda Rasmussen'in mimari yapının deneyimlenmesi ve algılanmasına ilişkin eleştirisinden faydalanılabilir. Rasmussen mimarlık ürününün, yalnızca dışarıdan bakılacak bir nesne olarak düşünülmemesi, aynı zamanda içerisinde yaşanmak üzere tasarlanması gerektiğini belirtir (Rasmussen 2012). Bu durumu yapıya yaklaştıkça ölçeğe paralel olarak değişen insan kavrayışı üzerinden açıklar ve bir uçaktan bakıldığında gökdelenlerin yalnızca görsel algılamaya izin veren birer kütle olarak kavrandığı ancak yapıya yaklaşıldıkça bu kavrayışın değiştiğini ve insanın bu kütleleri içinde yaşamı barındıran mimarlık ürünleri olarak algılamaya başladıklarını ifade ederek örnekler (Rasmussen 2012).

Mimari tasarımı diğer sanat üretimleriyle karşılaştırarak inceleyen Zevi de mimarlığı, içi boşaltılmış, içine girilebilen, içinde yaşanan bir heykel şeklinde tanımlar (Zevi 2015). Zevi'nin bu yorumundan, mimarlık ürünü ile ilk karşılaşmada

gerçekleştirilen temasın yanı sıra, içine girip yaşamayı, dolaşmayı, onunla ikinci bir biçimde daha ilişki kurmayı sağlayan bir yapıya sahip olduğu çıkarımı yapılabilir. Bu bağlamda Zevi'nin mimari tasarıma dair düşüncesinin de tıpkı Rasmussen'in düşüncesinde olduğu gibi, mimari yapıya ve çevresine ilişkin deneyim ve yaşantı aracılığıyla edinilen iki farklı algılama biçimini içerdiği söylenebilir. Mimari tasarıma dair bu yaklaşımı makrokozmos/mikrokozmos arayüzünde değerlendirmek gerekirse, bu iki farklı kavrayışı örgütleyen tasarım öğelerinden ilki, yapının makrokozmosu içerisinde çevresel ölçekte algılanan imgesiyle, ikincisi ise yapıya ait mikrokozmosu oluşturan *raumunun* deneyimini içeren atmosferi ile ilişkilendirilebilir.

İnsanın mimari yapı ile karşılaştığı arayüzlerin tasarlanması ve bu karşılaşmaların birbirleriyle ilişkilendirilmesi bağlamında, Koolhaas (1996)'nın büyüklük¹ kavramı üzerine sürdürdüğü tartışmadan faydalanılabilir.

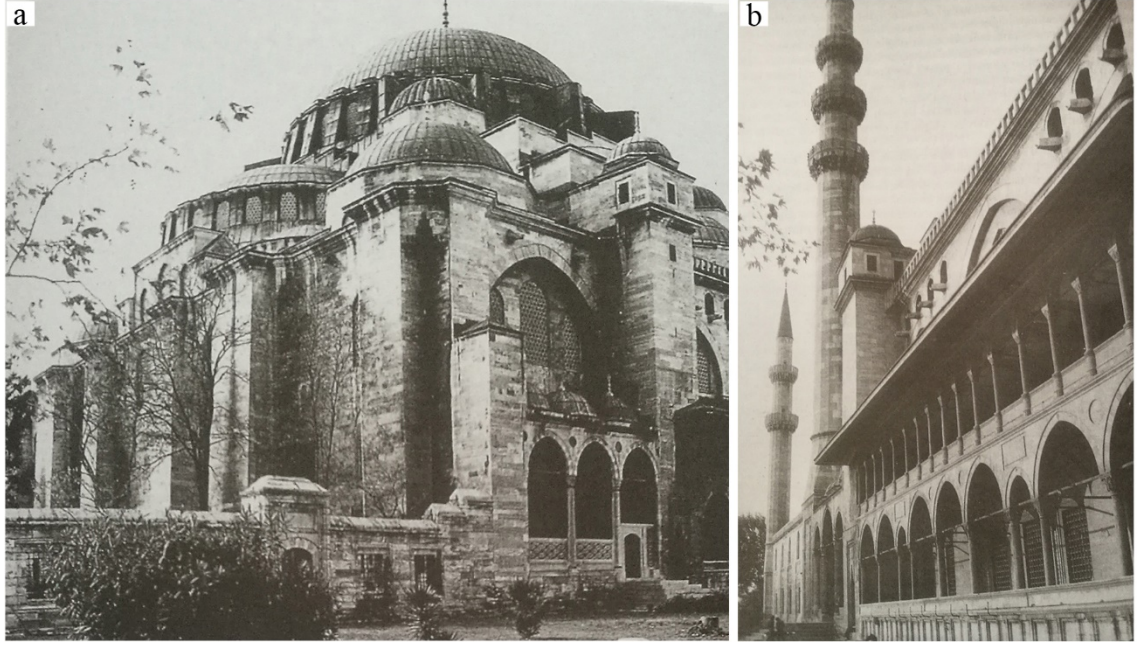
“Büyüklikte, çekirdek ve kılıf arasındaki uzaklık o kadar büyüktür ki, cephe artık içeride olanları yansıtamaz... iç ve dış birbirinden bağımsız iki proje haline gelir, biri program ve ikonografinin belirsizliğiyle ilgilenirken, diğeri -yanlış bilgi etkeni olarak- kente bir nesnenin sözde belirliliğini sunar”.

Koolhaas'ın büyüklük kavramı üzerinden yürüttüğü eleştiri yapının ölçeği bazında bir eleştiri olmanın ötesinde değerlendirilmelidir. Yapının sahip olduğu insan ile karşılaşma imkânlarını oluşturan, makrokozmos içerisinde bulunma hali Koolhaas'ın “kılıf” ifadesiyle ve yapının tasarlanmış mikrokozmosu ise “çekirdek” ifadesiyle bağlantılı olarak ele alınabilir. Mimari tasarım ürünü ile ilişki kurulan, deneyim potansiyellerini üreten ikili durum bu bağlamda değerlendirildiğinde, bu karşılaşma biçimlerinin birbirleriyle ilişkili olarak tasarlanması gerektiği söylenebilir. Aynı zamanda Koolhaas'ın çekirdek ve kılıf kavramlarının tez kapsamında makrokozmos ve mikrokozmos kavramlarıyla ilişkilendirilmesi üzerinden yapılan bu değerlendirmeden, yapının çevresi içerisinde algılanma biçimini barındıran imgesinin makrokozmosundan edindiği anlamlı bir yapıya sahip olmasının gerektiği sonucu çıkarılabilir. Bu bağlamda yapıya ait mikrokozmosun da yalnızca işlevsel programın doğrudan yansımaları olmaktan öte yaşantıyla ve duyuşsal kavrayışlarla ilişkilenen bir atmosfere sahip olması gerektiği söylenebilir.

Çevresel ölçekten başlayıp insan ölçeğinde gerçekleştirilen doğrudan temasa kadar, deneyimlenen her karşılaşma biçiminin, birbirleriyle ilişkili bir biçimde tasarlanması yaklaşımı, Erzen (2017)'nin Süleymaniye Cami hakkındaki değerlendirmesi ile örneklenebilir. Erzen, Süleymaniye Cami'nin kentsel ölçekte rahatlıkla algılandığını ancak ona yaklaşıldıkça caminin gözden kaybolduğunu ve kent içerisinde sürdürülen dolaşımın ardından kendisini yeniden keşfetmemizi sağlayan bir kentsel örüntünün parçası olduğunu ifade eder (Erzen 2017). Erzen yapıya ulaşırken gerçekleştirilen, “dolaşımın bu eğrisel şemasının”, yapının strüktürel sisteminde de devam ettiğini ve “iç içe dairesel şemanın” kubbenin örttüğü merkezden başlayarak yapının duvarlarına, oradan da yapının çevrelendiği avlulara ve dış duvarlara kadar devam eden tüm mekânsal örgütlenmesinde varolduğunu belirtir. (Erzen 2017). Yapının

¹Koolhaas, Domus 764 Ekim, 1994, “Bigness or the Problem of the Large”, orijinal metinde Koolhaas bu kavram için “bigness” ifadesini kullanır.

kütle kurgusu çevresel ölçekte anıtsal bir etki oluştururken yapıya yaklaştıkça strüktürel kademelenme, piramidal yapı ve yan cephelerde kurgulanan revakların varlığı gibi detaylar aracılığıyla caminin insan ölçeği ile kurduğu ilişki güçlenir (Erzen 2005) (Şekil 2.4). Yapılan bu değerlendirme bağlamında Süleymaniye Caminin kentsel ölçekte ilk kez algılanan durumundan başlayarak, yapıya yaklaşım sürecinde ve yapının yakın çevresi ile iç mekânında devam eden, birbiriyle ilişkili bir anlayışla tasarlandığı söylenebilir. Başka bir ifade ile makrokozmos-mikrokozmos arayüzünde insan ile yapı arasında gerçekleşen tüm karşılaşmalar birbiriyle ilişkili bir deneyim sürecinin parçasını oluştururlar.

Şekil 2.4. Süleymaniye Cami; **a)** strüktürel kademelenme; **b)** yan cephe revakları (Erzen 2005)

İmge ve atmosfer etkileri bağlamında insanın mimari yapı ile karşılaşma biçimleri üzerine gerçekleştirilen bu kavramsal tartışmalar doğrultusunda, mimarlık ürününün insanın mesken tutmasına, diğer bir ifadeyle varoluşunu deneyim ve yaşantı üzerinden anlamlandırmasına aracılık edebilmesi için, bu karşılaşmaların birbiriyle ilişkilenen, bütüncül fakat her biri özelleşerek örgütlenmiş bir yapıya sahip olması gerekir. Bu doğrultuda tasarlanan mimari yapının, makrokozmos-mikrokozmos arayüzünde deneyimlenmesi üzerinden insan algısına açılan mimari imge ve atmosfer kavrayışları da birbirleriyle ilişkilenen bütüncül bir deneyim sürecinin ürünü olarak insanın mimarlık aracılığıyla varoluşunu anlamlandırmasına katkıda bulunur.

2.4. Mesken Tutma için Bir Araç Olarak Mimari Yapıya Ait Atmosfer ve İmgenin Tasarımı ve Tespitine İlişkin Ölçütler

İnsanın mimari yapı ile makrokozmos ve mikrokozmos içerisinde gerçekleştirdiği, yaşantı ve deneyime dayalı karşılaşmalar aracılığıyla algıladığı mimari imge ve atmosfer mimari tasarıma dair birtakım parametrelere bağlı olarak varolur. Bu imge ve atmosfer etkileri birbirleriyle ilişkilenen bir bütüncül bir deneyimin parçaları

olarak, ortak tasarım parametrelerinden beslenirler. Mimari imge ve atmosfer etkilerini oluşturan parametreler ve bu parametrelere yapının kurgulanışı ile verilen birer yanıt olarak belirlenen tasarım ölçütleri, çevresel ölçekte ve insan ölçeğinde karşılaşmaların gerçekleştiği arayüzlerin¹ tasarımını etkileyen makrokozmosa ait girdiler ve bunların yapının mikrokozmosundaki yansımaları üzerinden tanımlanabilir. Bu tasarım ölçütleri yapının bulunduğu yere, zamana, insanın yapı ile kurduğu özgül deneyim ilişkisine ve yapının işlevi ile eylem potansiyeline referans verecek şekilde kurgulandığında, mimarlık aracılığıyla insanın mesken tutması için imkân üretilmiş olur. Mesken tutmanın gerçekleşebilmesi için birer girdi olmanın yanı sıra imge ve atmosferin tasarımına dair bu ölçütlerden, bir mimari yapının makrokozmos-mikrokozmos arayüzünde mesken tutma kavrayışı üzerinden okunması ve değerlendirilmesi için de yararlanılabilir.

Bir yeri meydana getiren girdiler, o yerin yalnızca fiziksel verilerini barındıran ölçülebilir, somut, mekânsal niteliklerini değil, zaman içerisinde oluşmuş, yaşantı, alışkanlık ve deneyimlerle şekillenen kültürel belleğini de içerir. Bu doğrultuda yer ve zaman kavramları birbirlerinden bağımsız olarak düşünülemez. Bir yeri özelleştiren fiziksel, kültürel, sosyal verilerin tamamı zamansal niteliğe sahiptir. Yer yapısını oluşturan fiziksel veriler zaman içerisinde değişiklik gösterir, kültürel ve sosyal veriler ise zamana yayılan alışkanlıklar ve deneyimler sonucunda oluşmuş bir edininin ürünüdür. Mimari yapının yalnızca yere değil zamana da yayılan deneyimi Pallasmaa (2016)'nın şu ifadesiyle desteklenebilir;

“Zamanın sürekliliğinde köklenmiş olduğumuzu kavramaya zihinsel bir gereksinim duyarız ve insan yapımı dünyada bu deneyime kolaylık sağlamak mimarlığın görevidir. Mimarlık sınırsız mekânı evcilleştirir ve onda ikamet etmemize izin verir, ama aynı şekilde sonsuz zamanı da evcilleştirmeli ve zamanın sürekliliğinde ikamet etmemizi sağlamalıdır.”

Mimari yapının tasarlanmasına ilişkin ölçütlerin, insanın yapıyla karşılaştığı arayüzlerde edindiği deneyimler ve yaşantı ile doğrudan ilişkilendirilerek yere ve zamana referans vermesi; tasarımın içerisinde var olduğu yer ve zaman ile bütün olarak algılanmasını sağlar. Bu doğrultuda kullanıcının yere ve zamana dayalı girdileri mimarlık ürününün deneyimlenmesi aracılığıyla kavraması, çevresini ve varoluşunu anlamlandırarak mesken tutmasına imkân verir.

Mimarlık ürününün tasarlanması, deneyimlenmesi ve algılanmasına yönelik yer ve zamanla ilişkilenen her türlü veri insanın mimari yapı ve çevresi ile kurduğu ilişkiyi güçlendirir. Bu ilişki yapının deneyimlenmesi sırasında gerçekleştirilen eylemlerle doğrudan bağlantılıdır. İnsan yaşantısını meydana getiren eylemler farklı sıklık, tekrar ve süreçler tanımlayarak zamansal; gerçekleştiği yere bağlı olarak da mekânsal birtakım niteliklere sahiptir. Gerçekleştirilen her türlü eylem farklı nitelikte yer tanımlamalarına ihtiyaç duyar. Norberg-Schulz'un insanın çevresi ile kurduğu temel ilişkiyi kapsayacak şekilde tanımladığı “varoluşsal mekân” (existential space) ve mesken tutma kavramıyla

¹Cambridge İngilizce sözlüğünde arayüz kelimesi “interface: a situation, way or place where two things come together and affect each other” şeklinde tanımlanmıştır (Cambridge Dictionary 2019). Bu bağlamda tez kapsamında mimari yapı ile insanın karşılaşmalarının gerçekleştiği durum, koşul ve yeri ifade etmek için, sözlük anlamıyla da ilişkili olarak, iki şeyin karşılaştığı ve bir araya gelerek birbirlerini etkiledikleri durum veya yer şeklinde tanımlanan, arayüz kavramından yararlanılabilir.

eş anlamlı olarak tanımladığı “varoluşsal ayak izi” (existential foothold) kavramları, insanın çevresine uyum sağladığı ve kendi varoluşunu tanımladığı koşulları gerektirir (Norberg-Schulz 1980). Bu doğrultuda mimarlığın gündelik yaşantıyı oluşturan eylemlere mekânsal ve zamansal zemin üreterek insanın mesken tutmasına aracılık edebilmesi için, mimari tasarımı etkileyen ve ondan etkilenen bir girdi olarak yapının türü, diğer bir deyişle bu eylemlere cevap veren işlevsel kurgusu önem kazanır.

Mimarlık ürünün eylemselliğine vurgu yapan Pallasmaa, yapının amaç ve işlevine referans veren bu eylemsel karşılaşmaların, onu diğer sanatsal formlardan ayıran nitelik olduğunu ifade eder (Pallasmaa 2016). Yapının işleviyle ilişkilenen ve karşılaşmaların gerçekleştiği arayüzlere yansıyan bu eylemsel etki aynı zamanda mekânsal kurguyu da yönlendiren verilerin başında gelir.

Colquhoun ise işlevi bir toplumun kültürü ile kurduğu ilişkiyi içeren mimari dil olarak tanımlar (Colquhoun 2005). Bir yapının işlevsel girdilerini günlük yaşantıda gerçekleşen eylemler belirliyorsa, işlevsel niteliklerin yapının üretildiği toplumun kültüründen, alışkanlıklarından, sosyal yapısından ve bulunduğu yerin verilerinden bağımsız olması düşünülemez. Bu düşünceye paralel olarak Norberg-Schulz da yapının işlevsel niteliklerini yerel kültür ve koşullarla ilişkilendirerek benzer fonksiyonların farklı kültür ve çevresel koşullar içerisinde farklı şekillerde karşılık bulacağını ifade eder (Norberg-Schulz 1980).

Mimari yapıyı etkileyen ve yapı aracılığıyla mesken tutan kullanıcının deneyimlediği yer, zaman ve işleve dayalı girdilerin her biri fiziksel olarak duyularımızla kavranabilen nitelikler üzerinden tanımlanır. Ancak mimari yapının algılanması ve deneyimlenmesi süreci bireysel ve özgül insan kavrayışından bağımsız olarak düşünülemez. Bu doğrultuda mimari deneyimin öznelliği, *qualia*¹ sözcüğünden yararlanılarak açıklanabilir. Frank Jackson *qualia* kavramını, bir şey veya o şeyin kavrayışına dair edinilebilecek tüm fiziksel verilerin ötesinde, algısal olarak gerçekleşen deneyimler aracılığıyla zihinde oluşan kavrayış ve durumları belirtecek şekilde tanımlar. Jackson, insanın bir şeye, duruma veya kavrayışa dair tüm fiziksel verilere sahip olsa da o şeyin tüm bilgisini edinmesinin mümkün olmayacağını ifade eder (Jackson 1982). *Qualia* kavramı bağlamında, mimari yapının çevresel ölçekte ve insan ölçeğinde algılanması, fiziksel olarak edinilebilecek yere, zamana, işleve dayalı tüm nesnel verilerin ötesinde, insanın öznel deneyimi ile ilişkilenen ve fiziksel ölçütlerle sınırlandırılmayan bir kavrayışla açıklanabilir.

Mesken tutma için bir araç olarak yapının bulunduğu yere, zamana ve insan deneyimine referans veren mimari imge ve atmosferin, ne tür parametrelerden etkilenmesi gerektiğine ve bu parametrelere yapının kurgusu aracılığıyla verilecek yanıtların ölçütlerinin neler olması gerektiğine dair farklı görüşleri incelemek amacıyla Frampton’ın ve Rasmussen’in çalışmalarından faydalanılabilir. Eleştirel bölgeselcilik yaklaşımı ile mimari okumalarını gerçekleştiren Frampton (1983) bu bağlamda mimari yapıyı “topografya”, “bağlam”, “iklim”, “ışık”, “tektonik biçim”, “dokunsal duyarlılık”²

¹ Oxford İngilizce sözlüğünde *qualia* kelimesi “*qualia*: the internal and subjective component of sense perceptions arising from stimulation of the senses by phenomena” şeklinde tanımlanmıştır (OED 2019). Sözlük anlamı üzerinden *qualia* kavramı, duyuların fenomenler tarafından uyarılmasıyla ortaya çıkan, duyuşsal algıların içsel ve öznel bileşeni olarak tanımlanabilir.

²Orijinal metinde, topography, context, climate, light, tectonic form, tactile sensitivity ifadeleri kullanılmaktadır.

parametreleri aracılığıyla inceler (Frampton 1983). Rasmussen de “Yaşanan Mimari”de, mimari tasarıma dair değerlendirmesinde, mimari yapının kütleli, hacimsel ve orana dayalı etkilerinin yanında dokusal, işitsel ve görsel etkiler gibi duyuşal niteliklerine de yer verir (Rasmussen 2012).

Bu bağlamda tez çalışması kapsamında mesken tutma için bir araç olarak mimari tasarımı etkileyen ve yönlendiren parametrelerin belirlenmesinde başlıca kaynaklar olarak Frampton ve Rasmussen’in metinlerinden yararlanılmıştır. Bu metinlere ek olarak parametrelerin belirlenmesi ve irdelenmesinde Norberg-Schulz’un “Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture” (1980) kitabında “yerin olgusu”, “yerin yapısı” ve “yerin ruhu”¹ başlıkları altında ortaya koyduğu parametreler ile Zumthor’un “Atmospheres” (2006) adlı kitabında ifade ettiği mimari atmosferin tasarlanmasına dair ölçütlerden yararlanılmıştır.

Bu çalışmalar doğrultusunda, tez kapsamında yapının makrokozmostan edindiği ve mikrokozmosunda yansıttığı, insan ile karşılaştığı arayüzlerin tasarımını ve bu arayüzlerin algılanışını etkileyen parametreler; fiziksel çevre, kültürel bellek, kütle-mekân kurgusu, tektonik ve duyuşal temas olarak belirlenmiştir. Yapının bulunduğu bağlama göre değişen bu girdilerden edinilen ve bu çalışmada mimari yapının mesken tutma kavrayışı açısından değerlendirilmesinde kullanılan ölçütler ise; fiziksel çevre duyarlılığı, kültürel bellek duyarlılığı, kütle-mekân kurgusunun deneyimselliği, tektonik farkındalık ve duyuşal temas potansiyeli başlıkları altında incelenmiştir (Şekil 2.5).

	PARAMETRE (değişen)	ÖLÇÜT (kriter)	
yapının bulunduğu bağlama göre değişen girdiler	Fiziksel çevre	Fiziksel çevre duyarlılığı	yapının mesken tutma kavrayışı açısından değerlendirme ölçütleri
	Kültürel bellek	Kültürel bellek duyarlılığı	
	Kütle-mekân kurgusu	Kütle-mekân kurgusunun deneyimselliği	
	Tektonik	Tektonik farkındalık	
	Duyuşal temas	Duyuşal temas potansiyelleri	

Şekil 2.5. Ölçütlerin parametrelere bağlı olarak tanımlanması (Orijinal 2019)

2.4.1. Fiziksel çevre duyarlılığı

Fiziksel çevre, tasarımı etkileyen ve ondan etkilenen bir parametre olarak mimari yapının içerisinde tasarlandığı makrokozmosa ait birçok veriyi içerir. Frampton (1983) “topografya” ve “iklim” kavramları aracılığıyla mimari yapının tasarlandığı yerin fiziksel ve yapısal nitelikleriyle ilişkilmesi gerektiğini savunur ve yerin fiziksel verilerini yok sayarak evrensel ve rasyonel tasarım düşüncesi altında üretilen yapıların “yersizlik” sorununu ortaya çıkaracağını ifade eder (Frampton 1983).

¹Orijinal metinde, phenomenon of place, structure of place, spirit of place ifadeleri kullanılmaktadır.

Norberg-Schulz (1980) ise yerin olgusu (*phenomenon of place*) bağlamında yeri meydana getiren fiziksel girdilerden ve bunların ötesinde yerin koşullarını taşıyan yapıların sahip olduğu, yere ait kimlikten söz eder. Yerel koşullara dayalı olarak üretilen bir yapının kendine has bir karaktere sahip olduğunu belirten Norberg-Schulz yerin, kendisini meydana getiren fenomenler aracılığıyla, yalnızca doğal ve coğrafi verileri içeren bir konum olmanın ötesinde bir yapıya sahip olduğunu vurgular (Norberg-Schulz 1980). Bu bağlamda yere ait özellikleri diğer bir ifadeyle, içerisinde bulunduğu makrokozmosa ait verileri yorumlayarak bünyesine dâhil eden ve mikrokozmosunu da bu verilerle ilişkilendirerek üreten mimari yapının yerin özgül koşullarının içerisinde onun bir parçası olarak var olabileceği sonucu çıkarılabilir.

Fiziksel çevre verileri mimari tasarımı yönlendiren parametrelerden biri olarak, sıcaklık, yağışlar, rüzgâr, ışık gibi iklimsel koşullarla, arazi yapısı, doğal peyzaj ve su öğeleri gibi yeryüzü koşullarını içerir. Doğal çevrenin yanı sıra, yerleşim yerleri, kentsel doku ve yapay peyzaj gibi unsurlar da insanlar tarafından tasarlanmış ve üretilmiş yapay çevreyi oluşturarak mimari tasarımı etkileyen fiziksel çevrenin bir parçası haline gelir. Yerin özelleşmiş koşullarına referans veren fiziksel çevre verileri gün, ay ve yıl içerisinde farklılaşan nitelikleri açısından zamansal referanslar da barındırır.

Norberg-Schulz (1980) mevsimlere ve günün saatlerine bağlı olarak değişen ışık ve havanın, yapının karakterini oluşturan zamansal niteliklerden olduğunu ifade eder. Erzen (2017) de mevsimlerin ve güneş, yağmur, kar gibi mevsimlerle ilişkili olarak yapının algılanışını etkileyen fiziksel verilerin, yapıya ve çevresine ilişkin ışık, gölge ve renk etkilerini değiştirerek, yaşantıya katkıda bulunan zamansal niteliklerden olduğunu belirtir. Bu doğrultuda mimari yapının tasarımı ve algılanışı, gece-gündüz etkileri ile mevsime bağlı olarak değişen çevresel ve fiziksel verilerden, bu verilerle ilişkili olarak zamansal süreç içerisinde yapının tasarlandığı yere kaydolan yaşam biçiminden etkilenir.

Doğal ve yapay çevreyi oluşturan her türlü fiziksel veri, insan ve mimari yapı arasındaki karşılaşmaların gerçekleştiği arayüzlerin tasarımında belirleyici rol oynar. Zumthor, zaman içerisinde yerin formuna ve geçmişine göre doğal bir şekilde evrilen yapıların, çevresi ile bir arada var olduğunu ve bulunduğu yere ait olduğunu ifade eder (Zumthor 2010). Doğal ve yapay çevreyi oluşturan yere dayalı fiziksel verilerle kurulan ilişki, mimari yapının yer ve zaman ile kurduğu bağ üzerinden insanın çevresini anlamlandırmasına katkıda bulunur. Bu doğrultuda makrokozmosun bir parçasını oluşturan fiziksel çevreye dair her türlü veri, yapının mikrokozmosunun bünyesinde insan algısına açılarak, mimari tasarım aracılığıyla insanın yeryüzünde mesken tutmasına katkı sağlar.

2.4.2. Kültürel bellek duyarlılığı

Kültür, toplumun bir parçası olarak insanların davranışlarını, düşüncelerini, kurallarını, inanç ve yaşam biçimlerini, tekrar eden gündelik davranışlarını içerir ve kültürü oluşturan tüm bu girdiler nesiller boyunca aktarılır (Rapoport 2005). Rapoport (2005)'un ifade ettiği üzere kültürün nesiller arası aktarımı yalnızca dil üzerinden değil inşa edilmiş çevre, inşa etmenin yöntemi ve bu yerlerin kullanım biçimi aracılığıyla da gerçekleşir. Bu doğrultuda bir toplumun tarihsel süreç içerisinde katmanlaşarak oluşan, günlük yaşam deneyimlerinin, alışkanlıklarının, düşünce ve üretim biçimlerinin

bütününün o topluma ve yere ait kültürü meydana getirdiği söylenebilir. Başka bir ifade ile kültür kavramı zamandan, yerden ve dolayısıyla mimarlık üretiminden bağımsız olarak düşünülemez. Mimarlığın kültürel belleğin oluşumuna etkisinde olduğu gibi, bir yere ait kültürel bellek de zamansal ve mekânsal referansları aracılığıyla o yerin mimarlık anlayışına ve mimari ürünlerine etki eder.

Colquhoun mimarlığı oluşturan temel niteliğin tarihsel süreçten edinilen mimarlık kültürü olduğunu ifade eder (Colquhoun 2005). Mimarlık kültürü ise bir yerde yaşayan insanların zaman içerisinde o yere kaydolan yaşam biçimleri, alışkanlıkları, dili, sosyal yapısı, etnik ve dini yapısı gibi verilerden beslenir. Zamana ve yere kaydolarak aktarılan kültürel bellek, insanın yaşantısını ve dolayısıyla da yaşantısını sürdürdüğü mimarlık kültürünü etkiler.

Yerlerin karakterlerini orada gerçekleşen gündelik yaşantıdan aldıklarını ifade eden Norberg-Schulz “yerin ruhunun” ancak bu çerçevede kavranabileceğini belirtir (Norberg-Schulz 1980). Bir toplumun gündelik yaşantısına ait her türlü veri, yerel kültürü ve kimliği oluşturan belleğin bir parçasıdır. İnsan, içerisinde yaşadığı doğal ve yapay çevreye fiziksel ve kültürel bağlamda referans veren, gündelik yaşam olguları ile ifade bulan yerel karakter aracılığıyla varoluşunu tanımlar ve mesken tutar (Norberg-Schulz 1980).

Frampton mimarlığı etkileyen kültür ve medeniyet kavramları arasındaki diyalektik ilişkiyi vurgulayarak, Aydınlanma’nın başlangıcından itibaren medeniyetin araçsal akılla ilişkilendirilerek kültürün kavramının içerdiği “ifade”den uzaklaştığını belirtir (Frampton 1983). Bu doğrultuda eleştirel bölgeselcilik yaklaşımı ile evrensel medeniyet anlayışının karşısına yerel kültüre dayalı yaklaşımı yerleştiren Frampton, rasyonel ve evrensel yaklaşımın benimsenmesi sonucunda mimarlığın yere özgü fiziksel ve kültürel nitelikler ile kuracağı bağı yadsıyan modernleşme düşüncesinin “tabula rasa” eğilimini eleştirir (Frampton 1983).

Mimarın, avant-garde olanı üretmek, yeni olanı icat etmek amacıyla, tarihin ve yerin bilgisini yadsıması gerektiği düşüncesini eleştiren Zumthor da Frampton’ın düşüncesine paralel olarak, mimari tasarımda tarihsel süreçten edinecek çok fazla veri olduğunu ifade eder (Zumthor 2010). Bununla birlikte buradaki edinim süreci geçmişin bir kopyasını günümüz mimari koşulları altında tekrar etmek şeklinde bir yaklaşıma dönüştürülmemelidir. Mimari tasarım sürecinde geçmişin mimarlık kültüründen yararlanma anlayışı, Tanyeli’nin ifadesiyle “almak” değil “öğrenmek”, “içselleştirmek” şeklinde karşılığını bulmalıdır (Tanyeli 2013).

Bu düşünceler doğrultusunda mimari tasarımın arkaik öncüllerinden bu yana deneyim aracılığıyla gelişen bilgisine sahip olmanın, yeni olanın bağlamıyla ilişkilenecek şekilde üretilebilmesinin önemli bir parçasını oluşturduğu görülmektedir. Zaman içerisinde kültür aracılığıyla yere kaydolan bilginin özümsemesi ve güncel koşullar içerisinde yorumlanarak yeniden üretilmesi, yapının içerisinde üretildiği makrokozmosla uyum içerisinde olmasına ve mekândan öte yaşanan, deneyimlenen bir *yere* dönüşmesine katkı sağlar.

2.4.3. Kütle-mekân kurgusunun deneyimselliği

Mimarlık pratiği insanın eylemlerinin bir parçası olarak varolur ve bu bağlamda barındırdığı mekânsal niteliklerle yaşantıyı etkiler, dönüştürür aynı zamanda onun aracılığıyla dönüşür. Norberg-Schulz'un mekânsal kurguya dair somut niteliklerden bahsederken kullandığı “merkezileşme”, “yönlendirme”, “ritim”, “sınır”¹ gibi kavramlar, insan eylemleri aracılığıyla şekillenen ve yaşantıyı etkileyen farklı mimari örgütlenme biçimlerinden bazılarıdır (Norberg-Schulz 1980). Söz konusu örgütlenme biçimleri tez kapsamında tanımlanan iki ölçek içerisinde farklı şekillerde gerçekleşir. İnsan ölçeğinde doğrudan deneyimi içeren mekansallaşma biçimleri, çevresel ölçekteki karşılıklarını bu mekansallaşmanın ve yaşantının kütleye yansımaları üzerinden gösterir. Pallasmaa (2016) mimari yapının yaşantıyı ve farklı mekânsal kavrayışları içeren yapısını şu şekilde açıklar:

“Mimarlık davranışı ve hareketi başlatır; yönetir ve örgütler. Bir bina kendinde bir amaç değildir; çerçeveler, eklemler, yapılandırır, anlamlandırır, ilişkilendirir, ayırır ve birleştirir, kolaylaştırır ve yasaklar”.

Mimari mekânın insanın eylemlerini içeren nitelikleri mekânsal kurguyu yalnızca fiziksel olarak etkileyen ve sınırlandıran girdiler olarak görülmemelidir. Mimari mekânı fiziksel bir mekândan öte yaşanan bir mekân olarak tanımlayan Pallasmaa, mekânın niceliksel özelliklerin ötesinde olduğunu vurgular (Pallasmaa 2016). Bu doğrultuda insanın gündelik yaşantısıyla fiziksel olanın ötesinde algısal ve deneyimsel bir ilişki kurabilen mekânın, yaşantıyı içeren ve örgütleyen bir yer olarak ayrıştığı söylenebilir. Rasmussen (2012)'nin mimari üretimin niteliklerini incelerken değindiği mimaride kütle, boşluk, ölçek, orantı, ritim gibi kavramlar da mekânsal kurguyu oluşturan, eylemsel niteliklere ek olarak duysal ve algısal deneyimleri içeren tasarım girdilerinden bazılarıdır.

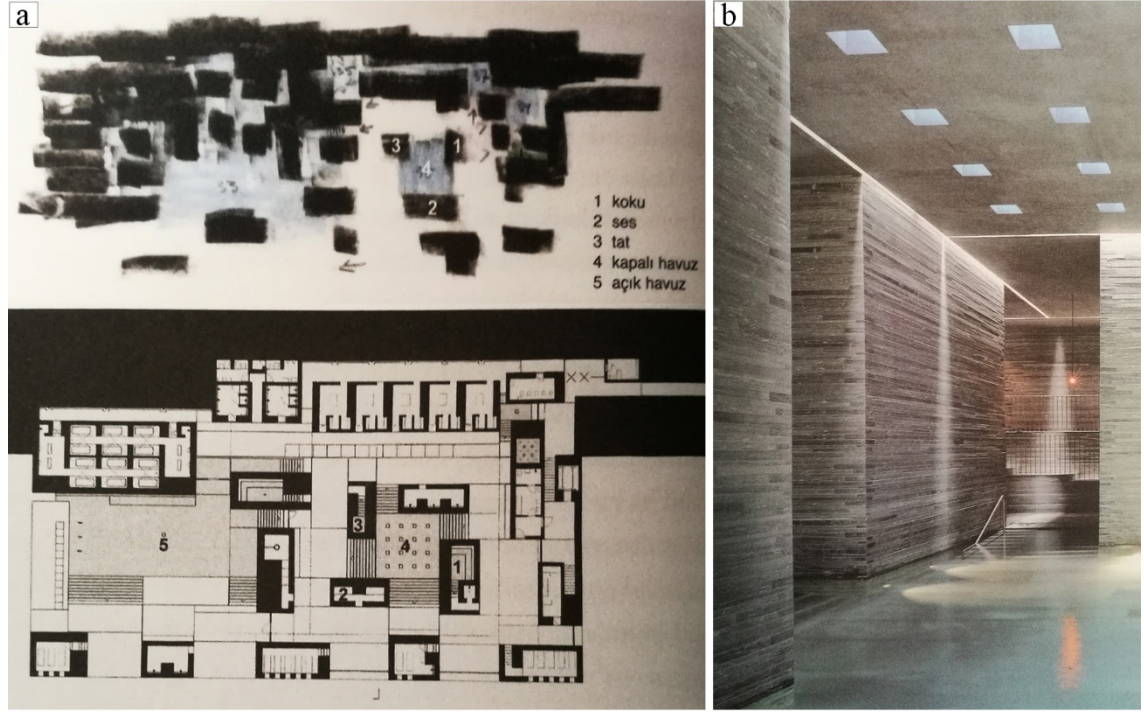
Mimari kütle algısal niteliğiyle yapıda gerçekleşen yaşantının ve yerin belleğine özgü anlamsal referansların izlerini yansıtarak, çevresel ölçekte yapı ile gerçekleştirilen ilk karşılaşma üzerinden mesken tutmanın potansiyellerini üretir. Kütle kurgusu yaşantının ve belleğin girdilerini barındırması ile yere dayalı olduğu gibi zamansal bir niteliğe de sahiptir. İnsanın eylemsel, duysal, algısal deneyimlerini içeren ve besleyen mekân kurgusu da bu yönüyle kütle kurgusunda olduğu gibi zamansal nitelik barındırır.

Zevi'ye göre insanın mimari mekânı süreç içerisinde deneyimlemesini içeren zamansal boyut, ilk mimarlık örneklerinden günümüze kadar tüm yapılarda varolan, yapının yaşanmasını ve kavranmasını mümkün kılan niteliktir (Zevi 2015). Zumthor da mimarlığın mekansal olduğu kadar zamansal bir üretim olduğunu ifade eder (Zumthor 2006). Bu doğrultuda mekânsal deneyimi örgütleyen niteliklerden bazıları kendi tasarımı olan Termal Hamamlar² örneği üzerinden, mekânın zamana dayalı bir süreç içerisinde deneyimlenmesini içeren “keşfetmek, özgürlük, yönlendirme, uyum sağlamak,” gibi durumlar aracılığıyla tanımlar (Zumthor 2006) (Şekil 2.6). Birbirlerinden farklılaşan durumlar ve süreçler tanımlayan, insanın zamana yayılan

¹Orijinal metinde centralization, direction, rhythm, boundary kavramları kullanılmaktadır.

²Therme Vals, 1996, İsviçre.

deneyimleri, farklı karşılaşma biçimleri üzerinden farklı nitelikteki mekânlar aracılığıyla gerçekleşir.

Şekil 2.6. Termal Hamamlar; **a)** plan kurgusu; **b)** iç mekân (Bilgin 2017)

Mimari tasarımın kütle ve mekân kurgusunu oluşturan, zamansal, algısal ve duyuşsal deneyime referans veren, insanın yapı ile karşılaşma biçimlerini örgütleyen tüm bu tasarım girdileri mimarlık ürünü aracılığı ile insanın mesken tutması için potansiyeller barındıran yerler üretir. Mesken tutmanın yapı aracılığıyla, kütle ve mekân kurgusunun deneyimselliğine bağlı olarak gerçekleşebilmesi için mimari tasarıma dair tez kapsamında belirlenen her iki ölçekte üretilen kurgunun insan deneyimi üzerinden birbiriyle ilişkilmesi ve her birinin yaşantıyı örgütleyen yere ve zamana özgü nitelikler barındırması gerekmektedir.

2.4.4. Tektonik farkındalık

Kökene Antik Yunan dilinde sanat ve zanaat sözcükleri olan *techne*¹, sanat ve zanaat gibi üretimleri ve bu üretimlerin gerçekleştirildiği yöntem, teknik ve ilkeleri ifade eder (OED 2019). Heidegger mimari üretimle ilişkilendirdiği teknik kavramını “bir açığa çıkartma biçimi” olarak tanımlar ve sözcüğün kökeninin Yunanca “*techne*” kavramından geldiğini belirtir (Heidegger 2015). *Techne* kavramı zanaatsal ve sanatsal edimi içeren bilmeyi (*episteme*) ve imal etme değil, “açığa çıkartma” olarak “varlığa getirmeyi” (*poiesis*)² ifade eder (Heidegger 2015). Bu tanımlamalar doğrultusunda mimari tasarımın, sanata, zanaata ve bilmeye dayalı üretimi *techne* olarak

¹ “An art, skill, or craft; a technique, principle, or method by which something is achieved or created.”

² Varlığa getirme, *poiesis*, yalnızca el işi yapımını ya da sanatsal ve şiirsel olanı görünüme getirip somutlaştırma işi değildir (Heidegger 2015).

değerlendirilebilir ve techne ile varlığa getirilen mimari yapılar, üretim biçimlerinin ve maddi varoluşlarının izlerini barındırırlar. Techne kavramının içerdiği maddi varoluş, üretim ve yapısallaşma biçimi mimari bağlamda tektonik kavramıyla ilişkilendirilebilir.

Tektonik kavramı Erzen tarafından, yapının dünya ve evrene ait referanslar taşıyan maddi özü şeklinde tanımlanır (Erzen 2017). Yapının maddileşme koşullarını içeren bu kavram, yere ait bellek ve fiziksel özellikler ile zaman içerisinde şekillenen örgütlenme biçimlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkar. Bu doğrultuda, oluşturulduğu toplumun ve yerin, kültürel yapısına, fiziksel çevre koşullarına ve zamansal niteliklerine referans verir.

Frampton günümüzde tektonik kavramının, zanaat ürünü (craftwork), malzeme ve yer çekimi arasındaki ilişkiyi ve hepsinin bir araya gelişleriyle oluşan yapının strüktürünü içerdiğini belirtir (Frampton 1983). Bir mekânı oluşturan açıklığın nasıl geçildiği, yapıyı oluşturan elemanların birbirleriyle nasıl ilişkilendikleri gibi problem çözümleri, mimarlıkla, tektonikle ve yeryüzündeki yaşamla ilişkilidir (Erzen 2017). Bu bağlamda arkitektonik, doluluk ve boşlukların, açıklıkların, yapı elemanlarının, bu elemanları oluşturan malzemenin tasarımı ve bir araya gelişleri ile mekânsal kurguya katkıda bulunarak insanın yapıya dair algısını ve deneyimini etkiler.

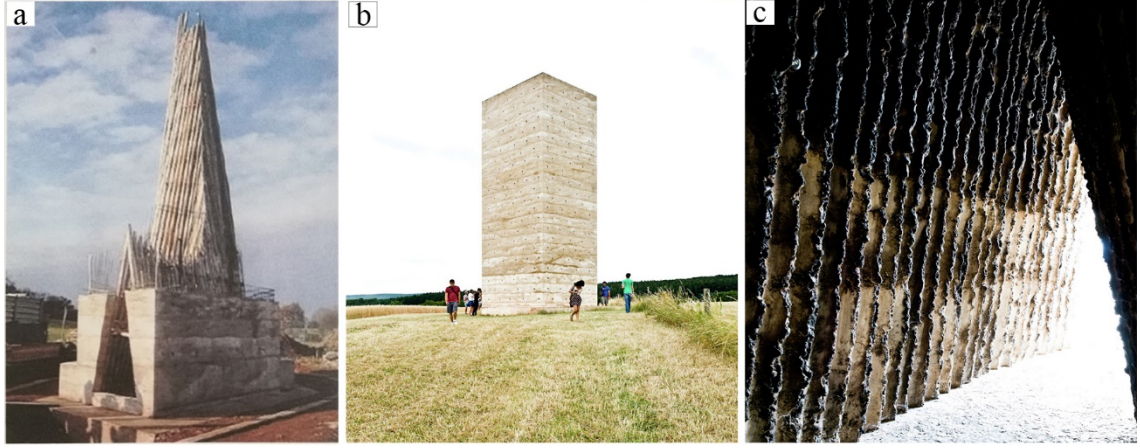
Malzemelerin yapıda tektonik birer öge olarak kullanımı da mekânsal algının ve duysal deneyimin bir parçasıdır. Zumthor (2006)'nın belirttiği gibi tek bir malzeme yapıda birçok farklı yöntemde kullanılabilir, farklı işlemlerden geçirilerek aynı malzemelerin farklı etkilere sahip olması ve alternatif yöntemlerle bir araya getirilmesi sağlanabilir. Aynı zamanda farklı malzemelerin bir araya gelişleri de hem yapısal hem algısal olarak yapının tektonik niteliğini güçlendirir (Zumthor 2006).

Mimari yapıyı oluşturan tektonik nitelikler aracılığıyla yapının varoluş süreciyle ilişki kurulması, yapıyı oluşturan malzeme ve elemanların, örgütlenme tekniğinin, bir araya gelme mantıklarının ve izlerinin okunması ile de gerçekleşir. Bu bağlamda mimari tasarımla tektonik farkındalık üzerinden bir ilişki kurulur ve bu ilişki aracılığıyla insan maddileşme koşullarını algılayabildiği, sürecini okuyabildiği yapıyı anlamlandırabilir.

Zumthor'un Bruder Klaus Şapeli'nde (Almanya, 2007) tasarladığı tektonik yapı bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Arkaik bir yöntemden¹ yola çıkan dairesel kesitli ahşapların bir araya getirilmesi ile oluşan iskelet kalıp olarak kullanılır ve bu kalıbın üzerine elli santimetrelik hizalar belirlenip katman katman yerel malzemelerden elde edilen karışım kaplanır (Bilgin 2017). Bilgin (2017) bu yöntem ile her elli santimetrelik katmanın yapının inşa aşamalarını okuttuğunu ifade eder (Şekil 2.7). Strüktürü oluşturan bu çift cidarlı sistem, birbirlerini var edecek şekilde kurgulanmıştır ve malzemenin yerele referans veren özgül kullanımı ile üretim biçimini gözler önüne seren bir tektonik yapı elde edilmiştir. Bununla birlikte tektonik farkındalık oluşturma tek yolu, yerele ve belleğe ait olana referans vererek teknolojiyi yadsımak olarak algılanmamalıdır. Güncel teknolojileri yadsımayan, ancak bu doğrultuda zamansal ve yapısal sürecini gizleyerek insanın yapının varoluşuyla bağ kurmasını

¹“...ağaç örgü sepetleri kalıp olarak kullanıp, etrafına sıvayan toprak sertleştikten sonra içindeki ahşap örgüyü yakarak sıyırmaya dayanan toprak kap yapma tekniği...” (Bilgin 2017).

engellemeyen, belleğe ve yere ait imkânları ve yöntemleri zamanının teknolojisiyle bir arada kullanan yapılar da tektonik farkındalığı olanaklı kılabilir.

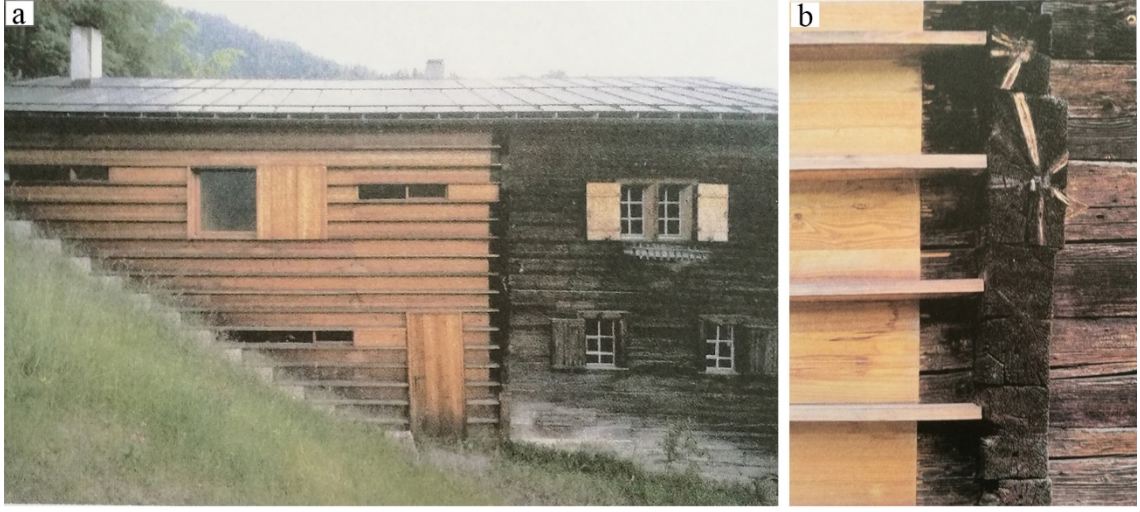
Şekil 2.7. Bruder Klaus Şapeli; **a)** tektonik yapı; **b)** dış cidar; **c)** iç cidar (Bilgin 2017)

Kullanıcı yapının zamansal etkisini tektonik farkındalık aracılığıyla yapıyı süreç içerisinde deneyimleyerek kavrar. Bunun yanı sıra zamansal kavrayış, kullanıcının yapının kendisinin geçirmiş olduğu süreçlere dair bilgiyi okuyacağı, yapının yaşanmışlığını yansıtan izler aracılığı ile de gerçekleşir. Pallasmaa, yapı bünyesinde kullanılan doğal malzemelerin kendi geçmişlerini, kullanılmışlık ve yıpranmışlıklarını yansıtarak maddenin zamansal niteliklerini ve sürecini okuttuğunu ifade eder (Pallasmaa 2016). Bu bağlamda zamanın etkisini üzerinde barındıran yapılar, kullanıcıyı geçirdiği süreçlere dâhil ederek mimari tasarım ürünü ile kurulan fiziksel ve zihinsel ilişkiyi güçlendirir. Bir yapının zamansal etkileri barındırması aynı zamanda süreç içerisinde değişip dönüşebilmesi üzerinden de tartışılabilir. Zamanla ilişkilenen bu dönüşüm potansiyeli, yapının işlevine, bağlamına bağlı olarak, yeni birim ve parçaların eklenmesi, bozulması veya çıkarılması gibi değişimleri içerir. Zumthor'un tasarladığı Gugalun Evinde (İsviçre, 1990) olduğu gibi zamanın ev üzerinde bıraktığı etkileri önemseyen, yapıya getirilen ekte kullanılan ham malzeme ile eskiyi ortaya çıkaran ve onunla beraber kendi varoluşunu tamamlayan bir yeni kavrayışı, malzeme aracılığıyla yapının zamansal niteliğini vurgular (Bilgin 2017) (Şekil 2.8).

Mimari tasarımın tektonik yapısının farkındalığı üzerinden insanın yapının ve çevresinin varoluş sürecini anlamlandırması ve kendi varoluşuyla ilişkilendirmesi durumu Pallasmaa tarafından, arkitektonik yapının insanı yerçekiminin ve yeryüzünün farkında kıldığı yorumuyla ifade edilmiştir (Pallasmaa 2016). Bu bağlamda insanın yeryüzüne ve varlığın fiziksel olarak yeryüzünde bulunmasına dair algısının ve deneyiminin arkitektonik kavrayış aracılığıyla pekiştiği söylenebilir. Mimar, yerin zamana ve mekâna yayılmış bilgisini yapısal öğelerde ve yapma tekniğinde yansıtarak tektonik farkındalığın imkânlarını üretir.

Mimari tasarım sürecini etkileyen bir ölçüt olarak tektonik farkındalık, yapının maddileşme koşullarının, onu bir araya getiren elemanların, yapma biçimlerinin, yapı ile karşılaşan kullanıcı tarafından okunabilme potansiyelini içerir. Yerin teknik bilgisini barındıran bir parametre olarak tektonik, yapılaşma koşullarını yansıtarak makrokozmos verilerini oluşturan zamansal ve mekânsal bileşenlere referans verir ve bu

doğrultuda yapının mikrokozmosunun deneyimlenmesi ile insanın mesken tutmasına katkı sağlar.

Şekil 2.8. Gugalun Evi; **a)** eski-yeni yapı ilişkisi; **b)** birleşim detayı (Bilgin 2017)

2.4.5. Duyusal temas potansiyelleri

Mimari tasarımın makrokozmos ve mikrokozmos arayüzünde varoluşunun ve algılanışının insanın mesken tutmasına potansiyeller sunabilmesi için, yapıyı etkileyen tüm parametreler, insanın duyuşsal deneyimi üzerinden yapıyla gerçekleştirdiği temaslarla bağlantılıdır. Pallasmaa (2016), insanın yerle kendini özdeşleştirmesini, mimari deneyiminin duyuşsallığı ile şu şekilde ilişkilendirir:

“Mimarlık kendimiz ile dünya arasında uzlaşma sanatıdır ve bu aracılık duyuşlar yoluyla gerçekleşir”.

İnsanın yaşantısını sürdürdüğü mimarlık ürünlerine dair deneyimlerinin doğduğu günden itibaren çevresi ile kurduğu duyuşsal ilişkilere dayandığını belirten Rasmussen, bir bebeğin çevresini anlamlandırmak için yalnızca görsel deneyime değil her türlü duyuşsal deneyime ihtiyaç duyduğunu, bu doğrultuda çevresini oluşturan her öğenin ve onlarla kurulabilecek ilişkilerin izlenimlerini edindiğini ifade eder (Rasmussen 2012). İnsanın çevresine, daha özelleşmiş bir bakışla, yaşamını sürdürdüğü mimari yapılara dair deneyiminin tüm duyuşlara hitap etmesi düşüncesi Frampton (1983)'ün birbirini tamamlayan duyuşsal algılar hakkındaki yorumuyla desteklenebilir. Frampton, ışık ve karanlık, sıcak, soğuk ve nem, malzeme etkisi gibi her türlü bileşenin ve bu bileşenlerin bir araya gelişlerinin ürettiği mekânsal deneyimden edinilen, sınır, hareket gibi kavramları zihinde uyandıran her türlü duyuşsal temasın birlikteliğini vurgular (Frampton 1983).

Bir şeye ait farklı duyuşlara hitap eden dokunma, görme, tat, koku gibi niteliklerin bir aradalığının o şeyin birliğinin kavramasını sağlayacağını belirten Merleau-Ponty, her bir niteliğin kendi başına şeylerin birliğini doğrulayan öğeler olduğunu ifade eder (Merleau-Ponty 2005). Bu doğrultuda mimari tasarım ürünü de her bir duyuşla hitap eden farklı niteliklerin bir aradalığıyla bir “şey” olarak ayrışır ve

deneyimin duyuşal bütüncüllüğüne hizmet eder. Pallasma da mimarlığın, insanın gerçekliğe ve kendi varlığına dair bilincini desteklemesi ve deneyimlerini anlamlandırmasına katkıda bulunabilmesi için, her bir duyuya hitap edecek şekilde kurgulanması gerektiğini belirtir (Pallasmaa 2016).

Zumthor mimari yapıyı içinde barındırdıkları ve derisi ile bütüncül bir bedene¹ benzeterek, onu oluşturan malzemelerin ve bir araya gelişlerinin duyuşal etkisini vurgular (Zumthor 2006). Örneğin beton bir yüzeyin üretimi sırasında yüzeyde oluşan tahta kalıp izleri duyuşal etkiyi güçlendirerek yapıya dokusal bir nitelik kazandırır (Rasmussen 2012). Bu bağlamda malzemenin dokusal etkisinin tasarlanması ile insan yapının varoluş sürecine dâhil olur ve duyuşal deneyim zamansal niteliklerle pekişir.

Dokusal deneyim maddenin ağırlığı, yoğunluğu, sıcaklığı hakkında bilgi verirken, ışık ve gölge etkileri de maddenin sınırlarının ve kavranışının keskinliğini bozarak kullanıcıyı dokusal olana yönlendirir ve malzeme ile mekânın kavranışını değiştirir (Pallasmaa 2016). Zumthor (2006), Pallasmaa (2016), Rasmussen (2012), Frampton'ın (1983) yaptığı tanımlamalar doğrultusunda, koku, ses gibi veriler dokusal ve görsel deneyimlerle ilişkilendirilerek, diğer duylara da hitap eder ve bu bağlamda duyuşal teması güçlendirirler. Duyuşal temas yoluyla edinilen deneyimler yalnızca fiziksel niteliklerin kavranışıyla değil bu deneyimlerin zihinsel ve psikolojik etkileriyle de ilişkilidir (Zumthor 2006). Bütüncül duyuşal deneyime mimari tasarım aracılığıyla imkân tanınması durumu Pallasmaa (2016)'nın Şelale Evi betimlemesi üzerinden değerlendirilebilir (Şekil 2.9):

“Frank Lloyd Wrięth'ın Şelale Evi'yle canlı karşılaşma, etrafı saran ormanı, evin hacimlerini, yüzeylerini, dokularını ve renklerini ve hatta ormanın kokularını ve ırmağın seslerini bile benzersiz bir bütüncül deneyim olarak örer”.

Şekil 2.9. Şelale Evi; **a)** çevre ile ilişki; **b)** iç mekân (Anonymous 2)

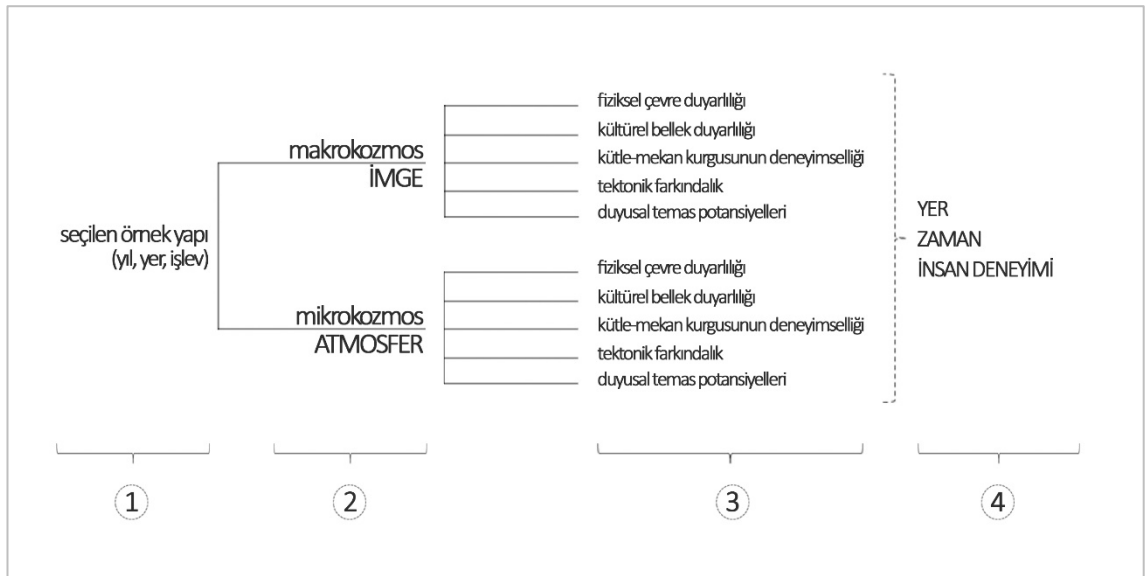
Bu kavramsal çerçeve içerisinde özetlemek gerekirse, mimari yapıyla gerçekleştirilen duyuşal temaslar, yapının fiziksel, kültürel, zamansal, mekânsal, işlevsel ve tektonik verilerinden bağımsız olarak düşünülemez. Diğer bir ifadeyle yapıyı etkileyen her bir parametre ve bu parametrelerin yapıdaki karşılıkları olarak üretilen

¹ Orijinal metinde “body of architecture” ifadesi kullanılmaktadır.

mesken tutmanın gerçekleşmesine imkân sağlayan tasarım ölçütleri birbirleriyle kaçınılmaz bir biçimde ilişki içerisindedir. Mimari yapıyı etkileyen diğer parametrelerle ilişkili olarak gerçekleştirilen duysal temaslar, mimarlığın zihinsel ve bedensel deneyimi aracılığıyla insanın mesken tutması için potansiyeller üretir. Kısacası mimari yapının içerisinde üretildiği makrokozmos verileri ile kurduğu ilişkide, mikrokozmosunun yapısında ve ürettiği tüm karşılaşma biçimlerinde, duysal temas imkânları içerecek şekilde kurgulanması ile mimari yapı aracılığıyla mesken tutmanın yolu açılmış olur.

3. MATERYAL VE METOT

Makrokozmos ve mikrokozmos arayüzünde deneyimlenen mimari yapının imge ve atmosfer etkilerinin mesken tutma ile nasıl ilişkilendirildiği, önceki bölümlerde yapılan literatür değerlendirmesi ve kavramsal tartışmalar doğrultusunda tanımlanmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde yapılacak örnek incelemeleri ile kavramsal tartışmaları desteklemek ve bu tartışmaların mimarlık pratiğindeki karşılıklarını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda örneklerin incelenmesi için oluşturulan kavramsal altyapı üzerinden bir metodun geliştirilmesi gerekmektedir. Tez kapsamında belirlenen dört aşamadan oluşan bu metod Şekil 3.1’de özetlenmiştir.

Şekil 3.1. Örneklerin seçim ve değerlendirme metodu (Orijinal 2019)

Materyalin seçim ve değerlendirme yöntemini içeren şemanın birinci aşamasını tanımlamak amacıyla öncelikle tezin temelini oluşturan; mesken tutmanın gerçekleşebileceği koşulların mimarlık pratiğindeki karşılığının aranması bağlamında meskene dair tartışmaların başlangıcına değinmek gerekmektedir. Daha önce açıklandığı üzere, yirminci yüzyıl koşullarında teknoloji ve bilimde yaşanan gelişmeler doğrultusunda gündelik yaşantıda ve mimarlık pratiğinde gerçekleşen değişimler, yer ve meskene dair problemlerin tartışılmaya başlamasına sebep olmuştur. Heidegger “İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek” adlı çalışmasında mesken tutmanın gerçekleşebileceği koşulları anlatırken, Almanya’da Todtnauberg’de bulunan kendi evine dair deneyimleri aracılığıyla tanımladığı Karaorman’da bir çiftlik evi varsayımından yararlanır (Sharr 2017) (Şekil 3.2). Yirminci yüzyıl mimarlık pratiği içinde bu örneğin tekrarlanamayacağını belirten Heidegger, meskenin güncel karşılığının nasıl olması gerektiğini tanımlamaz (Sharr 2017). Yirminci yüzyılda başlayarak mesken ve yere dair süregelen bu tartışma giderek artan bir hızla değişen yaşam pratiklerinin etkisi sonucunda yirmi birinci yüzyılda da devam etmektedir.

Tezin çıkış noktası mimarlık bağlamında kavramsal altyapısı büyük ölçüde Heidegger’e referansla oluşturulan fakat filozof tarafından somut karşılıklarıyla ilgili tanımlama yapılmayan mesken tutma kavramının güncel koşullardaki mimari

karşılıklarını tartışmaktadır. Bu doğrultuda yirmi birinci yüzyıl koşulları içerisinde mimarlık üretiminin insanın mesken tutmasına nasıl aracılık edebileceğinin araştırılması tezin amacını oluştururken, tez kapsamında incelenen materyali oluşturan örneklerin seçilmesinde temel sınırlayıcılar, Heidegger'in çiftlik evi varsayımından hareketle ortaya koyulan ve metot şemasının ilk aşamasını oluşturan zamana, yere ve işlevsel programa dayalı çerçevedir (Şekil 3.3).

Şekil 3.2. Heidegger'in Todtnauberg'de bulunan evi (Sharr 2016)

Şekil 3.3. Materyali sınırlandırıcı ölçütler (Orijinal 2019)

Materyalin sınırlandırılmasında zamana dayalı çerçeve:

Daha önce belirtildiği üzere Heidegger mesken tutmanın gerçekleşebileceği koşulları ifade ederken yararlandığı çiftlik evi örneklemesini 1922 yılında yerleştiği, kendi yaşadığı evle ilişkilendirerek tanımlar (Sharr 2016). Bu nedenle çiftlik evi örneği Heidegger'in Todtnauberg'de ki evinin üretildiği dönemin niteliklerine referans verir. Heidegger'in meskene dair problemleri çiftlik evi örneği üzerinden tartıştığı yirminci yüzyıl içerisinde dahi geçmişin örneklerinin yeniden tekrarlanamayacağını ifade etmesi (Sharr 2017) göz önünde bulundurularak tez kapsamında güncel mimarlık pratiğinin nasıl olması gerektiğinin aranması hedeflenmiştir. Heidegger (1971) tarafından meskene dair problemlerin tanımlandığı dönemde eleştirilen, teknik ve bilime dair koşulların

dünya ile kurulan deneyimsel ilişkinin kaybına yol açması durumu güncel koşullar içerisinde giderek artmaktadır. Bu doğrultuda mimarlığın insanın mesken tutmasına aracılık edebilmesi için, yapının barındırması gereken tasarım ölçütlerinin güncel koşullar için geçerli olacak şekilde ortaya koyulması amacıyla tez kapsamında zamansal çerçeve yirmi birinci yüzyıl ile sınırlandırılmıştır.

Materyalin sınırlandırılmasında yere dayalı çerçeve:

Heidegger (1971)'in düşüncesinde mesken tutma insanın dünya üzerinde varoluşunu anlamlandırması ile ilişkili bir durum tanımladığı için tez kapsamında ortaya koyulan materyali sınırlandırıcı ikinci veri olarak yere dayalı çerçeve, yalnızca bir bölge veya ülke ile sınırlandırılmayacak şekilde belirlenmiş ve bu bağlamda dünyanın farklı ülkelerinden örneklerin incelenmesi ile evrensel bir problemin tartışılması hedeflenmiştir. İnsan faktörünü içermesi sebebi ile mesken tutmaya dair evrensellik iddiası olan bir yöntemin kurgulandığı tez çalışmasında, dünyanın farklı bölge ve ülkelerinde o yere özgü niteliklere, zamana ve insanın özgül deneyimine verilen referanslarla mimarlık aracılığıyla mesken tutmanın gerçekleştirilebileceğinin örneklerle ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Materyalin sınırlandırılmasında işlevsel programa dayalı çerçeve:

Heidegger mesken kavrayışını ev üzerinden barınma işlevi ile ilişkili olarak tanımlamıştır (Sharr 2017). Buna karşın eylemlerin gerçekleştirildiği farklı işlevsel programlar içeren tüm mimari yapı türleri gündelik yaşam deneyimlerinin birer parçası olarak insanın çevresini ve varoluşunu anlamlandırmasına yardımcı olur. Bir başka ifade ile literatürde ve günlük dilde mesken kavramı her ne kadar barınma işlevi ile ilişkili olarak kullanılsa da yaşantının gerçekleştiği her türlü mimari yapı bu yönüyle mesken tutmaya aracılık edebilecek potansiyellere sahiptir. Bu doğrultuda tez kapsamında materyalin sınırlandırılmasında etkili olan bir diğer ölçüt yapı türü olarak belirlenmiş, mesken tutmanın yirmi birinci yüzyıl koşullarında nasıl gerçekleştirilebileceğinin ortaya koyulması amacıyla incelenen örnekler farklı işlevsel programlar içeren yapı türlerinden seçilmiştir.

Materyali sınırlandırıcı genel çerçevenin belirlendiği ilk aşamanın ardından yöntem şemasının ikinci kısmı, örneklerin seçim ve değerlendirmesine dair tez kapsamında belirlenen ve makrokozmos-mikrokozmos ilişkisine dayalı olarak ortaya koyulan iki ölçek üzerinden kurgulanmıştır. Güncel mimarlık pratiği bağlamında, tezde belirlenen iki farklı ölçekte insan-yapı karşılaşmalarının gerçekleştiği arayüzlerin tasarımına dair dört farklı durum tanımlanmıştır (Şekil 3.4). Tanımlanan bu iki ölçekte yapıyı etkileyen parametrelere tezin ikinci bölümünde belirlenen tasarım ölçütleriyle verilen yanıtlar ve bu iki ölçekteki yanıtların birbirleri ile ilişkisi Şekil 3.4'teki tabloda ifade edilmiştir.

Şekil 3.4'te güncel mimarlık pratiğine dair belirlenen dört durumdan ilki, her iki ölçekteki karşılaşma arayüzlerinin tasarım ölçütleri bağlamında yere, zamana ve insan deneyimine dayalı referanslar verdiği, mesken tutmanın mimarlık aracılığıyla gerçekleştirilebileceği durumu tanımlamaktadır. Diğer üç durum ise her iki ölçekte veya bu ölçüklerin herhangi birinde tasarım ölçütleri aracılığıyla yere, zamana ve insan

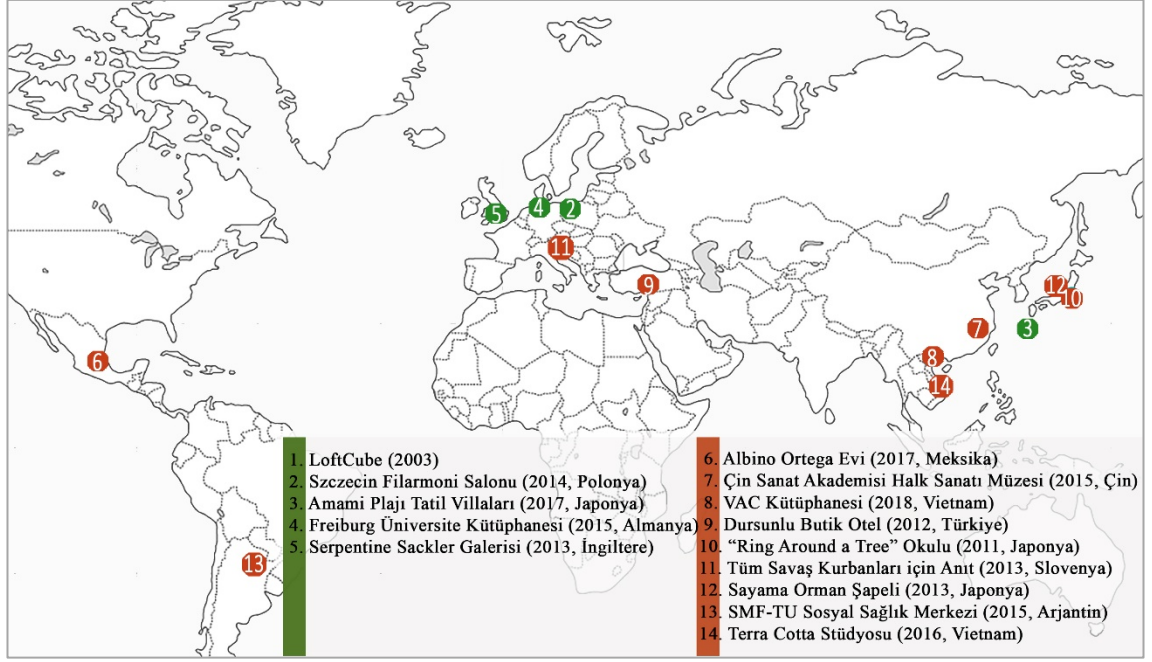
deneyimine verilen referansların eksikliği ve niteliksizliği bağlamında mesken tutmaya imkân üretmeyen durumu tanımlar.

İNSAN - MİMARİ YAPI KARŞILAŞMA ARAYÜZLERİ		Güncel Mimari Tasarım Yaklaşımlarına Ait Durumlar			
		1	2	3	4
MAKROKOZMOS içerisinde çevresel ölçekte algılanan	İMGE	+	+	-	-
MİKROKOZMOS içerisinde insan ölçeğinde deneyimlenen	ATMOSFER	+	-	+	-

Şekil 3.4. Mimari yapı ile karşılaşma arayüzlerinin birbiri ile ilişkisi (Orişinal 2019)

Şekil 3.4'te belirlenen ve mesken tutmanın gerçekleşemediği koşulları ifade eden 2., 3. ve 4. durum kapsamında değerlendirilen örneklerin seçilmesinde materyali sınırlandırıcı üç genel çerçevenin dışında tez çalışmasında belirlenen ölçütlerin (fiziksel çevre duyarlılığı, kültürel bellek duyarlılığı, kütle mekân kurgusunun deneyimselliği, tektonik farkındalık, duyuşsal temas potansiyelleri) eksikliği göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda çalışmanın dördüncü bölümünde öncelikle yirmi birinci yüzyılda devam eden yer ve meskene dair tartışmalarda öne çıkan problemler, tez kapsamında önceki bölümlerde belirlenen ölçütlerin eksikliği üzerinden ortaya koyulmuştur. Yer ve meskene dair problemlerin mimarlık pratiğindeki karşılığı kavramsal referanslarla açıklanmış ve beş ölçütün eksikliği bağlamında seçilen yirmi birinci yüzyıla ait beş örnekle desteklenmiştir. Sırasıyla fiziksel çevre duyarlılığına, kültürel bellek duyarlılığına, kütle mekân kurgusunun deneyimselliğine, tektonik farkındalığa, duyuşsal temas potansiyellerine dair problemler bağlamında, LoftCube (2003, mobil), Szczecin Filarmoni Salonu (2014, Polonya), Amami Plajı Tatil Villaları (2017, Japonya), Freiburg Üniversite Kütüphanesi (2015, Almanya) ve Serpentine Sackler Galerisi (2013, İngiltere) örnekleri seçilmiştir (Şekil 3.5).

Şekil 3.4'te belirlenen ve mesken tutmanın gerçekleştiği koşulları ifade eden 1. durum kapsamında değerlendirilen örneklerin seçilmesinde ise materyali sınırlandırıcı üç genel çerçeve içerisinde kalınarak, yirmi birinci yüzyıla ait, dünyanın farklı yerlerinden ve farklı işlevsel programda örnekler belirlenmiştir. Her örneğin seçim ve değerlendirme sürecinde Şekil 3.1'de verilen metot şemasının üçüncü ve dördüncü aşamalarında kurgulanan adımlardan yararlanılmıştır. Bu aşamalar doğrultusunda barınma (konut), kültür (müze ve kütüphane), turizm (otel), eğitim (okul), anıt, dini, sağlık ve ticari (stüdyo) nitelikte işlevsel programlardan birer örnek belirlenmiştir. Sırasıyla, Albino Ortega Evi (2017, Meksika), Çin Sanat Akademisi Halk Sanatı Müzesi (2015, Çin), VAC Kütüphanesi (2018, Vietnam), Dursunlu Butik Otel (2012, Türkiye), "Ring Around a Tree" Okulu (2011, Japonya), Tüm Savaş Kurbanları için Anıt (2013, Slovenya), Sayama Orman Şapeli (2013, Japonya), SMF-TU Sosyal Sağlık Merkezi (2015, Arjantin) ve Terra Cotta Stüdyosu (2016, Vietnam) örnekleri seçilmiştir (Şekil 3.5).

Şekil 3.5. Örneklerin dünya üzerindeki dağılımı (Orijinal 2019)

İnsanın mimarlık aracılığıyla mesken tutacağı koşulları irdelemek amacıyla yirmi birinci yüzyılda tasarlanan veya üretilen farklı yapı türlerinden Şekil 3.1'de belirtilen yöntem şemasının dört aşamasına bağlı olarak seçilen örneklerin her biri, tezin dördüncü bölümünde aynı şemanın adımları izlenerek irdelenmiştir. Bu doğrultuda seçilen örnekler öncelikle çevresel ölçekte ve insan ölçeğinde karşılaşmaların gerçekleştiği arayüzler üzerinden değerlendirilmiştir. Yapılar sırasıyla makrokozmos ve mikrokozmos ile ilişkilenen her iki ölçekte, tezin ikinci bölümünde belirlenen beş ölçüt bağlamında incelenmiştir. Değerlendirme föylerinde ölçütlerin yere, zamana ve insan deneyimine verdikleri referanslar doğrultusunda incelenen örneklerin ürettikleri imge ve atmosfer etkileri mesken tutma kavrayışı üzerinden değerlendirilmiştir.

Örnekler üzerinden yapılan değerlendirmeler sonucunda Şekil 3.4'te ifade edilen 2., 3. ve 4. duruma ait yapıların mesken tutmaya imkan sağlayamadığı; 1. durumun sahip olması gereken nitelikleri barındıran mimari yapıların ise, her biri özelleşerek üretilen iki karşılaşma arayüzünde deneyimlenen imge ve atmosfer etkileri üzerinden, tezin ikinci bölümünde belirlenen ölçütler aracılığıyla yere, zamana ve insan deneyimine referans vermesi ile mesken tutmaya imkân sağlayacağı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Yirmi Birinci Yüzyıl Mimarlığında Yer ve Mesken Tartışmalarında Öne Çıkan Sorunlar ve Mimarlık Pratiğine Yansımaları

Yirmi birinci yüzyıl mimarlığında yer ve meskene dair tartışmalarda öne çıkan problemleri kavrayabilmek için öncelikle bu tartışmanın temellendiği, mesken tutma kavramının Heidegger tarafından ortaya koyulduğu İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi değerlendirmek ve ardından yirmi birinci yüzyıla kadar olan süreci irdelemek gerekir. Heidegger'in ilk olarak 1950 yılında “Şey” başlıklı konuşmasında ortaya koyduğu, ardından 1951 yılında “İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek” başlıklı konuşmasında mimarlıkla ilişkilendirerek yeniden ele aldığı yer ve mesken tartışması, gelişen teknolojiyle beraber değişen yaşam koşullarını, ülkeler, kentler arasındaki mesafelerin kısılması ve yaygınlaşan kitle iletişimi gibi sebeplerle yere ve kültüre olan bağlılığın kaybolması üzerinden eleştirir (Sharr 2017).

Heidegger teknolojiye bağlı olarak değişen insan algısı ve yaşantısının eleştirisini yaparken, insanın gündelik yaşam deneyimlerinde gerçekleşen bu dönüşümü yakınlık kavramı üzerinden açıklar. Yakınlık, insanın şeylerle olan fiziksel, zihinsel deneyimini, aşinalığını, farkındalığını içeren bir ilişki ve bağlantı olarak tanımlanabilir (Sharr 2017). Heidegger, teknoloji ve bilimde yaşanan gelişmeler ile bu gelişmelerin yaşantıya ve mimarlık pratiğine yansımalarının, insanın şeylere olan *yakınlık* deneyimini kaybetmesine sebep olduğunu, bilim ve teknolojinin gündelik yaşantıda edindiğimiz varoluşsal deneyimleri anlamlandırmada yetersiz kaldığını ifade eder (Sharr 2017). Yakınlığın kaybı, insanın duyar ve deneyimlere hitap eden süreçlerle şeyler ve mimarlık hakkında düşünmemesi ve onlara yaşantı içerisinde dâhil olmaması ile sonuçlanır. Bu doğrultuda mimarlık pratiği insanın mesken tutabileceği, dünyada varoluşunu anlamlandırabileceği imkânlar üretmez hale gelir.

Teknolojinin, bilimsel gelişmelerin ve teknokratik yaklaşımın etkisi ile yerin deneyime dayanan, fiziksel ve kültürel belleği barındıran verilerinden uzaklaşma durumunun Heidegger tarafından yapılan eleştirisinin yanında bahsi geçen problem küreselleşme ve yerel olanın kaybı üzerinden “bölgeselcilik” kavramı aracılığıyla yirminci yüzyılın ikinci yarısı süresince farklı disiplinlerden birçok kuramcı tarafından irdelenmiştir.¹ Yirminci yüzyılın sonlarına doğru gittikçe hız kazanan teknolojik gelişmeler ve yaşantıdaki değişimin ürettiği aşırılık durumunu üstmodernlik kavramı ile tanımlayan Augé ise 1992 yılında üstmodernliği oluşturan aşırılık figürlerini “olaysal aşırı bolluk”, “mekânsal aşırı bolluk” ve “göndermelerin bireyselleşmesi” ile açıklar (Augé 2016). İnsanın zaman ve mekâna dair kavrayışında yaşanan değişim, olaysalıktaki aşırı bolluk, teknoloji ve bilimin imkânları ile ölçek ve mesafe algılarının değişmesi, bilginin aşırı bolluğu, yalnızca imgeye dayanan görsel göndermelerin çoğalması gibi gelişmelere paralel olarak ilerler (Augé 2016). Tüm bu zamansal ve mekânsal aşırı bolluk ve bireyselleşmenin sonucu olarak, zamana ve mekâna yayılan, kültüre dayalı “sosyolojik yer” kavramı yerini; yerden, zamandan kültürden koparak

¹Çalışmanın ikinci bölümünde belirtildiği üzere bu süreçte bölgeselcilik, eleştirel bölgeselcilik kavramları ve yere dayalı tartışmalar, Neutra 1939, Morrison 1940, Mumford 1947, Lefaiivre ve Tzonis 1981, Norberg-Schulz 1979, Frampton 1983 gibi kuramcılar tarafından ortaya koyularak mimari tasarım ile ilişkilendirilmiştir (Canizaro 2006).

kimliksizleştiren, hızlandırılmış, transit bir deneyime mecbur bırakan “yok-yer” kavramına bırakır (Augé 2016). Augé’nin yok-yer kavramı Heidegger’in yer ve meskene dair görüşleri aracılığıyla değerlendirildiğinde, yok-yer ifadesi ile tanımlanabilen bir mimarlık ürününün, şey olarak nesneden ayrışamayan dolayısıyla da yer tanımlayamaya, bu yerin fiziksel ve zihinsel deneyimine imkân sağlamayan bir varoluş tanımladığı söylenebilir. Bu bağlamda mimari yapının yok-yer olarak, yere, zamana, insan deneyimine referans vermeyen bu varoluşu aracılığıyla insanın mesken tutması mümkün değildir.

Heidegger’in düşüncesine göre çağdaş bilimin matematiksel soyutlamaya dayanan ölçme anlayışı ve mesleki uzmanlıkla yapının bütüncül inşa ve iskân faaliyetinin birbirinden ayrışması da insanın mimarlık deneyimini körelten durumlar üretir (Sharr 2017). Bu durumun karşısında ise bir şey olarak mimarlık ürününün yerin, kültürün, anlamsal ve fiziksel niteliklerini taşıyan, bölgeselcilğe referans veren, yerin insan tarafından deneyimlenme biçimini kurgulayan bir yapıya sahip olduğu yaklaşım bulunur (Sharr 2017).

Bu doğrultuda mimari yapının yer ve mesken problemleri kapsamında değerlendirilmesi sürecinde tartışmaların temellendiği yersizleşme, yok-yer kavramlarının mimari tasarıma yansımalarının nasıl olduğu önem kazanır. Augé yok-yer kavramını yalnızca iletişim, ulaşım ve tüketim mekânlarını içerecek şekilde tanımlamıştır (Ötkünç 2016). Ancak mimari tasarım ürünleri, Heidegger ve Augé’nin bu tartışmaları ortaya attığı yirminci yüzyılın ikinci yarısından günümüze giderek artan bir ivmeyle gelişen teknoloji ve değişen yaşam pratikleri bağlamında değerlendirildiğinde, yirmi birinci yüzyılın mimarlık ortamında tüm yapı türlerinde yersizleşme ve kimliksizleşme ile sonuçlanan, insanın mesken tutması için yerler tanımlamayan örnekler üretilmektedir.

Güncel mimarlık anlayışı kendisinden önce süreç içerisinde birbirini etkileyen kuram, düşünce ve pratiklerin bütününden etkilenir. Dolayısıyla yirmi birinci yüzyıl mimarlık ortamında mesken tutmanın gerçekleşemediği koşulların tanımlanmasında farklı dönemlerde yaşamış kuramcılarının yer, mekân, zaman, kültür, kimlik, bellek, ölçek, duyusalılık, tektonik üzerine ürettiği kuramsal çalışmalardan yararlanılabilir. Bu durum yer ve mesken tartışmalarının aslında mimarlık pratiğinin insanın varoluşuyla kurduğu ilişkiye dair mimarlığın her dönemine ait olan bir problemi ortaya koyduğunu gösterir. Bu bağlamda tez kapsamında güncel koşulların etkisiyle yirmi birinci yüzyılda, mimari tasarım aracılığıyla insanın mesken tutmasına imkân tanımayan, mesken ve yere dair problemler doğuran mimari tasarım yaklaşımları, kuramsal altyapıyla desteklenen örnekler üzerinden incelenmiştir. Bu başlık altında tek bir parametrenin eksikliği bağlamında incelenen örnekler tezin dördüncü bölümünün ikinci başlığı altında tez kapsamında belirlenen her iki ölçekte beş parametre üzerinden değerlendirilmiştir.

Fiziksel çevre duyarlılığı ile ilişkilenen problemler:

Teknolojinin ve bilimsel gelişmelerin etkisi ve savaş sonrası dönemin ihtiyaçları ile kaçınılmaz hale gelen yersizleşme probleminin temelleri yirminci yüzyıl modern mimarlığının, mimari yapıyı yere ve zamana özgü fiziksel, iklimsel, coğrafi, toplumsal, kültürel tüm bağlarından koparan anlayışı ile atılır (Erzen 2017). O dönemde savaş sonrası konut ihtiyacını gidermek ve kitlesel üretim için işçi konutları gibi çözümlerle

başlayan konut üretimi anlayışı bağlamsız ve kimliksiz, kitlesel yapı çözümlerinde karşılık bulur (Erzen 2017). Teknolojinin hızla gelişmeye devam ettiği ve gündelik yaşantıyı değiştirdiği yirmi birinci yüzyıl koşullarında da temel problemlerden biri olan yersizlik ve bağlamsızlık, bulunduğu çevreden kopuk, herhangi bir yerde tekrar uygulanabilecek veya sonsuz sayıda tekrar edebilecek örneklerin üretimini arttırmıştır. Yapım koşullarının kolaylaşması, seri üretimin teknolojik imkânlarla yaygınlaşması ve hazır malzemelerin kullanımı mimarlığı katalogdan seçilebilen, hızla tüketilen bir nesne haline getirerek bağlamından koparır (EK-1).

EK-1’de görülen Loftcube (2003) örneği dünyanın herhangi bir bölgesinde, her türlü fiziksel çevre koşuluna uyarlanabilecek şekilde yerden bağımsız olarak tasarlanmıştır. Yapı yere dayalı, kimlikleyici ilişki kurulabilecek herhangi bir nitelik barındırmaz. Ek-1’de görüldüğü üzere; üretimin, lojistik imkânların artışı ve iklimsel adaptasyonu mümkün kılan teknolojik gelişmeler ile yapı yerden bağımsız olarak varolabilen modüler bir kapsül, alınıp satılan herhangi bir tüketim nesnesi haline gelir.

Kültürel bellekle ilişkilenen problemler:

Yirmi birinci yüzyılın küresel dünya görüşü zaman içerisinde bölgelere, yerlere özgü kültürlerin yok olmasına veya geri planda kalarak, göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Yaşamsal tüm birikim ve davranışlarda olduğu gibi kültürde, bu teknoloji, tüketim ve hız çağında görsel imgelerle ilişkilendirilip yerin belleğinden ve anlamından koparılarak tüketilmeye ve unutulmaya başlar. Tanyeli bu durumu, kültürel sürekliliğin imgelerde değil, anlam ve davranışların kendisinde aranması gerektiğini, her türlü kuram ve üretimi ile mimarlığın ancak kendi kültürel bağlamı içerisinde anlaşılabilirliğini ifade ederek eleştirir (Tanyeli 2013). Bir mimari yapının kültürel sürekliliğin parçası olabilmesi için o yerin ve toplumun yaşantısını temel alması gerektiğini, geçmiş çağların yapısal ve görsel niteliklerinin şekilsel taklidinin kültürel süreklilik oluşturmayacağını belirtir (Tanyeli 2013). Ancak daha önce mimari imge tanımlamasında da değinildiği üzere, anlamından bağımsız olarak aktarılan görsel verilerin çoğalması ve bu doğrultuda anlamın değersizleştirilmesi ile yerin kültürüne görsel bir kopya üreterek cevap vermeye çalışan örnekler güncel mimari yaklaşım içerisinde giderek artmaktadır (EK-2).

EK-2’de detaylı olarak incelenen Szczecin Filarmoni Salonu’nun (2014, Polonya) kentsel bağlamı içerisinde yapı kültürüne verdiği referans görsellik ile sınırlandırılmış dışavurumcu bir yaklaşımı yansıtır (Anonymous 4). Kentsel çevredeki yapıların dikey karakterine, eğimli çatılarına ve neo-gotik kiliselerin anıtsallığına kitlesel açıdan yapılan vurgu yapının iç mekânı ile süreklilik kurmamaktadır. Anıtsal bütüncüllük etkisini devam ettirmeyen iç mekân karakteri aynı zamanda hiçbir kültürel referans barındırmayan heykelsi mekân kurgusu ile yerden ve zamandan bağımsız olarak tasarlanmıştır. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde, yapının kültürel verilerle ilişkisinin anlam barındırmayan, bellekle ilişki kurmadan çoğaltılıp, tüketilen yalnızca görsel bir imge üzerinde temellendirildiği görülür.

Kütle-mekân kurgusunun deneyimselliği ile ilişkilenen problemler:

Bağlamıyla ilişki kurmayan mimarlık ürünü bir yere ait olmayan kimliksiz bir varoluş sergiler. Mimari yapı aynı zamanda deneyim potansiyellerini, keşfetmeyi, öznel

kavrayış ve algıyı yok eden dogmatik kurallara dayalı, tüm hareketin önceden belirlendiği mekânlar üreterek kullanıcının kimliksizleştirilmesine sebep olur, insanı bireysel varoluşundan kopararak “herhangi biri”, bütünü bir parçası haline getirir (Augé 2016). Augé kimliksizleştirici mimarlık deneyimini yok-yerin transit mekânları üzerinden tanımlarken, bu mekânsal düzenin metin tarafından yönlendirilen, farklı herhangi bir ilişkiye imkân vermeyen belirlenimci (*determinist*) niteliğini eleştirir (Augé 2016). Hızın, tüketimin ve insan sayısının giderek arttığı güncel koşullarda, bu hıza yetişebilmek, daha fazla insana daha fazla imkân sunmak adına bireyleri tek tip kabul eden ve rakamlara indirgeyerek tüketilen birer nesne haline getiren, kimliksizleştirerek aidiyetin özgül deneyimlerini gerçekleştirmelerine engel olan bir mimari yaklaşım çözüm olarak sunulmaktadır. Yapının kütle ve mekân kurgusunda ortaya çıkan bu durum kimi zaman yok-yerin mekânında olduğu gibi, kullanıcı deneyimini zenginleştirmeyen yere ve zamana referans verme potansiyelleri barındırmayan örnekler şeklinde ortaya çıkarken; kimi zamanda kullanıcıyı birer rakamdan ibaret olarak gören ve aynı çözümün sonsuz tekrarı ile deneyimi anlamsızlaştıran örnekler şeklinde üretilir (EK-3).

EK-3’de yapılan değerlendirmede görüldüğü üzere Amami Plaj Villalarının (2017, Japonya) her birinin tekil olarak barındırdığı mekânsal deneyim potansiyeli ve kütleli etkisi yere ve zamana referans vererek mesken tutmaya imkân tanır. Ancak yapılar çevresel ölçekte yan yana kurgulandıkları diğer villalarla beraber değerlendirildiğinde mekânsal ve kütleli deneyimin sonsuz sayıda tekrar edebilecek şekilde kavranan niteliği özgüllüğü yok ederek bireyi kimliksizleştirir. Yapı grubunun tasarımının ve bir araya gelişinin monoton bir tekrara dayalı bu mantığı kullanıcıyı rakamlara indirgeyerek mekânsal deneyimi köreltmesinin yanı sıra yapıları içerisinde buldukları bağlamdan da koparır.

Tektonik farkındalık ile ilişkilenen problemler:

Malzemelerin ve bir araya geliş biçimlerinin maddesel, duyuşsal ve zamansal nitelikleri mimari yapı ile tektonik farkındalık üzerinden kurulacak olan ilişkinin yolunu açar. Sharr, Zumthor’un mimarlık anlayışı üzerinden malzemelerin maddeselliğinin insanın çevresi ve dünya ile ilişki kurmasını sağlayabileceğini belirtir (Sharr 2017). Teknolojik gelişmeler sonucunda hız kazanan bilginin dolaşımı ve tüketimi, görsel ifadenin ön plana çıkması gibi durumlar, deneyimin ve anlamın geri plana düşmesini beraberinde getirir. Deneyim ve anlamda yaşanan kayıp, mimarlık ürününün yapısal niteliği açısından da benzer sonuçlar doğurmaktadır. Maddesel ve yapısal niteliklerin kaybı Rasmussen (2012)’nin teknolojinin ürünü olan makine üretimi yapıların nitelikleri hakkındaki şu yorumuyla desteklenebilir:

“...makinelere, doğada var olmayan ya da insan eliyle elde edilemeyecek derecede kusursuz biçim ve yüzeylerin yaratılmasına yardımcı olmuştur”.

Mimarlık ürününün yapılaşma sürecine dair izleri kusursuz, maddesellikten uzak ve yapay yüzeylerin ardına gizlemesi, yapı ile varoluşsal, zamansal ve duyuşsal ilişkinin kurulmasına engel olur. İnsanın mimari yapının varoluş sürecini kavrayamaması onu kendisi ve çevresinin maddileşme koşullarıyla ilişkilendirememesi sonucunda mimari deneyim aracılığıyla mesken tutmanın gerçekleşmesi mümkün olamaz. Pallasmaa, güncel teknik ve gelişmelerle, araçsallaşarak deneyime kapalı

ürünler halinde varolmaya başlayan mimari yapının, inşa sürecine, yapısallaşma biçimine dair hiçbir iz barındırmayan, maddesellikten ve gerçeklikten yoksun dekorlara dönüştüğünü belirtir (Pallasmaa 2016). Yirmi birinci yüzyıl koşullarında gelişen teknik imkânlar, olumlu getirilerinin yanı sıra yapısal niteliğin kurgusunun tektonik farkındalığa izin vermediği, Pallasmaa'nın ifadesiyle birer “dekor” haline gelen mimari örneklerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu yapılar kullanıcıyı varoluşunun bir parçası haline getiremez ve zamansal sürecini yansıtmak yerine bu sürecin sonuç ürününün donmuş bir görselini sunarak yapısallığını gizler.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren geliştirilen yeni teknik detaylar, yeni malzemeler, altyapı ve sistemlerle hızlanan inşa süreçleri ve büyüyen programlar, beraberinde yapay ve anlamdan yoksun mekânlar üreterek fiziksel açıdan hızla büyüyen, yükselen ve derinleşen bir mimari anlayışı ortaya çıkarmıştır (Koolhaas 1996). Koolhaas'ın “büyüklük kuramı” aracılığıyla açıkladığı bu mimari eğilim; ölçek, detay, gelenek, bütünlük, saydamlık, dürüstlük, etik gibi niteliklerden kopan, ölçeksiz, ilişkisiz, bağımsız ve mekanik, iç ve dış arasındaki ilişkiyi kaybederek dürüstlükten uzaklaşan, sonuç olarak da programla ve bağlamla herhangi bir ilişki kuramayan bir yaklaşımın ürünüdür (Koolhaas 1996). Dolayısıyla teknikte ve insanların yaşam tarzında on dokuzuncu yüzyılın sonlarında belirginleşen değişimlerin artan bir ivmeyle devam ettiği yirmi birinci yüzyıl koşullarında da büyüklük probleminin varlığı yadsınamaz bir gerçek olarak mimarlık pratiğinde karşılığını bulmaktadır. Bu durum çevresi ile zamansal veya mekânsal hiçbir ilişki kuramayan, insanın mekânsal ve duysal deneyimini kısıtlayan, ölçeksiz ve bağlamsız mimari örneklerin artmasına neden olmaktadır (EK-4).

EK-4'te Freiburg Kütüphanesi (2015, Almanya) örneğinde görüldüğü gibi yapı varoluşuna dair mekânsal ve tektonik niteliğini gizler. Makrokozmos ve mikrokozmosla ilişkilenen iki arayüz birbirinden uzak ve ilişkisizdir. Dışarıdan algılanan yüzeyler bütüncüldür ve iç mekânla ilişki kurmaz. Yapısallaşma koşulları dışarıdan algılanan yansıtıcı yüzeylerin ardına gizlenmiştir. Bu doğrultuda yapı çevresel ölçekte değerlendirildiğinde kent içerisinde yabancılaşan, zamansal ve mekânsal referanslar barındırmayan bir heykel gibi algılanır ve kullanıcının insan ölçeğinde gerçekleştireceği deneyime kapalıdır.

Duysal temas ile ilişkilenen problemler:

Pallasmaa, yirminci yüzyılın son otuz yılından bu yana hakim olan mimarlık anlayışının akılda kalıcı görsel niteliklerinin vurgulandığı bir imgeye sahip olması gerektiği eğiliminin sonucunda yalnızca görme duysuna yönelen üretimlerin en belirgin halini aldığını ifade eder (Pallasmaa 2016). Yalnızca görsel nitelikler içeren imgelerin çoğalması ve görselliğin vurgusu mimari yapının kültürel bağlamından kopmasına neden olduğu gibi diğer duysularla kurulacak temasları göz ardı ederek mimari deneyimin duysallığını köreltir. Mimarlık ürünü ile kurulacak ilişki yalnızca görsel algıya hitap ettiğinde kullanıcının deneyimi yapının izleyicisi olmaktan öteye gidemez. Pallasmaa, teknolojinin etkisiyle artan yabancılaşma ve yalnızlaşma durumunu, insanın göz dışındaki duysularını dışlayan, bedensel deneyim yoluyla kurulan ilişkiyi engelleyen, yaşamın her alanında varolan “göz merkezci” anlayışla açıklar ve bu durumun mimarlık pratiğindeki karşılığının insanın dünyada varoluşunu anlamlandırmasına yardımcı olamadığını belirtir (Pallasmaa 2016).

Yirmi birinci yüzyılda giderek yaygınlaşan üç boyutlu görselleştirme, yapının sonuç ürününün sunumunun ötesinde, tasarım sürecinin de önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu doğrultuda tasarımın belirleyici nitelikleri yere ve zamana dayalı girdiler yerine bilgisayar teknolojilerinin izin verdiği sınırlar ve üretim biçimlerine göre şekillenmektedir. Tasarım sürecini etkileyen bu durum sonuç ürününün zamana ve yere dayalı referanslarla deneyimin çok duyu yapılarını barındırmayan, yalnızca teknolojik bağlama referans vererek duyusallığı görmeyle sınırlandıran bir hal almasına sebep olur (EK-5).

EK-5’de görüldüğü üzere Serpentine Sackler Galerisinin (2013, İngiltere) duyu temas potansiyellerini barındıran arayüzlerini şekillendiren tek girdi teknolojinin imkânlarıdır. Yapıda bu tasarım yöntemi ile üretilen yüzey ve elemanlar görsel birer nesne olarak varlıklarını sürdürürler ve zamansal etkilerden bağımsız algılanırlar. Yere, zamana ve yapılaşma koşullarına dair herhangi bir iz taşımadan varolan bu arayüzler buldukları zamansal ve mekânsal bağlamda yabancı birer nesne olarak kavranır. Kullanıcının duyu temas kurabileceği yaşantının izlerini barındırmayan yapının bu doğrultuda yalnızca görsel temasa hitap eden bir nesne haline gelir ve yaşantının potansiyellerini üretmez.

4.2. Makrokozmos-Mikrokozmos Arayüzünde Mesken Tutma Kavramının Mimari Örnekler Üzerinden İncelenmesi

Bu bölümün amacı, insanın makrokozmos-mikrokozmos arayüzünde kurgulanan mimari yapı aracılığıyla mesken tutmasının gerçekleşebilmesi için çevresel ölçekte ve insan ölçeğinde, yapıda kurgulanan ve deneyime açılan tasarım parametrelerinin nasıl olması gerektiğini örnekler üzerinden incelemektir.

4.2.1. LoftCube (2003)

Werner Aisslinger tarafından tasarlanan LoftCube’un ilk prototipi 2003 yılında sunulmuştur. Taşınabilir, çoğaltılabilir yapısı, dünyanın her yerinde tüm yapı türlerine göre işlevlendirilebilecek şekilde kurgulanmıştır (Anonymous 3). EK-1’de yapılan değerlendirme ile LoftCube yapısı şu şekilde yorumlanabilir:

Yapı mobil tasarım mantığı ile dünyanın herhangi bir noktasında bağlamın fiziksel ve kültürel verilerinden bağımsız olarak var olabilir. Bu doğrultuda makrokozmos içerisinde algılanan yapı bulunduğu yere özgü niteliklere referans vermez. Kütle kurgusu da bu mobilite ve yerden ayrı varolma durumunu yapının imgesine yansıtır. Taşınabilir kurgusu tektonik niteliği üzerinden de okunur ancak bu tasarım yaklaşımı aynı zamanda yapının yerden bağımsız olarak varoluşunu vurgular. Çevresel ölçekte duyu teması gerçekleşen temasta algılanan hafiflik etkisi hareketlilik ve değişkenlik fikrini güçlendirir. Buna karşın yapının bulunduğu yere göre değişkenlik gösteren fiziksel ve kültürel veriler bağlamında bu hafiflik imgesi anlamsız hale gelip yapıyı yere yabancılaştırabilir.

Mikrokozmos ölçeğinde değerlendirildiğinde de LoftCube yere dayalı kimlikleyici, kültürel veya fiziksel herhangi bir veriye referans vermez. Mekânsal kurgusu da bu doğrultuda yerden bağımsız olarak değişip dönüşebilecek şekilde tasarlanmıştır. Yapının bulunduğu yerden bağımsız olarak seri üretim mantığı ile

üretile malzemeler ve yapım yöntemi ile duyuşal temasın ve tektonik farkındalığın zamansal ve deneyime dayalı referanslarını barındırmaz. Bu doğrultuda insan ölçeğinde deneyimlenen atmosfer etkileri her yere ve her işleve dönüştürülebilir mantığı ile makrokozmosa yanıt veren imgeden tamamen bağımsızdır.

Her iki ölçekte de yapıyı oluşturan imge ve atmosfer etkileri yerin fiziksel, kültürel verilerinden bağımsız bir şekilde algılanırlar. Bağlamsal referansların, katalogdan seçilebilir, sınırları tanımlanmış mekânlara sonradan yüklenen anlamlardan ileri gidemediği bu tasarım yaklaşımı insanın mesken tutmasını sağlayacak yere dayalı potansiyeller üretmez.

4.2.2. Szczecin Filarmoni Salonu (2014, Polonya)

Szczecin/Polonya'da Estudio Barozzi Veiga tarafından tasarlanan Szczecin Filarmoni Salonu 2014 yılında inşa edilmiştir (Anonymous 4). EK-2'de yapılan değerlendirme ile yapı şu şekilde yorumlanabilir:

Çevresel ölçekte değerlendirildiğinde yapının içerisinde üretildiği bağlamın fiziksel ve kültürel verilerine kütle kurgusu üzerinden yalnızca görsel referans verdiği görülür. Bu doğrultuda yapının makrokozmos içerisinde algılanan imgesel etkisi yerle anlamsal bir ilişki kurmaz. Yapı ile çevresel ölçekte kurulan ilişki yarı geçirgen bir yüzey olarak varolan dış cidar aracılığıyla gerçekleşir. Ağır ve anıtsal kütlelerin yarı geçirgen malzemenin etkisiyle hafif ve şeffaf algılanması duyuşal temasın tezatlıklar üretmesine neden olur. İç mekânın kurgusuna, yapılaşma koşullarına dair izleri gizleyen ve bağımsız olarak varolan bu cidar yüzeysel kavranışı nedeniyle tektonik dürüstlük taşımaz.

İnsan ölçeğinde deneyimlenen mikrokozmos ise fiziksel ve kültürel hiçbir referans barındırmayan yapısı ile yerden ve zamandan bağımsız olarak varolur. Mikrokozmosun mekânsal kurgusu heykelsi ve görsel kavrayışa hitap eden bir tasarım yaklaşımı ile şekillenir. Bu doğrultuda yapı ile duyuşal açıdan kurulan ilişki de göz merkezci bir deneyim sunar. Tektonik niteliğini gizleyen kapalı ve beyaz yüzeyler varoluş süreçlerini ve zaman içerisinde geçirdikleri dönüşümün izlerini taşımazlar. Yapının mikrokozmosu yerden ve zamandan bağımsız varoluşu nedeniyle ve insan deneyiminin çok duyulu yapısına hitap etmediği için güçlü bir atmosfer etkisi üretmez.

Sonuç olarak Szczecin Filarmoni Salonu çevresel ölçekte ve insan ölçeğinde karşılaşmaların gerçekleştiği her iki arayüzde de yere, zamana ve insan deneyimine verdiği referansların anlam barındırmayan ve yetersiz yapısı ile mesken tutmanın potansiyellerini üretmez.

4.2.3. Amami Plajı Tatil Villaları (2017, Japonya)

Japonya'nın Amami Oshima adlı astropikal adasında inşa edilen Amami Plajı Villaları ve kompleksi Atelier Tekuto tarafından tasarlanmıştır. Otel resepsiyonunu, idareyi ve restoranı içeren tesisin giriş yapısı ve iki farklı türde villa tipini içeren kompleks 2016-2017 yılları arasında inşa edilmiştir (Anonymous 5). EK-3'te yapılan değerlendirme ile Amami Plaj Villaları şu şekilde yorumlanabilir:

Makrokozmos içerisinde çevresel ölçekte değerlendirildiğinde yapı grubunun içerisinde bulunduğu fiziksel çevre ile kurduğu ilişkinin zayıf olduğu görülür. Yapıların bir araya geliş biçimlerinin sıklık ve monoton tekrar üzerine kurulu ilişkisi imgenin yerin bir parçası olmasına engel olur. Yerin yapı kültürüne tekil yapı ölçeğinde referans verilirken, bu tekil yapıların bir araya gelişleri fiziksel çevre verileriyle ilişkili geleneksel dokunun mantığından uzaktır. Yapıların kütle kurgusunda, tektonik niteliğinde ve duyuşsal temas potansiyellerinde tekil ölçekte kurgulanan ve bağlama referans veren tasarım dili, çevresel ölçekte algılanan imge içerisinde bu etkisini kaybeder.

Mikrokozmos içerisinde insan ölçeğinde yapılarla tekil olarak gerçekleşen karşılaşma arayüzleri ise yerin fiziksel ve kültürel belleğinin izlerini taşıyacak şekilde kurgulanmıştır. Bu doğrultuda yerel yapı kültürüne referans veren, yerel malzemeden yararlanan ve bu malzemelerin bir araya gelişlerini okutan yapı kullanıcının tektonik farkındalığının ve duyuşsal olarak yapı ile temasının potansiyellerini güçlendirir. Mekân kurgusunun fiziksel çevre verileriyle ilişkilenen ve farklı duyuşsal deneyimlere açılan yapısı atmosfer etkisini zenginleştirici niteliktedir.

Sonuç olarak her iki karşılaşma ölçeğinde değerlendirilen yapı mikrokozmos ölçeğinde kütle-mekân kurgusu, tektonik yapısı ve malzemeleri ile yerin fiziksel ve kültürel verilerine verdiği referanslarla ve duyuşsal deneyimi zenginleştiren potansiyelleri ile insanın mesken tutmasına katkı sağlayacak nitelikler barındırırken çevresel ölçekte kütlelerin bir araya gelişleri ile bu niteliğini kaybeder. Tekil yapı ölçeğinde yere, zamana ve deneyime dayalı olarak gelişen ve güçlenen atmosfer etkisi makrokozmos içerisinde yapı grubunun kendini tekrar eden kurgusu ile anlamını kaybeder ve kimliksizleştirici bir hal alır. Bu doğrultuda insan ölçeğinde tanımladığı mesken tutma imkânını, çevresel ölçekte körelten Amami Tatil Villaları her iki ölçekte bütüncül olarak değerlendirildiğinde insanın mesken tutmasına imkân oluşturmaz.

4.2.4. Freiburg Üniversite Kütüphanesi (2015, Almanya)

1970'li yıllardan günümüze kadar kütüphane olarak kullanılan eski yapının yerine yenisinin yapılması amacıyla ele alınan Freiburg Kütüphanesi Degelo Architekten tarafından tasarlanmış ve 2011-2015 yılları arasında inşa edilmiştir. Almanya'nın Freiburg kentinde bulunan eski kütüphanenin kolon sisteminin bir kısmının korunduğu yapının dış cidarına yakın olan strüktürel elemanların üst katlara doğru kaldırılması ve yüzeylerin kırılmalarla içe çekilmesi ile yapının kentsel bağlamda hacimsel etkisinin azaltılması hedeflenmiştir. Bulunduğu bağlama verdiği yanıt kırılmalarla meydana gelen içe çekilmiş yansıtıcı yüzeyler üzerinden gerçekleşmektedir (Anonymous 6). Bu tasarım yaklaşımı doğrultusunda EK-4'de yapılan değerlendirme şu şekilde yorumlanabilir:

Yapı makrokozmos içerisinde deneyimlendiği çevresel ölçekte gerçekleşen karşılaşmalar üzerinden değerlendirildiğinde kütüphane yapısının bulunduğu fiziksel ve kültürel bağlamdan ayrıştığı görülür. İçerisinde kurgulandığı tarihi kent dokusuna yansıtıcı yüzeyleri ile referans vermesi amaçlanan yapı bu tasarım yaklaşımı üzerinden çevresiyle bütüncül ve güçlü bir imgesel ilişki kurmaz. Aynı zamanda bu yansıtıcı yüzeyler içeride gerçekleşen yaşantıya ve kurguya dair kavrayışı gizleyerek duyuşsal temasın ve tektonik farkındalığın potansiyellerini barındırmaz. Tüm bu ölçütler

bağlamında yapı, makrokozmos içerisinde yabancılaşan ve heykelsi hale gelerek yaşantıdan bağımsızlaşan bir imgeye sahip olur.

Yapı mikrokozmos içerisinde insan ölçeğinde gerçekleşen karşılaşmalar üzerinden değerlendirildiğinde ise yakın çevresinde yapının iç mekânda gerçekleşen yaşantı ile ilişki kurulamayan kurgusunun devam ettiği görülür. Bu doğrultuda tektonik dürüstlükten söz edilemez. Yerine inşa edildiği kütüphane binasının strüktürel sisteminin bir kısmını korumak dışında geçmişe ve kültürel belleğe dair herhangi bir iz taşıyamaz. Fiziksel çevre ile dış cidara yakın mekânlarda kurulan ilişki mikrokozmosun atmosfer deneyimini duyuşal temas potansiyelleri ile güçlendirse de mekânsal kurgunun dış cıardan uzaklaştıkça kendini tekrar eden ve monotonlaşan yapısı duyuşal deneyimin zenginleşmesine engel olur.

Sonuç olarak Freiburg Üniversitesi Kütüphanesinin makrokozmos ve mikrokozmos içerisinde deneyimlendiği arayüzlerin tektonik dürüstlükten uzak, duyuşal teması zayıflatan, içerisinde bulunduğu bağlamdan koparak yabancılaşan heykelsi yaklaşımı ile her iki ölçekte de insanın mesken tutmasına imkân oluşturacak nitelikler barındırmaz.

4.2.5. Serpentine Sackler Galerisi (2013, İngiltere)

Londra/İngiltere’de on dokuzuncu yüzyılda barut mağazası ve deposu olarak inşa edilen tuğla yapıya ek olarak Zaha Hadid Architects tarafından tasarlanan Serpentine Sackler Galerisi 2009-2013 yılları arasında inşa edilmiştir. Ek olarak kurgulanan yapı, yeniden işlevlendirilen ve restore edilen eski yapının giriş ve fuaye alanını oluşturmaktadır (Anonymous 7). EK-5’de yapılan değerlendirme ile Serpentine Sackler Galerisi şu şekilde yorumlanabilir:

Yapı makrokozmos içerisinde çevresel ölçekte karşılaşmaların gerçekleştiği arayüzler üzerinden değerlendirildiğinde ek olarak tasarlandığı yapının diline karşıt bir imge oluşturmanın hedeflendiği yapının kütle kurgusu bu imgeyi yansıtır. Mevcut yapıyla zıtlık oluşturan bu kütleli kurgu, fiziksel çevre verileri ve kültürel bellekle kurulan ilişkinin aksine bilgisayar teknolojileri ve modern yapı sistemlerinin sınırlarını referans alacak şekilde tasarlanmıştır. Yapılaşma koşulları nedeniyle yapı zamansallık ve duyuşallıktan uzaktır. Bu durumda yapının makrokozmos içerisinde deneyimlenmesi sürecinde tektonik farkındalık ve duyuşal temas imkânları da körelmektedir.

Serpentine Sackler Galerisi mikrokozmos içerisinde insan ölçeğinde değerlendirildiğinde ise eklemeli olduğu eski yapının dış duvarını iç duvar haline getirerek kültürel bellekle kurduğu ilişki ve fiziksel çevre verileri ile doğal ışık ve açıklıklar üzerinden kurulan ilişki atmosfer deneyimini güçlendirir. Bunun yanında yapının mikrokozmosunun üretim sürecini yansıtmayan, duyuşallıktan uzak ve tektonik niteliğini gizleyen yapılaşma koşulları nedeniyle mekânsal deneyim zamansallıktan uzak ve yere yabancı hale gelir.

Sonuç olarak Serpentine Sackler Galerisi çevresel ölçekte ve insan ölçeğinde yerin fiziksel ve kültürel verileri içerisinde yabancılaşan bir imge ve atmosfer etkisine sahiptir. Teknolojik gelişmelerin ve görsel algıya yönelik anlayışın hakim olduğu yapma biçimi ile duyuşal teması körelten ve tektonik farkındalığı kısıtlayan yapı farklı

duyulara hitap edebilen zenginlikte mekânsal deneyim sunamaz. Bu doğrultuda yapı yere, zamana ve eylem potansiyeline verdiği yanıtların kısıtlanmış ve yabancı dili nedeniyle insanın mesken tutmasına imkân oluşturacak potansiyeller barındırmaz.

4.2.6. Albino Ortega Evi (2017, Meksika)

Albino Ortega evi, Rozana Montiel Estudio de Arquitectura tarafından Tepoztlan/Meksika'da tasarlanmış ve 2014-2017 yılları arasında inşa edilmiştir (Anonymous 8). EK-6'da yapılan değerlendirme sonucunda Albino Ortega evi şu şekilde yorumlanabilir:

Makrokozmos içerisinde çevresel ölçekte değerlendirildiğinde konutun yerin fiziksel koşullarına ve yapı kültürüne referans veren avlu ve kütle kurgusu ile dışa kapalı bir imgesel etki taşıdığı görülür. Bu kapalılık etkisi yapıda kullanılan yerel taş örgüsünün tektonik niteliği ile güçlenirken aynı zamanda duyusal temas ve zamansal kavrayışa imkân tanıyarak imgesel etkiye katkı sağlar.

Mikrokozmos içerisinde insan ölçeğinde gerçekleşen karşılaşma arayüzleri değerlendirildiğinde ise yapının dışarıdan algılanan kapalılık etkisinin avluya doğru yarı açık ve açık mekâna dönüştüğü görülür. Bu yaklaşımla fiziksel çevre verileri ve yapı kültürüyle mekân kurgusu üzerinden ilişki kurulurken, aynı zamanda malzemelerin kurgusu, tektonik farkındalık sağlayan kullanımları, su ve peyzaj öğeleriyle kurulan ilişkiler aracılığıyla da duyusal temas imkânları üretilir. Yapı mikrokozmos içerisinde gerçekleşen karşılaşma arayüzlerinde tüm parametrelere referans vererek güçlü bir atmosfer etkisine sahiptir.

Her iki ölçekte değerlendirilen parametreler bağlamında Albino Ortega Evi makrokozmos ve mikrokozmos arayüzünde, içerisinde kurgulandığı zamana ve yere referans vererek ve konut işlevini herhangi bir yaşama mekânından ayırıştırarak, özelleşen bir yer olarak deneyimlenir. Bu doğrultuda konutun makrokozmos ve mikrokozmos arayüzünde parametreler bağlamında özelleşerek kurgulanan yapısı her iki ölçekte de insanın özgül deneyimine açılarak, mesken tutmasına imkân sağlar.

4.2.7. Çin Sanat Akademisi Halk Sanatı Müzesi (2015, Çin)

Çin Sanat Akademisi Halk Sanatı Müzesi (China Academy of Arts' Folk Art Museum) Kengo Kuma and Associates tarafından Hangzhou/Çin'de tasarlanmış ve 2015 yılında inşa edilmiştir (Anonymous 9). EK-7'de yapılan değerlendirme sonucunda yapı şu şekilde yorumlanabilir:

Müze, makrokozmos içerisinde algılandığı çevresel ölçekte; yapıda kullanılan yerel malzemeler, bu malzemelerin bir araya geliş biçimleri ve eğime yerleşen kütle kurgusu ile bulunduğu bölgenin fiziksel çevre koşullarına ve yerel yapı kültürüne referans verir. Malzemenin kullanımı, yapım yöntemi ve kütle kurgusu çevresel ölçekte duyusal teması ve tektonik farkındalığı güçlendirirken aynı zamanda yapının dağın imgesinin bir parçası olmasını sağlar.

Yapının insan ölçeğinde deneyimlendiği mikrokozmosunda ise, eğime yerleşen kademeli kurgunun devamlılığı ile fiziksel çevreyle ilişki kurulurken aynı zamanda

duyusal teması güçlendiren görsel karşılaşmalar vurgulanmıştır. Yapının atmosfer etkisi, duyusal teması ve tektonik farkındalığı güçlendiren cephe kurgusunun ve gezinti rampalarının malzeme, yapma biçimi ve deneyimine dayalı olarak kuvvetlenir.

Yapı her iki ölçekte de yerel koşullar, kültür ve güncel yapı sistemlerinin bir aradılığı ile kurgulanarak, yerin ve zamanın niteliklerini taşıyan ancak teknolojik gelişmeleri yadsımayan yapısı ile yirmi birinci yüzyıl içerisinde mimarlık aracılığıyla mesken tutma durumunun gerçekleşme koşullarına örnek teşkil eder. Bu yönüyle yapı Frampton (1983) tarafından açıklanan “eleştirel bölgeselci” anlayış ile uyum sağlar. Her iki ölçekte değerlendirilen ölçütler bağlamında yapı, makrokozmos ve mikrokozmos arayüzünde müze fonksiyonunun yer ve zamanla ilişkilenecek özelleştiği bir örnektir. Heidegger (1971)’in tariflediği insan deneyimi üzerinden nesnenin şey olarak ayrışması kavrayışında olduğu gibi, mekândan ayrışıp yer olarak deneyimlenen bir örnek olan yapı insanın mesken tutmasına imkân sağlar.

4.2.8. VAC Kütüphanesi (2018, Vietnam)

Farming Architects tarafından Vietnam’da tasarlanan VAC kütüphanesi 2018 yılında inşa edilmiştir. Yapı adını bahçe (Vuon), gölet (Ao) ve kafes (Chuong) sözcüklerinin baş harflerinden alır ve bu sözcükler Vietnam’ın sosyal ve kültürel yapısıyla ilişkilenecek kütüphanenin kurgusunda mekânsal karşılıklarını bulur (Anonim 2). EK-8’de yapılan değerlendirme ile yapı şu şekilde yorumlanabilir:

Makrokozmos içerisinde çevresel ölçekte değerlendirildiğinde yerin kültürel ve fiziksel koşullarına referans vererek büyümeye, üretmeye, dönüşmeye açık mantığı yansıtan; kütle kurgusu ve tektonik niteliği ile bu mantığı güçlendiren, çevresi içerisinde çözünen, serbest, geçirgen ancak aynı zamanda bütüncül bir imgeye sahip olduğu görülür. Tektonik yapının farkındalığı ile oluşturduğu zamansal ve duyusal nitelikler çevresel ölçekte imgenin etkisini güçlendirir.

İnsan ölçeğinde deneyimlenen atmosfer etkisi, işlevin yerin kültürüne bağlı olarak şekillenen mekânsal kurgusu aracılığıyla kullanıcının özgül katılımına olanak vererek, Vietnam’ın kültürünün bir parçası olur. Bu doğrultuda kendin yap mantığını ve kütüphanenin gerektirdiği deneyerek öğrenme ve üretme fikrini, yapısal ve mekânsal niteliklerinde yansıtarak makrokozmos verilerini yapının ürettiği mikrokozmosa taşır.

Yapı yerel koşulların ve bilginin yanı sıra teknolojik verilerden ve güncel yapı sistemlerinden de yararlanarak yirmi birinci yüzyıl koşullarında içinde bulunduğu yere ve çağa özgü bir örnek olarak varolur. Sonuç olarak Vac Kütüphanesi, çevresel ölçekten insan ölçeğine devam eden bütüncül bir deneyim doğrultusunda edinilen imge ve atmosfer etkilerini barındıran karşılaşma arayüzleri ile insanın yere, zamana ve yapının eylem olanağını üreten işlevin verdiği referanslar üzerinden, insanın mesken tutmasına aracılık edecek şekilde kurgulanmıştır.

4.2.9. Dursunlu Butik Otel (2012, Türkiye)

Dursunlu/Antakya’da yer alan bir tepe üzerinde kurgulanan Dursunlu Butik Otel Yalın Mimarlık tarafından 2012 yılında tasarlanmış ancak inşa edilememiştir (Anonim 3). EK-9’da yapılan değerlendirmeye göre yapı şu şekilde yorumlanabilir:

Makrokozmos içerisinde çevresel düzeyde değerlendirildiğinde yapı üzerinde örgütlendiği tepenin fiziksel verilerinin bir parçası olarak varolurken aynı zamanda kentin yaşam kültürüne ve dağa yaslı kurgusuna referans verir. Yapının kütle kurgusunun dağa yaslanan masif duvar ve bazası ile kente açılarak şeffaflaşan, hafifleyerek doluluk ve ağırlıkla karşıtlık oluşturan otel biriminin bir aradalığı kentin dağ ile kurduğu ilişkiyi yapının imgesinde yansıtır. Bu bağlamda mekânsal kurgusu ve duysal teması kuvvetlendiren tektonik yapısı ile yerin fiziksel ve kültürel bir parçası olan yapı otel işlevinin özgül bir çözümü olarak varolur.

Mikrokozmos içerisinde insan ölçeğinde değerlendirildiğinde ise yapının ve yakın çevresinin malzemesi ve mekânsal kurgusu ile fiziksel çevrenin, dağın topografik yapısının bir parçası olduğu görülür. İçeride kurgulanan sokak atmosferini yansıtan mekânsallaşma biçimi Antakya'nın yaşam ve yapı kültürüne referans verirken aynı zamanda duysal teması güçlendiren ve tektonik farkındalık oluşturan nitelikler taşır. Bu doğrultuda yapının mikrokozmosunun atmosfer etkisi yerin fiziksel ve kültürel verilerinin bir yansıması olarak şekillenen, duysal ve tektonik niteliklerle güçlenen bir mekânsal kurgunun ürünü olarak insanın dağ ve kent arasındaki ilişkiyi anlamlandırdığı imgesel etkinin devamlılığını taşır.

Sonuç olarak makrokozmos ve mikrokozmos arayüzünde çevresel ölçekten insan ölçeğine, yapının bütüncül ve sürekli bir tasarım anlayışıyla dağ ve kentin fiziksel ve yaşamsal ilişkisini taşıyan, kütle ve mekân kurgusu ile bu ilişkiyi vurgulayan, aynı zamanda malzemenin, doğal verilerin ve mekânsal ilişkilerin etkisi ile güçlü bir tektonik farkındalık ve duysal temas barındıran deneyim potansiyelleri ürettiği görülür. Bu doğrultuda Dursunlu Butik Oteli, her iki ölçekte sahip olduğu yere, zamana ve insan deneyimine referans veren imge ve atmosfer etkileri aracılığıyla insanın mesken tutmasına imkân sağlar.

4.2.10. “Ring Around a Tree” Okulu (2011, Japonya)

Tokyo/Japonya’da Tezuka Architects tarafından tasarlanan ve 2011 yılında inşa edilen “Ring Around a Tree” okulu adını etrafında sarılı olarak kurgulandığı Zelkova ağacıyla kurduğu ilişkiden alır (Anonymous 10). Mekânsal kurgusu ile okulun tasarlandığı bölgede daha önce kurgulanan Fuji Anaokulu yapısının dairesel şemasına referans verir (Cook 2011). EK-10’da yapılan değerlendirme sonucunda “Ring Around a Tree” okulu şu şekilde yorumlanabilir:

Okul makrokozmos içerisinde çevresel ölçekte değerlendirildiğinde, çevresinde örgütlendiği Zelkova ağacı ile imgesel bir bütün oluşturan yapısıyla yerin fiziksel verilerine ve Japon kültürüne referans vermiş olur. Yapının ağaç ile ilişkisi hafiflik ve geçirgenlik üzerinden kurulurken bu tasarım dilinin kütledeki yansımaları da ağacın yataylık ve dikeyliklerinin devamlılığı şeklinde görülür. Yerin fiziksel ve kültürel verilerine referans vererek kurgulanan okulun tektonik yapısı ve duysal niteliği sakin, dingin ve hafif imgeyi güçlendirerek merkezdeki ağacı ortaya çıkarır.

Mikrokozmos içerisinde insan ölçeğinde deneyimlenen arayüzler ise Zelkova ağacını vurgulayarak fiziksel ve kültürel bağlama verilen referansın sürekliliğini sağlar. Ağaçla bir arada yükselen katmanlar halinde tasarlanan mekânsal kurgu, okulun farklı deneyimleri olumlayan anlayışını yerin nitelikleriyle ilişkilendirerek yapıya yansıtır.

Ağacın bir parçası olarak varolan yapı hem ağacın hem de kendi varoluşunun tektonik niteliğini vurgular. Yapının mikrokozmosundan edinilen atmosfer deneyimi, ağacın varlığıyla güçlenen duysal temasın yanı sıra yapıyı etkileyen ve ağacın varlığını vurgulayan diğer tüm parametrelerden beslenir.

Bu bağlamda “Ring Around a Tree” Okulu ile çevresel ölçekte ve insan ölçeğinde gerçekleşen karşılaşmalarda edinilen imge ve atmosfer etkileri ağaçla kurulan ilişki üzerinden yere, zamana ve yapının işlevine referans vererek insanın mimarlık aracılığıyla mesken tutmasına imkân sağlar.

4.2.11. Tüm Savaş Kurbanları için Anıt (2013, Slovenya)

Ljubljana/Slovenya’da Dekleva Gregoric Architects tarafından 2013 yılında tasarlanan Tüm Savaş Kurbanları için Anıt (Monument for all Victims) inşa edilmemiştir. Savaşa ve etkilerine dair bir hatırlatıcı olarak kentle ve kentliyle ilişki kurmak amacıyla tasarlanan yapı aynı zamanda anma törenlerinde kullanılmak üzere kurgulanmıştır (Anonymous 11). EK-11’de yapılan değerlendirme ile anıt şu şekilde yorumlanabilir:

Makrokozmos içerisinde çevresel ölçekte değerlendirildiğinde; içerisinde tasarlandığı kentin fiziksel, kültürel bağlamının ve savaş anıtı olarak işlevinin getirisiyle şekillenen yapının, savaşın ve sonuçlarının zihinsel ağırlığını ağır ve monolitik kütsel etkiyle yorumlayarak imgesinde yansıttığı görülür. Sağır yüzeyler aracılığıyla kurgulanan dolu ve ağır kütsel etki duysal temasın potansiyellerini barındırırken, tektonik yapının niteliğiyle de güçlenir.

Yapıyla mikrokozmos içerisinde insan ölçeğinde gerçekleştirilen temasta ise anıt; yerin fiziksel ve kültürel girdilerine verilen referansların dışında, savaşın zihinsel etkisini yansıtarak başlayan ve ardından rahatlatıcı düşünme ve meditasyon alanına evrilen değişken mekânsal deneyimlerin kurgusuyla güçlü atmosfer etkileri barındırır. Tektonik yapının, gökyüzü, ağaçlar gibi fiziksel çevre verilerinin ve tüm savaş kurbanları için anıt olarak kültürel bağlamın mekânsal yansımalarının bütüncül kurgusu, farklı duysal temas potansiyellerini üreterek mikrokozmosun atmosfer deneyimini güçlendirir.

Bu doğrultuda Slovenya Savaş Kurbanları Anıtı çevresel ölçekten insan ölçeğine gerçekleşen bütüncül deneyim aracılığıyla savaşın yıkıcı ve ağır etkisini imge ve atmosferinde yansıtır. Yapının her iki ölçekte deneyimlenmesi sürecinde farklılaşan mekânsal ve duysal kavrayışı yere, zamana ve işleve referans vererek insanın mesken tutmasına imkân sağlar.

4.2.12. Sayama Orman Şapeli (2013, Japonya)

Hiroshi Nakamura & NAP tarafından Saitama/Japonya’da tasarlanan Sayama Orman Şapeli 2013 yılında inşa edilmiştir. Şapel Nakamura tarafından tasarlanan Sayama Gölü Mezarlığı Parkı içerisinde bulunan diğer yapılarla ilişkili olarak göl ve ormana referans veren ortak bir dilde tasarlanmıştır (Igarashi 2015). EK-12’de yapılan değerlendirme sonucunda yapı şu şekilde yorumlanabilir:

Makrokozmos içerisinde gerçekleşen karşılaşma arayüzü üzerinden değerlendirildiğinde, şapelin içerisinde tasarlandığı fiziksel çevreyi oluşturan ormanın etkisini ve tüm dinlerin kültürel verilerini kapsayıcı yapısını imgesinde yansıtarak yerin bir parçası haline geldiği görülür. Dikeyliği vurgulayan ve yukarı doğru eğim oluşturan yüzeyler, dokunsallığı güçlü ve tektonik farkındalık oluşturmaya olanak sağlayan yapılaşma biçimleriyle kütlenin orman içerisindeki imgesel kavranışını güçlendirir.

Mikrokozmos içerisinde insan ölçeğinde karşılaşmaların gerçekleştiği arayüzlerde de orman ile bir arada varolma durumu, mekânsal kurgu ve tektonik yapı aracılığı ile yapının atmosferine yansır. Orman ile yapının mekânsal ve tektonik niteliği üzerinden kurulan bu ilişki duysal temasın zenginliğini ve potansiyellerini arttırarak atmosfer etkisini güçlendirir. Ormanın somut ve soyut algısal niteliklerini odak alan bu yaklaşım ile yerin fiziksel verilerine referans verilirken aynı zamanda farklı kültürlere ve dinlere ait kullanıcıların mesken tutmasına da imkân sağlanmış olur.

Şapelin yere dair referanslar barındıran kurgusu, güncel teknolojik imkânlarla yerin bilgi ve kavrayışını birleştiren yapılaşma sistemi ile güçlenir. Bu bağlamda Sayama Orman Şapeli mimarlık aracılığıyla mesken tutmanın gerçekleşebilmesi için yerel bilgi ve verilerle güncel bilgi ve teknolojileri bir araya getiren bir örnek olarak varolur. Her iki ölçekte yapılan değerlendirmeler sonucunda; yapının fonksiyonunun içerisinde kurgulandığı yerle ilişkilenerken ormanın etkisiyle özelleştiği, varoluş sürecini yansıtarak zamansal referanslar barındırdığı ve her bir parametreye verdiği yanıtlar ile kullanıcının deneyimini imge ve atmosfer deneyimini zenginleştirdiği görülmüştür. Bu doğrultuda Sayama Orman Şapeli makrokozmos ve mikrokozmos arayüzünde deneyimlendiği her iki ölçekte de parametreler bağlamında özelleşerek tasarlanan yapısı ile insanın mesken tutmasına imkân sağlar.

4.2.13. SMF-TU Sosyal Sağlık Merkezi (2015, Arjantin)

BAarqs tarafından tasarlanan SMF-TU Sosyal Sağlık Merkezi Las Toscas Arjantin'de kentsel bağlam içerisinde 2015 yılında inşa edilmiştir (Anonim 4). EK-13'te yapılan değerlendirme sonucunda yapı şu şekilde yorumlanabilir:

Yapı makrokozmos içerisinde çevresel ölçekte değerlendirildiğinde; bulunduğu bölgenin iklimsel verileri ile kentsel girdilerine verdiği referanslarla fiziksel çevre verileriyle, kullanılan tuğla malzeme ve yapım tekniği ile de kültürel bağlamla ilişkilendirir. Yapım kültürünü yansıtan doluluk etkisi oluşturan tuğla duvarların kütsel kurguya katkısı, tektonik niteliği ve duysallığı güçlendiren yapısı, Sosyal Sağlık Merkezinin yer ile bütünleşen fiziksel, zihinsel ve duysal kavrayışlar barındıran deneyim potansiyelini güçlendirir. Bu bağlamda yapının kente dönük arayüzünde kapalılık ve dolulukla kurgulanan imgesi, kütlede oluşan içe çekilmenin etkisini vurgulayarak kullanıcıyı yapının mikrokozmosuna davet eder ve sosyal merkez oluşturur.

Mikrokozmos içerisinde insan ölçeğinde devam eden bu kavrayış, yapının mekânsal kurgusunda izlenir. Yapının çevresel ölçekten insan ölçeğine mekânsal kurgusu kapalılık ve doluluktan açıklık ve şeffaflığa dönüşür. Kapalı ve dolu dış yüzeylerin içe çekilmesi ile kullanıcıyı davet eden imge içeride kurgulanan avlu ile kent içerisinde sosyal bir karşılaşma alanı olma mantığını sürdürür. Avlu ve çevresinde

kurgulanan mekânlardan oluşan çözüm Arjantin'in yapı kültüründe yer alan sosyal işlevli göçmen evine referans verirken aynı zamanda fiziksel çevre verilerine de yanıt vermiş olur. Yerin fiziksel ve kültürel verilerine referans veren, duyusallığı ve tektonik farkındalığı mekânsal kurgusu ve yapısallaşma biçimi ile yapının mikrokozmosu güçlü bir atmosfer etkisine sahiptir.

Her iki ölçekte değerlendirilen parametreler bağlamında SMF-TU Sosyal Sağlık Merkezi, içerisinde kurgulandığı zamana ve yere referans veren yapısı, sosyal sağlık merkezi işlevini içerisinde üretildiği bağlamın yaşam biçimiyle bütünleştiren deneyim potansiyelleri ile makrokozmos ve mikrokozmos arayüzünde mimarlık aracılığıyla mesken tutmaya imkân sağlar.

4.2.14. Terra Cotta Stüdyosu (2016, Vietnam)

Terra Cotta Stüdyosu Tropical Space tasarım ofisi tarafından yerel bir heykel sanatçısı için çalışma ve satış alanı olarak tasarlanmıştır (Anonymous 12). Malzemesi ve yapım yöntemi ile yerin mimari kimliğine referans veren yapı yerel işçiler tarafından 2016 yılında inşa edilmiştir (Mollard 2016). EK-14'de yapılan değerlendirme ile Terra Cotta Stüdyosu şu şekilde yorumlanabilir:

Makrokozmos içerisinde çevresel ölçekte karşılaşmaların gerçekleştiği arayüzler üzerinden değerlendirildiğinde, yapı işlevinin de bir parçası olarak heykelsi ve monolitik bir imgeye sahip olduğu görülür. Bu heykelsi ve monolitik imge etkisi yalnızca görsel bir deneyimin ürünü olarak varolmaz, yerin fiziksel, iklimsel verilerinin ve yapı kültürünün etkisi ile yere özgü bir dile sahiptir. Yerin niteliklerine referans vererek yığma kırmızı tuğla ile oluşturulan geçirimli yüzeyler tektonik farkındalık sağlarken, bütüncüllüğün içerisinde okuttuğu parçalar ve malzemenin kendi dokusal etkisi ile duyusal teması güçlendirir. Bu doğrultuda Terra Cotta stüdyosu yerin iklimsel verilerine, yerel malzemeye, yapı kültürüne ve yapının işlevine çevresel ölçekte verdiği referanslarla yere dayalı güçlü bir imgesel etki oluşturur.

Mikrokozmos içerisinde insan ölçeğinde deneyimlenen karşılaşma arayüzleri ise mekânsal kurgunun, kullanılan malzemenin ve yapım sisteminin etkisi ile yerin fiziksel verileriyle ve yapı kültürüyle ilişki kurar. Mekânsal deneyimi ve atmosferi güçlendiren çatki sistemi bir yandan işlevsel etki sağlayarak sirkülasyonu ve sergileme alanlarını kurgularken bir yandan da tektonik farkındalık oluşturarak yapının zamansal sürecini ortaya serer. Mekânsal niteliği güçlendiren bir diğer eleman olarak döşemedeki açıklık aynı zamanda ışığın etkisi ile duyusal teması artırarak mikrokozmosun atmosfer deneyimini kuvvetlendirir.

Sonuç olarak Terra Cotta Stüdyosu çevresel ölçekten başlayıp, yapının yakın çevresine ve iç mekânına kadar süreklilik içerisinde algılanan imge ve atmosfer etkileriyle yere, zamana, fiziksel, zihinsel ve duyusal deneyim ile eylem potansiyeline verdiği yanıtlarla insanın mesken tutmasına imkân sağlar.

5. SONUÇLAR

Bilimde, teknikte ve teknolojiye yaşanan gelişmeler ilk çağlardan bu yana insanların yaşam tarzını, gündelik hayatını, çevrelerini anlamlandırma ve onunla ilişki kurma biçimlerini kısacası algılarını değiştirmektedir. Bu değişim ve dönüşümün etkisi yirmi birinci yüzyıl içerisinde teknolojiye ve bilimdeki gelişmelerin hızlanmasına paralel olarak artmakta ve buna bağlı olarak da insanların yer, zaman, mekân, hız, mesafe algıları, duyuşsal kavrayışları, alışkanlıkları ve ihtiyaçları artan bir hızla değişmeye devam etmektedir.

İnsanın gündelik yaşantısında ve çevresini anlamlandırma biçiminde yaşanan bu değişim, yaşamını sürdürdüğü, sürekli olarak ilişki kurduğu mimarlık ürünlerinin tasarımını ve insanın mimari yapıya dair algısını değiştirmektedir. Değişen dünya algısı ve gündelik yaşam pratikleri ile zihinsel ve duyuşsal deneyimi körelten, yalnızca görsel bir tüketim nesnesi haline dönüşen, yaşantı potansiyeli barındırmayan bir mimarlık yaklaşımı, artan bir hızla güncel mimarlık pratiğini yönlendirmekte ve tüm yapı türlerine yayılmaktadır. Bulunduğu yere, yapının işlevine özgü referanslar barındırmayan, zamansal verilerden uzak, deneyimin zenginleştirici potansiyelini körelten mimari yapılarla karşılaşan, onlar içerisinde yaşantısını sürdüren insan, mimari yapının yere ve bireye özgül deneyiminden ve kavrayışından giderek uzaklaşır. Bunun sonucunda mimarlık aracılığıyla yerin deneyimlenmesi olanaksızlaşır ve mimari tasarım insanın varoluşunu kullanıcısı olduğu mekanlar üzerinden anlamlandırmasına, bir başka deyişle mesken tutmasına imkân sağlayamaz hale gelir.

Teknolojinin ve hızın giderek arttığı mimarlık ortamında mimari yapının görsellik üzerinden alınıp satılan ve tüketilen bir nesneye dönüşmesi, ismin ve imajın tasarımcının mimari kurguya dair başarısının ve yapının niteliğinin önüne geçmesine sebep olmaktadır. Bu durum popüler olanın hızla yayıldığı, çoğaldığı, yerden bağımsız olarak tekrar edildiği, tüketilen bir ürün olarak mimari yapıyı nesneleştirir ve sözde başarılı mimari “starlaştırır” (Tanyeli 2013). Buna karşıt olarak mesken tutmaya aracılık edecek olan mimari yapının, bir ismin, imajın veya biçimsel kaygının arkasına sığınmayan yalnızca yere, zamana ve insan deneyimine verdiği referanslarla tasarlandığı yerin ve işlevinin özgül bir örneği haline gelen mimari tasarım ürünü olması beklenmektedir. Bunun yanında yerin özgül koşullarına yanıt vererek insanın varoluşunu o yerin deneyimi aracılığıyla anlamlandırmasına katkıda bulunan mimari yaklaşımı üreten aidiyet temelli düşünce aşırılaştığında belirli bir yere ait kitleyi olumlarken diğer bir grubu ötekileştirerek dışlama riski taşır. Yere aidiyeti vurgulayan bu mimari yaklaşım birçok eleştirmen tarafından da işaret edildiği gibi faşist bir anlayışa dönüştürülmemelidir, tez kapsamında mesken tutmaya zemin oluşturmaları dolayısıyla önerilen ölçütler üzerinden toplumsal kapsayıcılığı olan ve özellikle mekâna duyuşsal katılım temelli bir aidiyet hissini önü açılmalıdır.

Tez kapsamında yürütülen kuramsal araştırma ile güncel mimarlık anlayışına dair teknoloji, zaman ve mekân algısı, aidiyet, görselliğin vurgusu bağlamında ortaya koyulan, bahsi geçen problemlerin irdelenmesi ve belirlenen örneklerin değerlendirmesi doğrultusunda yirmi birinci yüzyıl mimarlık pratiğinin mesken tutmaya aracılık edebilmesi için gereken koşullar tanımlanmıştır.

Mesken sözcüğü ve mesken tutma kavramı her ne kadar konut mimarisi ve barınma işlevi ile ilişkilendirilerek ele alınsa da insanın yaşantısını sürdürdüğü ve ilişki kurduğu tüm mimari yapılar işlevlerinden bağımsız olarak, çevresini anlamlandırmasına ve bu yolla varoluşunu tanımlamasına katkı sağlar. Bu doğrultuda tez kapsamında farklı yapı türlerinden yirmi birinci yüzyıla ait seçilen örneklerin değerlendirilmesi sonucunda mesken tutmanın gerçekleşebileceği tek mimari işlevin barınma işlevi olmadığı vurgulanmaktadır. Yapılan değerlendirme sonucunda tezde önerilen ölçütlere uymak kaydı ile, yaşantının bir parçası olabilen tüm yapı türlerinin sırasıyla makrokozmos ve mikrokozmos kavramlarıyla ilişkilendirilen her iki ölçekte gerçekleşen karşılaşmalardan edinilen imge ve atmosfer etkilerinin tasarımı doğrultusunda mesken tutmaya aracılık edebileceği görülmektedir.

Bu bağlamda makrokozmos-mikrokozmos arayüzünde mimari tasarımın insanın mesken tutmasına aracılık edebilmesi için çevresel ölçekte ve insan ölçeğinde gerçekleşen her iki karşılaşma biçiminin yere, zamana ve deneyimin eylemsel, zihinsel, duysal ve algısal potansiyellerine referans verecek şekilde tasarlanması gerektiği sonucu çıkarılabilir. İnsanın mimari yapı ile her iki ölçekte karşılaştığı arayüzlerden edindiği imge ve atmosfere dair deneyimler bir bütün olarak mesken tutmanın gerçekleşmesini sağlar. Bu nedenle imge ve atmosfer etkilerini oluşturan karşılaşma arayüzleri tasarımın eşit önem derecesine sahip ayrılmaz parçalarını oluşturur. Makrokozmos içerisinde algılanan imge ve mikrokozmos içerisinde deneyimlenen atmosfer etkileri birbiriyle ilişki kuracak şekilde ele alınmalı ve tez kapsamında belirlenen beş parametreye bağlı ölçütler (fiziksel çevre duyarlılığı, kültürel bellek duyarlılığı, kütle-mekân kurgusunun deneyimselliği, tektonik farkındalık ve duysal temas potansiyelleri) bağlamında bütüncül bir kurgunun parçası olmalıdır. Atmosfer ve imge etkilerini oluşturan tez kapsamında belirlenen her bir ölçüt yapıda her iki ölçekte de yere, zamana ve insan deneyimine referans veren tasarım girdileri olarak yorumlandığında mimari tasarım aracılığıyla mesken tutmanın gerçekleşeceği potansiyeller üretilmiş olur.

Yapılan tüm bu tartışmalardan yere ait belleğe, bilgiye ve yapı kültürüne referans veren, zamansallık ve deneyimsel zenginlik barındıran mekanların yalnızca teknolojinin imkanlarından uzak bir yaklaşımla yerel mimarinin tekrar edilmesi ile üretilebileceği sonucu çıkarılmamalıdır. Teknolojide ve bilimde yaşanan gelişmelerin zaman ve mekân kavrayışlarına dair algıyı dönüştürmesinin olumsuz etkilerinin yanında sürekli olarak güncellenen bu bilgi mimarlık pratiği için de yadsınamaz bir gerçektir. Bu doğrultuda yirmi birinci yüzyıl koşulları içerisinde mimarlık pratiği teknolojik ve bilimsel gelişmelerden bağımsız olarak düşünülemez. Teknolojik gelişmelerin getirisiyle dönüşen zaman ve mekân algısının olumsuz sonuçları ile nesneleşen ve yerden kopan mimari anlayıştan uzaklaşma düşüncesi; teknolojiyi yadsıyan bir mimarlık pratiği oluşturulması gerekliliğini savunmamalıdır. Bu bağlamda teknolojik gelişmelerden, insanın mimari yapıyla her iki ölçekte kurduğu ilişkinin duysal ve mekânsal deneyimini güçlendirecek, belleğe yerleşen yapı kültürünün güncel yorumuyla yere ve zamana referans verecek şekilde faydalanılarak, yerin bilgisinin güncel teknolojilerle ilişkilendiği bir tasarım yaklaşımı izlenebilir.

Tezin ortaya koyduğu kavramsal altyapı üzerinden kurgulanan inceleme yöntemiyle yapılan değerlendirmeler sonucunda, farklı işlevsel programlara sahip yapı türlerinin bütününe kapsayacak şekilde, her iki ölçekte gerçekleşen karşılaşma

arayüzlerinin kurgusunda, yerin fiziksel ve kültürel verilerine referans vererek bağlamın bir parçası haline gelen, duyuşsal temas ve tektonik farkındalığa imkan tanıyan, yapılaşma ve mekânsallaşma koşullarıyla zamana verilen referansı ve insanın özgül deneyimini güçlendiren; bunun yanında teknolojiyi kullanarak yere ve belleğe ait bilginin güncel yorumunu barındıran bir tasarım anlayışı ile 21. yüzyıl koşulları içerisinde makrokozmos-mikrokozmos arayüzünde mimari tasarım aracılığıyla mesken tutmanın gerçekleşebileceği görülmektedir.

6. KAYNAKLAR

- Agnew, J. 1993. Representing Space: Space, Scale and Culture in Social Science. In: Duncan, J. and Ley, D. (Eds.), *Place/Culture/Representation*. Routledge, New York, pp. 251-271.
- Alemdar, Z.Y. ve Aydın, S. 2011. *Mimarlıkta Anlatı Olarak İmge*. *İTÜ Dergisi/A Mimarlık*, 10(1): 83-94.
- Alofsin, A. 2006. Constructive regionalism. In: Canizaro, V. B. (Ed.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*. Princeton Architectural Press, New York, pp.368-373.
- Anonim 1: *Rozana Montiel Estudio de Arquitectura, Meksika*. *Arrademento Mimarlık*, 2018/322: 90-95.
- Anonim 2: Döngü kafesi. *XXI*, Mart 2019. <https://xxi.com.tr/i/dongu-kafesi> [Son Erişim Tarihi: 01.04.19].
- Anonim 3: Yalın Mimarlık Resmî Web Sitesi. <https://www.yalin-mimarlik.com/dursunlu-butik-otel> [Son Erişim Tarihi: 05.04.19].
- Anonim 4: Rastlantısal karşılaşmalar. *XXI*, Ocak 2017. <https://xxi.com.tr/i/rastlantisal-karsilasmalar> [Son Erişim Tarihi: 01.04.19].
- Anonymous 1: Herman Hertzberger Official Website <https://www.hertzberger.nl> [Son Erişim Tarihi: 05.05.19].
- Anonymous 2: <http://www.archdaily.com/search/projects> [Son Erişim Tarihi: 22.05.19].
- Anonymous 3: <http://www.loftcube.net> [Son Erişim Tarihi: 19.04.19].
- Anonymous 4: Barozzi/Veiga Official Website. <http://barozziveiga.com/project/#410> [Son Erişim Tarihi: 18.04.19].
- Anonymous 5: Atelier Tekuto Official Website. http://www.tekuto.com/en/works/nest_at_amami_beach_villas [Son Erişim Tarihi: 20.04.19].
- Anonymous 6: Degelo Architekten Official Website. <http://www.degelo.net/projekte/Universitaetsbibliothek-Freiburg-D.php> [Son Erişim Tarihi: 25.04.19].
- Anonymous 7: Zaha Hadid Architects Official Website. <https://zaha-hadid.com/interior-design/serpentine-sackler-gallery-2> [Son Erişim Tarihi: 20.05.19].
- Anonymous 8: Rozana Montiel-Estudio de Arquitectura Official Website. <https://rozanamontiel.com/proyectos/casa-albino-ortega> [Son Erişim Tarihi: 23.04.19].
- Anonymous 9: Kengo Kuma and Associates Official Website. <https://kkaa.co.jp/works/architecture/china-academy-of-arts-folk-art-museum> [Son Erişim Tarihi: 11.05.19].
- Anonymous 10: Tezuka Architects Official Website. <http://www.tezuka-arch.com/english/works/education/ring-around-a-tree> [Son Erişim Tarihi:01.04.19].
- Anonymous 11: Dekleva Gregoric Architects Official Website. <http://dekleva-gregoric.com/monument-for-all-victims> [Son Erişim Tarihi:24.02.19].

- Anonymous 12: Tropical Space Official Website. <http://khonggiannhietdoi.com/terra-cotta-studio> [Son Erişim Tarihi: 08.04.19].
- Augé, M. 2016. Yok-yerler. Ilgaz, T. (Çev.), Ötkünç, A. ve Ergün, A. A. (Çev. Gün.), Daimon Yayınları, İstanbul, 104 s.
- Aydınlı, Semra. 2002. Epistemolojik Açından Mekân Yorumu. İçinde: A. Şentürer, Ş. Ural, A. Atasoy (Ed.), Mimarlık ve Felsefe, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, ss. 40-51.
- Beekes, R. S. P. 2010. Etymological Dictionary of Greek (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series 10). Brill, Netherlands, 1808 p.
- Bergson, H. 2015. Madde ve Bellek. Ergüden, I. (Çev.), Dost Kitabevi, Ankara, 182 s.
- Bilgin, İ. 2017. Mimarın Soluğu: Peter Zumthor Mimarlığı Üzerine Denemeler. Metis Yayınları, İstanbul, 116 s.
- Cambridge Dictionary. 2019. Cambridge English Dictionary. Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english> [Son erişim tarihi: 06.01.2019].
- Canizaro, V. B. 2006. Introduction to “Regionalism in Architecture”. In: Canizaro, V. B. (Ed.), Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition. Princeton Architectural Press, New York, pp. 276.
- Colquhoun, A. 2005. Mimari Eleştiri Yazıları. Cengizkan, A. (Çev.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul, 204 s.
- Cook, P. 2011. *Cadet Branch. Architectural Review*, Volume CCXXX No 1376: 48-53.
- Erarslan, A. 2014. *Mimaride Anlam; Yapıdaki “Sembolik Dil” Üzerine Bir Değerlendirme. Tasarım+Kuram*, 18: 18-34.
- Erzen, J. N. 2005. Mimar Sinan: Estetik Bir Analiz. Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul, 153 s.
- Erzen, J. N. 2017. Üç Habitus: Yeryüzü, Kent, Yapı. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 285 s.
- Frampton, K. 1983. Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance. In: Foster, H. (Ed.), *The Anti-Aesthetic: Essays On Postmodern Culture*, Bay Press, Washington, pp. 16-30.
- Gürkaş, E.T. ve Barkul, Ö. 2012. *Yer Üzerine Kavramsal Bir Okuma Denemesi. Sigma*, 4: 1-11.
- Heidegger, M. 1971. *Poetry, Language, Thought*. Harper Collins Publishers, New York, 256 p.
- Heidegger, M. 2008. *Düşüncenin Çağırdığı*. Aydoğan, A. (Çev.), Say Yayınları, İstanbul, 144s.
- Heidegger, M. 2015. *Teknik ve Dönüş & Özdeşlik ve Ayrım*. Aça, N. (Çev.), Pharmakon Yayınevi, Ankara, 126 s.

- Igarashi, T. 2015. *Bird's Nest Atami and Sayama Forest Chapel in Japan by Hiroshi Nakamura & NAP. Architectural Review*. <https://www.architectural-review.com/8692433.article> [Son Erişim Tarihi: 24.03.19].
- Jackson, F. 1982. *Epiphenomenal qualia. The Philosophical Quarterly (1950-)*, Vol. 32, No. 127 (Apr., 1982): 127-136.
- Kalman, B. 2002. *Vietnam the Culture*. Crabtree Publishing Company, New York, 32 p.
- Koolhaas, R. 1996. *Büyükklük*. Zeynep, Ö. (Çev.), *Mimarlık*, 272: 20-26.
- Köktürk, M. 2003. *Akıl Eleştirisi'nden Kültür Eleştirisi'ne: Sembolik Formlar Felsefesi. Felsefe Dünyası*, 37: 73-86.
- Leach, N. 1998. *The dark side of the domus. The Journal of Architecture*, 3(1): 31-42.
- Lefavre, L. ve Tzonis, A. 2012. *Architecture of Regionalism in the Age of Globalization: Peaks and Valleys in the Flat World*. Routledge, New York, 222 p.
- Lefavre, L. ve Tzonis, A. 1981. *The Grid and the Pathway. Architecture in Greece*, 15: 175-178.
- Liddell, H. G. and Scott, R. 1996. *A Greek-English Lexicon*. Clarendon Press, New York, 2448 p.
- Merleau-Ponty, M. 2005. *Algılanan Dünya*. Aygün, Ö. (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 77s.
- Mollard, M. 2016. *Hole in the wall: Terra Cotta Studio in Quang Nam, Vietnam by Tropical Space. Architectural Review*, <https://www.architectural-review.com/buildings/hole-in-the-wall-terra-cotta-studio-in-quang-nam-vietnam-by-tropical-space/10012858.article> [Son Erişim Tarihi: 24.03.19].
- Moore, S.A. 2017. *Teknoloji, Yer ve Modern-Olmayan Bölgeselcilik*. İçinde: Sykes, A.K. (Ed.), *Yeni Bir Gündem İnşa Etmek: Mimarlık Kuramı 1993-2009*, Küre Yayınları, İstanbul, ss. 339-355.
- Morrison, H.S. 2006. *After the international style-what?* In: Canizaro, V. B. (Ed.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*. Princeton Architectural Press, New York, pp. 280-287.
- Mumford, L. 2006. *The sky line: status quo*. In: Canizaro, V. B. (Ed.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*. Princeton Architectural Press, New York, pp.288-291.
- Norberg-Schulz, C. 1980. *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli, New York, 213 p.
- OED. 2018. *Oxford English Dictionary*. Oxford University Press. <http://www.oed.com> [Son erişim tarihi: 25.12.2018].
- OED. 2019. *Oxford English Dictionary*. <http://www.oed.com> [Son erişim tarihi: 06.01.2019].
- Ojalvo, R. 2012. *Modernitenin İki Yüzü Arasında Mimarlık: "Mesken Tutmak"tan Göçebelğe*. İçinde: Artun, N.A. ve Ojalvo, R. (Der.), *Arzu Mimarlığı*, ss. 169-205.

- Ötkünç, A. 2016. Antropolojiden Mimarlığa Melez Düşüncenin İmkânları: Yer ve Yok-Yer Kavramları Üzerine. İçinde: Yok-yerler. Daimon Yayınları, İstanbul, ss.7-24.
- Pallasmaa, J. 2016. Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular. Kılıç, A. U. (Çev.), YEM Yayınları, İstanbul, 89 s.
- Partridge, E. 2006. Origins: A Short Etymological Dictionary of Modern English. Routledge, Taylor & Francis Group e-Library, 4218 p.
- Phuong, T.K. 2011. The Integral Relationship between Hindu Temple Sculpture and Architecture: A New Approach to the Arts of Champa. In: Phuong, T.K. and Lockhart, B. M. (Eds.), NUS Press, Singapore, pp. 277-299.
- Rapoport, A. 2005. Culture, Architecture, and Design. Locke Science Publishing Company, Chicago, 137 p.
- Rasmussen, S. E. 2012. Yaşanan Mimari. Erduran, Ö. (Çev.), Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 247 s.
- Roth, L. M. 2006. Mimarlığın Öyküsü. Akça, E. (Çev.), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 720 s.
- Sharr, A. 2016. Heidegger'in Kulübesi. Yurt, E. (Çev.) Dergâh Yayınları, İstanbul, 180 s.
- Sharr, A. 2017. Mimarlar İçin Heidegger. Atmaca, V. (Çev.), YEM Yayınları, İstanbul, 130 s.
- Tanyeli, U. 2013. Rüya, İnşa, İtiraz: Mimari Eleştiri Metinleri. Boyut Yayıncılık, İstanbul, 496 s.
- TDK. 2017. Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr> [Son erişim tarihi: 20.12.2017].
- TDK. 2019. Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr> [Son erişim tarihi: 22.02.2019].
- Uluoğlu, Belkıs. 2002. Mimarlık Bilgisinin Çifte Kimliği ve Kavramsallaştırılış Biçimi Üzerine. İçinde: A. Şentürer, Ş. Ural, A. Atasoy (Ed.), Mimarlık ve Felsefe, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, ss. 52-67.
- Vitruvius, M. 2005. Mimarlık Üzerine On Kitap. Güven, S. (Çev.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul, 240 s.
- Zevi, B. 2015. Mimarlığı Görebilmek. Tümertekin, A. (Çev.), Daimon Yayınevi, İstanbul, 176 s.
- Zumthor, P. 2006. Atmospheres: Architectural Environments Surrounding Objects. Birkhauser, Basel, 76 p.
- Zumthor, P. 2010. Thinking Architecture. Birkhauser, Basel, 112 p.

7. EKLER

EK-1. LoftCube (Orijinal 2019)

01	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOZMOS İÇERİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Loftcube bağlamdan bağımsız olarak tasarlanıp herhangi bir fiziksel koşul içerisinde yerleştirilebilecek şekilde kurgulanmıştır (Anonymous 3). Dünyanın herhangi bir yerinde doğal veya insan yapımı çevresel koşullar içerisinde kurgulanan ve işlevlendirilen Loftcube yapıları birbirinin tekrarı niteliğindedir. Bu yönüyle yapı hiçbir yerin özgül fiziksel çevre verilerine referans vermez.</p> <p>Kültürel bellek: Dünyanın her noktasında ve her toplumda, farklı makrokozmos verileri içerisinde benzer imgeye sahip olan yapı, bulunduğu yerin zaman içerisinde oluşan kültürel belleğini içermez. Kültürel belleğin getirisi ile işlevlerin farklılaşan çözümleri de yapıyı farklılaştırır. Aynı yerde farklı işlevde iki Loftcube çevresel ölçekte değerlendirildiklerinde birbirleriyle eş olarak algılanır.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Yapının kütleli yerle kurulan minimal ilişkisi ve şeffaflığı yansıtacak biçimde kurgulanmıştır. Bu durum yapının hareket edebilirlik ve değişkenliğine katkıda bulunur ancak geçicilik imgesi ve yerle ilişki kurmayan kütle etkisi ile insanın yere ait olma bilincinin oluşmasına katkı sağlamaz.</p> <p>Tektonik farkındalık: Kütleli yer ile nasıl ilişkilendiğini ve nasıl yapıldığını okutan açık ve şeffaf bir yapma biçimiyle üretilmiştir. Ancak bu tektonik niteliği yapının yer ile kurduğu özgül olmayan ilişkiyi ortaya çıkararak yapının o yerin bir parçası olarak üretilmediğini imgesinde yansıtır.</p> <p>Duyusal temas: Yapım amacı olan hareketlilik ve değişkenlik etkisini hafif ve geçirgen imgesi ile güçlendirir. Ancak çevresi içerisinde algılandığında yere ve işleve bağlı olarak bu durum anlamını yitirebilir ve yapı çevresi içerisinde yabancılaşır.</p>	
MİKROKOZMOS İÇERİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Yerin iklim koşullarına göre açıklık ve kapalılıkları tanımlanabilen yapı (Anonymous 3), gerektiğinde şeffaf ve geçirgen gerektiğinde kapatılabilen yapısı ile çevresiyle ilişki kurar ancak yapılan müdahalenin katalogdan birim seçmeye yönlendiren anlayışı nedeniyle yerle bir arada üretilme mantığından uzaktır.</p> <p>Kültürel bellek: Yapının iç mekân kurgusunda sağlanan esneklik aracılığıyla, yerin veya kullanıcının kültürel belleğine referans verilebilir ancak bu tasarım yöntemi ile yapı bütüncül bir dile sahip olamaz ve kültüre verilen referans anlamsal derinlikten yoksun biçimsel göndermelere dönüşür.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Değişip dönüşebilen ve işleve göre şekillendirilebilen iç mekân (Anonymous 3), farklı mekânsal deneyimlerin potansiyelini açar.</p> <p>Tektonik farkındalık: Yapıyı oluşturan malzemeler ve bir araya geliş biçimleri tektonik farkındalık oluşturacak nitelikte değildir.</p> <p>Duyusal temas: Açıklıkların kurgusu aracılığıyla fiziksel çevre ile kurulacak doğrudan temas olumlu olabilir ancak yere ve işleve bağlı olarak değişken bir durumdur. Yapının mikrokozmosunu oluşturan malzemeler seri üretim mantığıyla, amaca yönelik olarak farklı yerlerde ve yapı türlerine hizmet edecek şekilde kurgulandıkları için, yere ve işleve dayalı olarak kullanıcının duyusal temasına katkı sağlayacak nitelik taşımaz.</p>	

¹(Anonymous 3)

EK-2. Szczecin Filarmoni Salonu (Orijinal 2019)

02	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOSMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Kentsel bağlam içerisinde çevresinde bulunan yapılarla ölçeğe dayalı olarak kurduğu biçimsel ilişki dışında güçlü bir ilişki kurmaz. Beyaz ve tam geçirgen olmayan cam malzemenin dış cephedeki kullanımı çevresi ile karşıtlık oluşturur (Anonymous 4). Bu doğrultuda bulunduğu çevreden ayrılan imgesi ile fiziksel çevre verilerine salt biçimsel referans verir.</p> <p>Kültürel bellek: Çevre binaların dikeyliğinden, dik eğimli çatılarından ve neo-gotik kiliselerin anıtsallığından etkilenecek dışavurumcu bir yaklaşımla tasarlanmıştır (Anonymous 4). Bu bağlamda yapının imgesi kültürel belleğe anlamsal değil yalnızca görsel referans verir.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Yapının dikey, bütüncül anıtsal imgesi, cephe hareketleri ve kule benzeri eğimli çatı bitişleriyle bölgenin tarihi yapılarını andırır. Bütüncül ve anıtsal kütle algısı yapının işlevsel şemasını yansıtmaz ve iç hacimde gerçekleşen fonksiyonla ilişki kurmaz.</p> <p>Tektonik farkındalık: Yapının bütüncül imgesini vurgulayan cepheler yapısal sistemi dışarıya yansıtmaz ve kendi varoluş biçimini okutmaz.</p> <p>Duyusal temas: Yapının kentsel bağlamdaki anıtsallığı ve dikeyliği, görsel deneyimi dokunsallıkla bütünleştirerek kütlelerin ağır ve bütüncül algılanmasını sağlarken, cephenin rengi ve malzemesinin yarı geçirgen yapısı bu ağırlığa tezat bir kavrayış üretir. Gece içerideki ışığın cepheye yansması bu geçirgen ve hafif etkiyi güçlendirerek karmaşaya yol açan duyusal deneyim üretir.</p>	
MIKROKOSMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Yapının iç mekânlarının büyük bir kısmı çatıda kurgulanan açıklıklar dışında doğal ışıkla ilişki kurmaz. Yapı genel itibarıyla fiziksel çevre verilerinden soyutlanmıştır.</p> <p>Kültürel bellek: Yapının kütlelerinde yerin yapı kültürüne görsel anlamda verilen referans iç mekân kurgusunda karşılık bulmaz. Yapının en önemli işlevleri olan konser salonları, giriş ve fuayenin büyük kısmı da dâhil olmak üzere birçok mekân çatının eğimli kurgusuyla ilişki kurmaz. Kesitlerde görüldüğü üzere salonlar ve birçok mekânda çatının eğimli yapısı başka bir strüktürün ardına gizlenmiştir. Bu bağlamda yapı insan ölçeğinde de anlama dayalı kültürel referanslar barındırmaz.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Yapının salonlar dışında kalan galeri ve ofis bölümleri net, sade, beyaz ve heykelsi kütle ve yüzeylerden oluşur. Heykelsi spiral merdiveni ve havada asılı olarak algılanan dolu kütleler mekânsal algıyı ve deneyimi çeşitlendirir. Konser salonunun tasarım dili ise farklılaşarak deneyimin algısal sürekliliğini kesintiye uğratar.</p> <p>Tektonik farkındalık: Yapıda insan ölçeğinde yakın çevresinden başlayarak iç mekânda devam eden deneyimi süresince yapısal temas kurulacak niteliklere yer verilmemiştir. Yapı her iki durumda da steril, beyaz ve kapalı yüzeyler üzerinden insan algısına açılır ve bu yüzeylerin ardındaki yapılaşma koşulları okunamamaktadır.</p> <p>Duyusal temas: Yapının yakın çevresinde ve içinde insan ölçeğinde kurulan her iki ilişkide, heykelsi yüzey ve kütleler üzerinden gerçekleştiği için bu deneyimlerde görsel algı diğer duyuların önüne geçer.</p>	

¹(Anonymous 4)

EK-3. Amami Plajı Tatil Villaları (Orijinal 2019)

03	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Üç farklı yapı çeşidinden oluşan tatil villaları tekil olarak incelendiklerinde bölgenin topografik yapısı içerisinde eğime yerleşerek denize yönelir. Yapıların arasında kalan alanlar doğal peyzaj ile ilişki kurması hedeflenerek peyzaj ve yürüyüş yolları ile kurgulanmıştır (Anonymous 5). Ancak yapı grubu bir bütün olarak değerlendirildiğinde eğime yerleşme biçimleri ve yapıların bir araya gelişindeki yoğunluk tasarımı yerin doğal koşullarından uzaklaştırır ve yabancılaştırır.</p> <p>Kültürel bellek: Villaların kütle kurgusunda geleneksel yapı kültürüne ait yöresel evlerin çatı tipolojilerine referans verilmiştir. Yapı kültürünü oluşturan geleneksel teknik ve yöntemler, güncel ve modern yapı tekniği ve malzemelerle bir arada kurgulanmıştır (Anonymous 5). Tekil yapı ölçeğinde verilen yöresel referanslara rağmen yapıların bir araya gelişleri geleneksel yerleşim dokusunun özellikleriyle uyumsuzdur.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Kütlelerin doğal peyzaj ve topografyanın etkisini azaltacak biçimde birbirleriyle sıklık ve monotonluk üzerine kurdukları ilişki yapıların imgesini yerin parçası olmaktan uzaklaştırır ve kimliksizleşmeye sebep olur.</p> <p>Tektonik farkındalık: Yapıların kendi içlerinde katmanlar halinde yükselen çatı kurgusu ve yapı grubunun eğime yerleşerek katmanlar halinde bir araya gelişini aynı dili devam ettirir. Çevresel ölçekte devam eden bu katmanlaşma imgesi yapının yerin bir parçası olmaktan uzak yabancılaşan bir yığın olarak algılanmasına neden olur.</p> <p>Duyusal temas: Yapı grubunun doğal çevre içerisinde yabancılaşan yapay imgesi deniz ve orman ile kurulan duysal ilişkiyi köreltir. Diğer iki yapı türünde ise kullanılan doğal malzemenin miktarı ve biçimi, doğal peyzaj ve topografya içerisinde yapının algılanması sırasında oluşan duysal ayrışmayı azaltır niteliktedir.</p>	
MIKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: İkili villa grubunda çatı kurgusu ile yukarıdan ve denize açılan cepheden doğal ışık alır. Her iki villa grubunda da denize ve doğaya açılan geniş pencereler ve denize uzanan teraslar fiziksel çevre verileri ile doğrudan temas sağlar.</p> <p>Kültürel bellek: Dış duvarlarda ve çatılarda kullanılan yerel İtaji ağacı kerestenin geleneksel çamur boyama tekniği ile boyanması sonucunda elde edilen yüzeyler yerel kültüre ve fiziksel verilere referans verir (Anonymous 5).</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Orman ve deniz yönünde kurgulanan yapılar diğer yönlerde kapalı yüzeyler tanımlayarak kullanıcıyı denize yönlendirir ve manzaraya doğru açılır. Deniz yönünde tasarlanan teras içerisinde, yapıyı saran kabuk ile doğal manzarayı çerçeveleyen korunaklı alanda kurgulanan havuz nişleri mekânsal deneyimi ve atmosfer etkisini güçlendirir.</p> <p>Tektonik farkındalık: Her iki villa tipinde de kabuğun, çatının, duvarların yapısı, birbirleriyle ilişkisi ve ahşap strüktürel sistemin açık olarak algılanması tektonik farkındalığı güçlendiren niteliklerdir.</p> <p>Duyusal temas: Yerel yöntem ve malzemelerle üretilerek kabukta ve çatıda kullanılan kereste elemanların rengi, dokusu ve bir araya geliş biçimi duysal niteliği artırır. Açık, yarı açık ve kapalı mekânların deniz ve doğa ile kurdukları doğrudan ve dolaylı temas, farklı duylara hitap ederek atmosfer etkisini güçlendirir.</p>	

¹(Anonymous 5)

EK-4. Freiburg Üniversite Kütüphanesi (Orijinal 2019)

04	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOZMOS İÇERİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: 1970'li yıllardan kalan tarihi kütüphanenin yeniden yapılması amacıyla tasarlanan proje (Anonymous 6) içerisinde bulunduğu tarihi kentsel bağlamdan ayrılan bir niteliğe sahiptir. Cephenin yansıtıcı malzeme ile bütüncül hale getirilmesi yapıyı içerisinde bulunduğu bağlamın ölçeksel kavrayışından ve yapı dilinden uzaklaştırırken çevresinin fiziksel verileriyle kurduğu kısıtlı ilişkiyi de ortaya çıkarır.</p> <p>Kültürel bellek: Kültürel belleğe yansıtıcı yüzeyleri üzerinden referans vermek amacıyla kurgulanan cephe yaklaşımı (Anonymous 6), tarihi kent dokusu içerisinde farklılaşmasına sebep olur. Bu doğrultuda kültüre verilen referans anlamsallık taşıyan bir imgesel varoluş üretmez.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Etrafını saran yapılarla yükseklik bakımından ilişki kursa da çevresel ölçekte bir bütün olarak algılanan kütle kurgusu ile bağlamından ve kentsel ölçekten kopuk bir imgeye sahiptir.</p> <p>Tektonik farkındalık: Yapının bütüncül algılanan ve yapılaşma koşullarını gizleyen yüzeyleri tektonik farkındalık aracılığıyla kurulacak ilişkiyi yok eder. İçeride gerçekleşen katlarla bölünmüş yapısal strüktürün varlığı yalnızca gece iç mekândan yansıyan yapay aydınlatmayla algılanır. Bu durumda tektonik dürüstlükten söz edilemez ve dış yüzeyler içerideki yaşantıdan bağımsız, kentle ve kentliyle ilişki kurmayan dışarıdan bakılmak üzere tasarlanmış bir heykele dönüşür.</p> <p>Duyusal temas: Yapının çevresel ölçekte barındırdığı referanslar yalnızca görsel algıya yöneliktir. Dokunsal deneyimden uzak heykelsi imgesi, yapının tanımsız ve belirsiz bir nesne olarak kavranmasına sebep olur.</p>	
MIKROKOZMOS İÇERİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Dış mekân ve iç mekân arasında kurulan ilişki görsel düzeydedir. İçeriden dışarıya algılanabilir ancak yapı ile dışarıdan insan ölçeğinde kurulan ilişki içeriye dair bilgi vermez, bu yönüyle çevresinden soyuttur.</p> <p>Kültürel bellek: Yerine inşa edildiği kütüphanenin kolonlarının bazılarını korur ancak bu yaklaşım mekânın atmosfer etkisini kuvvetlendirici belirgin bir kültürel farkındalık oluşturmaz.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Kentsel yoğunluk ve kullanıma dair vaziyet planı ölçeğinde belirlenen yönler zemindeki kırılmaları belirler ve girişler bu kırılmaların tanımladığı içe çekilmelerle vurgulanır. Kat planları incelendiğinde zeminden üst katlara doğru kırılmaların biçimsel kaygıya dönüşmeye başladığı ve fonksiyonun biçime oturtulmaya çalışıldığı görülür. İnsan ölçeğinde yapının dışarıdan bütüncül algılanan kütleli içeride katlara ayrılır ve kotlar arasında yeterli ilişki kuramayan bir iç mekân üretir.</p> <p>Tektonik farkındalık: Yapı, yakın çevresinde insan ölçeğinde kurulan ilişkide yansıtıcı yüzeyleri ile tektonik niteliğini gizler ancak iç mekânda yapısal nitelikler açık bırakılmıştır. Cephelere yakın mekânlarda taşıyıcı sistemin yanı sıra cepheyi oluşturan elemanların bir araya gelişleri de okunur hale gelir.</p> <p>Duyusal temas: Yapı dış kabuğuna yakın bölümlerde kurgulanan galerili, doğal ışık alan dinlenme ve okuma mekânları ile strüktür ve sirkülasyonun dokunsallık barındıran açık kurgusu atmosferin duyusallığını destekler. Ancak gün ışığından uzaklaşan, tekrar eden birimlere dönüşen mekânlar duyusal deneyimin zenginliğini azaltır.</p>	

¹(Anonymous 2; Anonymous 6)

EK-5. Serpentine Sackler Galerisi (Orijinal 2019)

05	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOSMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Yapı içerisinde bulunduğu bağlamı oluşturan on dokuzuncu yüzyıl yapısı ve doğal peyzaj unsurları ile ilişkisini zıtlık oluşturan bir yaklaşım üzerinden kurar ve bu doğrultuda yerin fiziksel çevre verilerine uyum sağlayan referanslar barındırmaz.</p> <p>Kültürel bellek: Ek olarak tasarlandığı binaya hafif bir dokunuş ile temas etmesinin (Anonymous 7) olumlu etkisinin yanında bu yapının kültürel bellekteki varlığına herhangi bir pozitif yanıt vermez. Malzeme, yapı dili, kütle kurgusu gibi herhangi bir niteliği yerin yapı kültürüne referans vermez. Bu bağlamda yapının imgesel etkisi kültürel bellekten bağımsızdır.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Kütle kurgusunu oluşturan yaklaşım hem taşıyıcı hem de üst örtü olarak tasarlanan membran strüktürle bütünleşen eğimli yüzeyler aracılığıyla gerçekleşir. Bu yaklaşım yanında tasarlandığı 19.yüzyıl yapısının sakin ve ağır diline, hafif ve dinamik bir yanıt vermek amacı taşır (Anonymous 7). Ancak kütle tasarım dili zıtlık fikrini desteklemenin olumlu etkilerinin yanında bağlama yeterince referans vermeyen, sınırları bilgisayar teknoloji tarafından tanımlanan, yabancılaşan bir imge üretir.</p> <p>Tektonik farkındalık: Ek olarak kurgulandığı yapının aksine tektonik niteliğini gizleyen bir yapıya sahiptir. Zamansal sürecine kullanıcıyı dâhil etmez ve varoluşunun yerden bağımsız olarak algılanmasına sebep olur.</p> <p>Duyusal temas: Pürüzsüz üst örtü ve cam yüzeyler yapının heykelsi imgesini güçlendirirken yalnızca görsel temasa izin veren bu kurgu imge etkisini dokunsallıktan ve çok duyulu temasa izin veren deneyimden uzaklaştırır.</p>	
MIKROKOSMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Üst örtüde kurgulanan açıklıklarla doğal ışığı iç mekâna kontrollü bir biçimde taşır ve cam yüzeyler aracılığıyla dış mekânı içeriden algılatır.</p> <p>Kültürel bellek: Ek olarak tasarlandığı yapının dış yüzeyi kendi iç duvarı haline getirilen yapı (Anonymous 7), bir arada var olduğu yapının bilgisini mikrokozmosuna dâhil ederek atmosfer etkisini güçlendirir.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Yapının mikrokozmosunun mekânsal deneyimini zenginleştiren veri, eski yapının dış duvarının iç mekândaki varlığıdır. Bu niteliğinin dışında çeşitlenen mekânsal algı ve deneyim potansiyelleri barındırmaz. Temiz, pürüzsüz ve varoluşunu gizleyerek yabancılaşan yüzeyler aracılığıyla deneyimlenen yapı, bu yönüyle heykelsi ve görsel deneyime hitap eden bir mekânsal niteliğe sahiptir.</p> <p>Tektonik farkındalık: Tektonik niteliğini gizleyen yapı varoluş sürecine kullanıcıyı dâhil etmez. Ek olarak kurgulandığı yapının dış duvarının iç mekânındaki varoluşuyla tezat oluşturması eskinin ifadesini güçlendirirken, yeninin zamansız ve yabancı varoluşunu daha da vurgulayarak açığa çıkarır.</p> <p>Duyusal temas: Yapıyı oluşturan yüzey ve elemanlar yapım süreçlerine dair zamansal verilerin izlerini barındırmazlar. Aynı zamanda bu yüzeyler zamansızlığı görselleştiren bir ifade ile gelecekte yaşayacakları süreçlerin izlerini yansıtmayacak malzeme ve tekniklerle kurgulanmıştır. Pürüzsüz, duyusalıktan uzak ve eklendiği yapıya yabancılaşan bir atmosfer etkisine sahiptir.</p>	

¹(Anonymous 7)

EK-6. Albino Ortega Evi (Orijinal 2019)

06	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Mevcut komşu yapılar, ağaçlar, yol, gürültü, görüş alanı ve bakış noktaları gibi veriler dikkate alınarak tasarlanan yapı bu doğrultuda araç yoluna cephe olan yönde kapalılaşan kütle ve avlu duvarı ile gürültüden uzaklaşarak mahremiyeti sağlar (Anonymous 8). Yer in fiziksel verilerinin etkisi dışı kapalı imgeye tutarlı gerekçeler oluşturmaktadır.</p> <p>Kültürel bellek: Yerel taşın örülen ve sokak yönünde kapalılaşan giriş cephesi, geleneksel yapı kültürüne ve yerleşim dokusuna malzeme ve yaşam biçimi aracılığıyla referans verir.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Tüm yönlerde kurgulanan avlu duvarı ve kapalı ön cephe aracılığıyla içe dönük imge güçlenir. Yolun alt kotlarında tek hacim, üst kotunda iki hacimden oluşan yapı, eğimi ve çevre yapıların yüksekliklerini dikkate alacak şekilde kurgulanmıştır.</p> <p>Tektonik farkındalık: Malzemelerin ve kütleli oluşturan hacimlerin bir araya gelişini okutacak şekilde tasarlanan ve inşa edilen yapı varoluş ve yapısallaşma sürecini yansıtır.</p> <p>Duyusal temas: Cephe ve avlu duvarlarında kullanılan malzemelerin dokulu yapısını ve kapalı yüzeylerin sıkı taş örgüsünü vurgulayan yapısallaşma biçimi yapının dokusal niteliğini güçlendirir.</p>	
MIKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Konutun içe dönük avlulu kurgusu, girişte ve bahçede kullanılan su öğeleri, bahçe ve teras kullanımları gibi mekânsal niteliklerin hepsi yer in iklimsel verileri doğrultusunda şekillenen tasarım kararlarıdır. Yer in fiziksel verilerine referans veren açık, yarı açık ve kapalı mekânlar, su öğeleri, avluda bulunan mevcut ağaçlar mekânsal deneyimi zenginleştirerek atmosfer etkisini güçlendirir.</p> <p>Kültürel bellek: Avlu duvarları ve yola bakan, kapalı yüzeylerden oluşan cephesi aracılığıyla kurgulanan içe dönük yapısı, içeride bahçe kullanımı, yapıda yerel malzeme ve yapıım yöntemlerinden yararlanılması gibi tasarım kararları ile yerel konut mimarisine ve yaşam kültürüne referans verir.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Yapıyla insan ölçeğinde kurulan temas, sokakla ilişkilenen dış cepheden başlayarak yapının iç mekânına ve oradan da avluya kadar değişen mekânsal deneyim içerir. Yapıya iki dolu kütle arasından dar bir merdivenle girilir. Girişin doluluk ve kapalılık üzerine kurulu atmosferi giderek açılıp ve serbestleşir. Dışarıdan kapalılık ve doluluk üzerinden algılanan yapı iç mekâna ve bahçeye doğru değişerek öncelikle yarı açık ve hafif mekân anlayışına ardından da açık ve serbest bir kurguya dönüşür (Anonim 1). Farklı kotlarda kurgulanan bu açık, yarı açık ve kapalı mekânlar, su ve peyzaj öğeleriyle ilişkilenerken atmosfer deneyimini güçlendirir.</p> <p>Tektonik farkındalık: Taş, beton ve ahşap malzemelerin yapısallıklarını ve bir araya gelişlerini okutan tasarımı kullanıcıyı yapının varoluşunun bir parçası haline getirir.</p> <p>Duyusal temas: Bahçe, teras ve giriş avlusu aracılığıyla yapıya kazandırılan serbestlik algısı peyzaj elemanları ve doğal ışıkla kurulan ilişkiyi arttırarak duyusal teması güçlendirir. Yerel taş, ahşap ve betonun dokusal niteliği yapının atmosfer etkisini kuvvetlendirirken, doğal ışığın ve peyzaj elemanlarının bu malzemelerle bir araya gelişini dokusallığı vurgular. İç mekânda ve bahçede yer alan su ve peyzaj öğeleri görme, işitme, koklama, dokunma gibi duyusal deneyimlere hitap eder.</p>	

¹(Anonymous 8)

EK-7. Çin Sanat Akademisi Halk Sanatı Müzesi (Orijinal 2019)

07	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Üzerinde kurgulandığı dağ ile ilişki kurarak, doğal eğim ile uyum içerisinde (Anonymous 9) basamaklar halinde topografyaya yayılan yapısıyla dağ ile bütünleşen bir imge oluşturur.</p> <p>Kültürel bellek: Bölgede yıkılan yapıların eski kiremitlerinin yüzeydeki kullanımı ile yerel yerleşim imgesinin bir parçası olur. Çatılarda kullanılan malzemeler ve kademe kademe okunan eğime oturan yapısı ile dağa yerleşmiş bir köy izlenimi oluşturarak (Anonymous 9), yerel yerleşim mantığına, malzeme, kurgu ve ölçek gibi açılardan referans verir.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Yapıyı oluşturan hacimler, eğimli çatıları ve farklı kotlara oturan kütle kurgusu ile eğimlerine yerleştiği dağın belirsiz ölçek ve derinlik algısını imgesinde yansıtır (Anonymous 9).</p> <p>Tektonik farkındalık: Yapı üretim biçimini, kademe kademe kotlara yerleşen parçacıl yapısı üzerinden okutarak oluşum sürecine kullanıcıyı dâhil eder. Teller ve kiremitlerin yapı yüzeyini oluşturduğu tektonik yöntem ile çay bahçesindeki toprak, yapının bünyesine dâhil olur (Anonymous 9). Bu bağlamda tektonik farkındalık aracılığıyla yapı ile zamansal ve yere özgü bir ilişki kurulur.</p> <p>Duyusal temas: Tel ve kiremitlerin birlikteliğiyle kurulan yüzeyler değişen ışık etkileri ve farklı yönlerden kurulan görsel temaslarla kimi zaman yoğun ve dolu kimi zaman da geçirgen şekilde algılanır veya görünemez, algılanamaz hale gelir (Anonymous 9). Bu doğrultuda yapının imgesi, yoğun, karanlık ve doludan, geçirgen ve boş olana dönüşebilen dokunsal bir etkiye sahip olur.</p>	
MIKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Dağın eğimlerine yerleşerek fiziksel çevresiyle bütünleşen yapı, iç mekânlarında ve iç bahçelerinde de eğimlerin yapısına göre paralelkenar plan şeması üzerinden şekillenir. Katmanlar halinde yükselen yapı her kotta fiziksel çevresini oluşturan öğeler ve manzara ile görsel ilişki kurar.</p> <p>Kültürel bellek: Çerçevesiz, vurgulanan anlardan oluşan, değişken ve akışkan bir iç mekân deneyimi ile Çin kültürünün bahçe anlayışına referans veren (Anonymous 9) yapı yerin fiziksel ve kültürel bilgisini bir arada kurgular.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Eğimlere yerleşen kütle, iç mekânında da süreklilik içerisinde eğimler boyunca devam eden sergi mekânlarından oluşur. Yerin fiziksel özelliklerine göre şekillenerek bu kurguyu mekânsal deneyimine yansıtır. Dağın bir parçası olarak var olmanın atmosferini mikrokozmosa taşır.</p> <p>Tektonik farkındalık: Yerin niteliklerine göre katmanlar halinde oluşturulan rampaları ve tel ağ sistemine yerleştirilen karolardan oluşan yüzeylerin üretim sürecini okutarak yere ve yapının oluşum sürecine referans verir.</p> <p>Duyusal temas: Tasarlanan geçirgen yüzeylerle doğal ışık değerinin değişimlerine duyarlılığı artırarak mekânı deneyimleyen duyuşal katılımını güçlendirir. Tektonik yapısı nedeniyle yüzeyler yapıdan uzaklaştıkça kütleli, yapıya yaklaştıkça geçirgen ve parçacıl bir şekilde algılanır (Anonymous 9). Kullanılan malzemelerin renk ve dokusal farklılıkları duyuşal niteliği vurgularken, bir araya geliş biçimlerinin kurgusu ise yoğunluk, hafiflik, geçirgenlik gibi dokunsal referanslar ile atmosferin özgün etkisini güçlendirir.</p>	

¹(Anonymous 9)

EK-8. VAC Kütüphanesi (Orijinal 2019)

08	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Tropikal iklime uygun olarak şekillenen hafif, geçirgen ve doğa ile iç içe bir yapıya sahiptir. Çatısını oluşturan şeffaf solar panel (Anonim 2) fiziksel çevrenin getirisi olan hafif ve geçirgen imgeyi güçlendirerek yerin fiziksel verilerine referans verir.</p> <p>Kültürel bellek: Yapı yerin ve kültürün toplumsal ve ekonomik yapısının getirisiyle bahçivânlık, su ürünleri ve hayvanlar ile ilişkili bilgi edinilen ve üretilen bir işleve sahiptir (Anonim 2). Bu yönüyle özelleşen kütüphane kurgusu karşılığını yaşama, büyüme ve üretime dayalı mantığın yapının kütle ve imgesinde yansıtılmasında bulur. Strüktür ve bitkilerin ilişkisi ile yaşayan, büyüyen ve üreten bir ifadeye sahiptir.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Kütüphaneye dair zihindeki imgenin katı sınırlarını yıkar, bütüncül ve toplayıcı kübik imgeyi yerin verileriyle ilişkilendirerek geçirgen ve hafif bir biçimde oluşturur. Açık, geçirgen ve değişken sınırlar ve imkânlar tanımlayan bütüncül bir imgeye sahiptir.</p> <p>Tektonik farkındalık: Çatki sistemi ve modüler mantığı ile özelleşerek büyüyen gelişen ve üreten organizasyon imgesini güçlendirir. Strüktür sistemi ve mekânların ona takılı ifadesi, yapıda bulunan büyüyen ağaç ve bitkilerin sahip olduğu zamansal referansı güçlendirerek, yapının o yerde oluşup örgütlendiği izlenimini oluşturur.</p> <p>Duyusal temas: İnsanın yapıyı görsel olarak kavrayışı çevresinin doğal verileriyle kuvvetlenip anlam kazanır aynı zamanda elemanlarının bir araya gelişlerini okutan yapısı ile görmenin dokunsal ve zamansal biçimine referans vererek çevresel ölçekteki görsel deneyimi güçlendirir.</p>	
MIKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Solar panelin kullanımı ile kullanıcının mekânsal konfor koşulları yerin fiziksel nitelikleriyle teknolojik yöntemleri bir araya getirerek sağlanır. Yapı aynı zamanda bünyesinde yetişen bitkilere imkân sunacak şekilde tasarlanmıştır. Bu nitelikleriyle yapı çevresi ile kurduğu fiziksel bağı güçlendirmiş, iklimsel verileri, gün ışığını, peyzaj elemanlarını yapının mikrokozmosuna dâhil ederek atmosfer deneyimini güçlendirir.</p> <p>Kültürel bellek: Mekânsal deneyimi güçlendiren strüktüre takılı değişip, dönüşebilen mekân tanımlamaları Vietnam'ın kültürünün bir parçası olan "kendin yap" anlayışına referans verir (Anonim 2).</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Kütüphanenin deneyim ve üretim üzerinden giden öğrenme anlayışı ve doğa ile ilişkili işlevi yakın çevresinde tasarlanan su ögesi ve bitkilerin yapıya entegre yetiştirme imkanlarıyla yapının atmosferine yansır. Strüktüre takılı elemanlar ve yüzeylerle deneyimin kişiselleştirildiği mekansallaşma biçimleri, keşfederek öğrenme ve üretme anlayışını yapının mikrokozmosunda sürdürür.</p> <p>Tektonik farkındalık: Tektonik niteliklerini okutan yapısı ve değişebilir, dönüşebilir mantığı ile kullanıcıyı yapının varoluş sürecine dahil ederek, yapının zamansal ve mekansal kavrayışını güçlendirir.</p> <p>Duyusal temas: Geçirgen yapısı aracılığıyla peyzaj, su, ışık gibi öğelerle kurduğu etkileşim, mikrokozmos içerisinde duyusal deneyim potansiyellerini yerle ilişkilendirerek güçlendirir. Yapının dönüştürülebilir niteliği dokunsal deneyimi güçlendirir.</p>	

¹(Anonim 2)

EK-9. Dursunlu Butik Otel (Orijinal 2019)

09	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Tepede kurgulanan yapı bir yüzünü hafif ve açık bir yaklaşımla ovanın serbestliğine açarken, diğer yüzünü taş duvarı ile masif dağa yaslar.</p> <p>Kültürel bellek: Dağ ve yamaca yerleşmiş kent dokusunun arayüzünde bulunan tepede kurgulanan yapı, kent ve doğa arasında sosyal yaşamı ve kültürü etkileyen yere özgü bu ilişkiyi kütle oluşum şemasında yansıtır. Dağa yaslanan yüzey ve hacimlerinde taş malzeme kullanarak doğal yapıya, ovaya yönelen otel kütlelerinde ise modern yapma biçimiyle kente referans verir.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Topografyaya oturan masif taş baza ve dağa yaslanan duvar, doluluk algısı ile dağın masif imgesine referans verir. Ovaya açılan ve hafifleyen otel kütleleri, kentin doğal yapıya eklenerek, dağın yamacına yaslanmasını imgesinde yansıtır.</p> <p>Tektonik farkındalık: İki etap halinde tasarlananan yapının öncelikle masif, dağa oturan taş bazası ve yaslandığı taş duvar kurgulanmış, hafif bir etki oluşturarak ovaya açılan kütleleri ise masif yapının üzerine yerleştirilmiştir (Anonim 3). Yapım aşamalarını kütlelerin bir araya gelişlerinde okutarak zamansal, bu aşamaları çevresinin koşullarına göre belirleyerek yere özgü referanslar barındırır.</p> <p>Duyusal temas: Taş duvar ve baza ile topografyanın parçası olan yapı, hafif bir çerçeve oluşturan otel kütleleri ile görünme ve görünmeme arasında varolur (Anonim 3). Dolu, masif baza ve duvar ile; açık, şeffaf ve hafif algılanan otel kütleleri zıt görsel ve dokunsal etkileri ile imgenin duyusallığını güçlendirir.</p>	 <p>The top part of the image shows architectural drawings: a cross-section of a mountain peak, a plan view of the hotel building integrated into the mountain slope, and a perspective view of the building. Below these is a photograph of the hotel building, a long, low structure with a stone facade and a flat roof, built into a hillside.</p>
MIKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Yapının yakın çevresini oluşturan tasarlanmış teraslar yürüyüş yollarıyla topografyanın doğal yapısını bir araya getirir. Odalar, ova ve dağ ile doğrudan ilişki kurarak, makrokozmosun fiziksel verilerini yapının mikrokozmosuna ilişkin atmosferi güçlendirecek elemanlar haline getirir.</p> <p>Kültürel bellek: Antakya'ya özgü yaşam kültürünü örgütleyen mekânsallaşma biçimlerinden, gizli giriş, dar sokak ve bu sokaklara uzanan çıkıntılar tasarımıdaki karşılıklarını, taş duvar ve otel kütleleri arasında kurgulanan sokak, sokağın geri çekilmesiyle tanımlanan giriş ve sokaktan taş duvara oradan da dağa uzanan kütlelerde bulur.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Yapı her iki yönde manzaraya bakarak özelleşen odalar ve odaların bulunduğu kütlelerin altında çözülen ortak alanlardan oluşur. Ortak alanlar duvarın oluşturduğu sınırlı koridorlaşan mekânsal kurguya açılır. Yapıya giriş duvarın yanında oluşan sokaktan gerçekleşir ve yarı açık sokak boyunca yatay ve düşeyde devam eden sirkülasyon, mekanları birbirine bağlar.</p> <p>Tektonik farkındalık: Yapı, yakın çevresinden başlayarak, zemini oluşturan baza ve duvar üzerine yerleştirilen otel kütlelerinin üst üste kurgulanan yapısına ve detaya inildiğinde taş duvarın yapma biçimine kadar, katmanlaşarak bütünü oluşturan ve bu katmanlaşma sürecinin aşamalarını ve yapısal detaylarını okutan bir tektonik dile sahiptir.</p> <p>Duyusal temas: Taş, beton, ahşap gibi malzemelerin birlikteliği ve yapısallaşma koşulları tasarlanan mekânda duyusal teması zenginleştirir. Duvar ile yapı arasında kurgulanan koridora yukarıdan sızan ışığın etkisi ve taş duvarın dokunsallığı mekânın atmosfere dayalı deneyimini güçlendirir.</p>	 <p>The middle part of the image shows three photographs: a view of the hotel building from a distance, a close-up of the stone facade, and a view of the hotel building from a different angle. The bottom part of the image shows a photograph of the hotel's interior, a long, narrow corridor with a stone floor and a wooden wall, leading to a courtyard.</p>

¹(Anonim 3)

EK-10. “Ring Around a Tree” Okulu (Orijinal 2019)

10	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Yapı merkezinde konumlanan ağaç ile ilişkisini hafiflik ve sakinlik imgesi üzerinden kurarak ağacın etkisini güçlendirir. Şeffaf kapalı mekanlar, yarı açık ve açık mekanlar, yapının strüktürü ve sirkülasyon elemanları, ağaca takılan ince yatay ve dikey hatlar olarak okunur bu durum ağaçla bir arada varolan hafif ve sakin etkiyi vurgular.</p> <p>Kültürel bellek: Antik Japon kültüründe bilginin ağacı olarak kabul edilen elli yıllık bir zekova ağacının etrafında biçimlenen okul (Cook 2011), eğitim işleviyle de bu bağlamda ilişkilendirilerek ağacı merkeze alıp onunla bütünleşen yapıya sahiptir. Ağacın fizisel varlığının yanı sıra temsil ettiği tinselliğe referans veren yapı yerin kültürel belleği ile ilişki kurar.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Ağacı sarmalayan hafif bir strüktür, yatay-düşey etkiler ve onları saran şeffaf yüzeyleri ile ağaçla bir arada varolma halini ve dinginlik imgesini güçlendirir. Zekova ağacının varlığını güçlendiren merkezi ve ağaçla bir arada yükselen yatay ve hafif katmanlardan oluşur.</p> <p>Tektonik farkındalık: Yatay ve düşey strüktürel elemanların ve sirkülasyonun bir araya gelişleri, ağacın varoluşuna ve yapısal niteliğine referans vererek yer ile ilişkilendirir.</p> <p>Duyusal temas: Zekova ağacını hafif bir strüktürle sarmalayan yapısı ile ağacın görsel niteliğini güçlendirirken aynı zamanda geçirgen yapısı ve çizgisel ifadesiyle dokunsal algıyı uyatarak hafiflik imgesini vurgular.</p>	
MIKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Şeffaf, geçirgen kapalı hacimleri ve farklı kotlarda kurgulanan yarı açık ve açık mekânlarında hem yakın çevresi hem de merkezindeki ağaçla görsel ve fiziksel ilişki kurarak, yapının mikrokozmosu boyunca ağaçla ve çevre ile varolma atmosferini güçlendirir. Şeffaf, geçirgen yapısını oluşturan yatay ve düşey elemanların arasından doğal ışığın sızması, ışığın ağaç dallarının arasından algılanmasıyla ilişkilendirilerek, bir ağacın altında olmanın bedensel ve zihinsel etkisini güçlendirir.</p> <p>Kültürel bellek: Ağacının çevresinde ona sarılı olarak kurgulanan, mikrokozmosun içerdiği tüm mekânsal deneyim alanları kullanıcıyı ağaca yönlendiren, onu merkeze alan yapısıyla yerin kültüründe önemli bir yeri olan Zekova ağacına ve ağaç etrafında yoğunlaşan anılara referans verir.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Merkezinde bulunan ağaçla ilişkilendirilerek yükselen sirkülasyon alanları, farklı kotlarda birbirine bağlanan açık, yarı açık ve kapalı mekanlar ile ağaca tırmanarak yükselen yapı sunduğu farklı deneyim potansiyelleri ile yaparak özgür bir biçimde, daha az kontrol hissi altında öğrenme düşüncesini içeren Montessori prensibini yapıya taşır ve mekanlar arasındaki hiyerarşiyi en aza indirir (Cook 2011).</p> <p>Tektonik farkındalık: Açık ve net strüktürel yapısıyla katmanlar halinde ağaçla yükselen bir araya gelme sürecini okutur ve ağacın varoluşunun zamansal niteliğini vurgular.</p> <p>Duyusal temas: Farklı genişliklere ve derinliklere sahip mekânlar tanımladıkları, oturma, yürüme, sürünme, tırmanma gibi eylemlerle yapıyla kurulan ilişkinin şeklini değiştirerek farklı duyusal ve algısal nitelikler barındırırlar. Ağaçla doğrudan ilişkilenen mikrokozmosun atmosfer etkisi ağacın ve malzemelerin kokusu, rengi, dokusu, doğal ışığın etkisi gibi duyusal niteliklerle güçlenir.</p>	

¹(Anonymous 10)

EK-11. Tüm Savaş Kurbanları için Anıt (Orijinal 2019)

11	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOSMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Kentsel kurgu içerisinde çevresinde bulunan mevcut yapılarla ölçeksel olarak ilişkilidir. Savaş anıtı olarak işlevinin getirisiyle özelleşen yapı, kentle ve kentliyle ilişkisini çevresindeki yapıların aksine ön cephede kurgulanan doluluk boşluklar aracılığıyla değil sağır ve dolu bir cephe üzerinden gerçekleştirir. Bu doğrultuda yerin kentsel belleğine özgün biçimde cevap veren, işleve göre özelleşen bir imgesel etki oluşturur.</p> <p>Kültürel bellek: Slovenya'da savaş kurbanlarının bir hatırlatıcısı olarak tasarlanan yapı (Anonymous 11) kentsel bağlam içerisinde ağır ve monolitik kütle etkisi ile belleğe ve yere referans vererek güçlü bir anıtsal imge üretir.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Kütlelerin geçirimsiz ve monolitik etkisi, savaşın toplumsal bellekte bıraktığı izin hatırlatıcısı olarak kentsel bellekte iz bırakır ve imgesel etkiyi güçlendirir.</p> <p>Tektonik farkındalık: Katmanlarla geçirimsiz, ağır, bütüncül ve sağır bir yüzeyin olduğu tektonik yapının kavrayışı monolitik imgeyi güçlendirir. Yapısallaşma biçiminin kavranabilirliği işlevsel niteliğin imgesel karşılığına katkıda bulunur.</p> <p>Duyusal temas: Yapının kent içerisinde karşılaşılan arayüzünün soğuk, ağır ve dolu etkisi, beton malzemenin renk ve dokusu ile güçlenir. Malzemenin niteliği ve katmanlar halinde okunan tektonik yapısı ağırlığın etkisini görsel kavrayıştan dokunsallığa taşıyarak imgenin çok duyulu deneyimine imkân sağlar.</p>	
MIKROKOSMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Uzun zamandır bölgede bulunan üç kestane ağacının monolitik hacmin içerisinde tanımlanan boşlukta korunması ve bu boşluğun üstünün gökyüzü ile doğrudan ilişkiye açılması aracılığıyla yerin fiziksel verileri üzerinden atmosfer deneyimi güçlenir.</p> <p>Kültürel bellek: I.Dünya Savaşı sırasında Slovenya'da savaşın gerçekleştiği her bölge anıtın farklı katmanlarını oluşturan yapısal taş granüle katkı sağlar (Anonymous 11).</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Anıtın kütleli ve ağır etkisi yapıya yaklaştıkça artarken, insan ölçeğinde kurulan ilişki ile savaşın etkisinin bir hatırlatıcısı olarak yapıya giriş, deneyimi kuvvetlendirmek amacıyla monolitik kütlelerin altından verilir. Girişte kurgulanan uzun ve dar koridor ile savaşın endişe uyandıran etkisi, mekânsal deneyim üzerinden yapının atmosferine yansır. Koridorun ardından ulaşılan rahatlama, düşünme ve meditasyon için tanımlanan boşluk ise sağır duvarlarla çevreden yalıtılır ve yalnızca gökyüzü ile ilişkilendirilir (Anonymous 11). Yapının çeperinden başlayarak, tanımlanan boşluğa kadar değişken deneyim potansiyellerini içeren mekânsal kurgu atmosfer etkisini güçlendirir.</p> <p>Tektonik farkındalık: Yapısallaşma mantığının insan ölçeğinde kavranabilirliği varoluş sürecinin farkındalığı aracılığıyla zamansal referanslar barındırır.</p> <p>Duyusal temas: Yapının mekânsal deneyimi süresince algılanan doluluk, boşluk, ağırlık, hafiflik gibi etkiler duyusal teması kuvvetlendirir niteliktedir. Yapıyı oluşturan malzemenin ve yapısallaşma biçiminin dokunsallığı atmosferi güçlendirir. İçeride tanımlanan boşluğun gökyüzü ve ağaçlarla kurduğu ilişki ve sağır yüzeylerle çevrili yapısı görme, işitme, dokunma gibi farklı duyusal deneyimlere hitap eder.</p>	

¹(Anonymous 11)

EK-12. Sayama Orman Şapeli (Orijinal 2019)

12	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Yapı ormanın içerisinde yükselen eğimli yüzeyleri ve dokunsal etki veren malzemenin katmanlaşan ifadesiyle ormanı oluşturan ağaçların yapısından referans alan bir imgeye sahiptir.</p> <p>Kültürel bellek: “Şapel” olarak adlandırılan yapı tasarımcıları tarafından tek bir dine ait olmayan bir dini ritüel mekânı olarak tanımlanır. Bu bağlamda keskin üçgen açıklıkları oluşturarak yükselen yüzeyleri ile yapı, Gotik dikeyliği önerirken aynı zamanda Budist tapınağı ve Şinto tapınağının çağdaş yorumlanma mantığını da yansıtarak tüm dinlerde zihinde oluşan ritüel yapısına dair anıları ve imgeyi ortak bir dil üzerinden yorumlar (Igarashi 2015).</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Kütleli oluşturan dolu ve boş şekilde yükselen eğimli yüzeyler, yükseldikçe incelen ve hafifleyen bir ifade ile işlevle ilişki kurarak zihinde var olan şapel imgesini güçlendirir. Aynı zamanda düşeyliği vurgulanan eğimli yüzeyler ormanın içinde bulunma ve ona göre şekillenme halini yapının imgesinde yansıtır.</p> <p>Tektonik farkındalık: Taşıyıcı gövde ve onu sararak yükselen elemanlardan oluşan tektonik niteliğiyle ağaçların yapısallaşma biçimini imgesine yansıtır. El yapımı alüminyum malzemenin üst üste katmanlar halinde bir araya gelişi (Igarashi 2015), yapım sürecini okutarak zamansal referanslar barındırır. Strüktürü saran yüzeydeki katmanlaşma, dalların ve yaprakların bir araya gelişleriyle bütüncül algılanan ancak birçok parçadan oluşan ağaçların yapısal niteliğini imgesinde yansıtır.</p> <p>Duyusal temas: Net ve ağaçlarla bir arada yükselen yüzeyler halinde algılanan imgesi ile ormanın sessizlik ve sükûnetinin duyusal kavrayışını yapının kütlelerinde yansıtır ve görsel olarak kurulan ilişkiyi diğer duyuları çağrıştırarak destekler.</p>	
MİKROKOZMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Plan düzleminde ve üçüncü boyutta, çevresinde bulunan ağaçların izlerine göre şekillenir.</p> <p>Kültürel bellek: Farklı dinlerden kullanıcıların dini ritüellerini gerçekleştirebilecekleri bir mikrokozmos üreterek, ibadet mekânlarını herhangi bir din özelinde kurgulamak yerine ormana açılan nişler ile tanımlar.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Ormanın varlığının mekânsal kurguya yansımaları, ağaçların yerlerine göre şekillenen nişlerle ve yükselen eğimli yüzeylerle vurgulanır. İbadet için tanımlanan ve ormana yönelen mekânlar, eğimli yüzeylerin arasında açılan boşluklarla, makrokozmos etkisini yapının mikrokozmosunda devam ettirir.</p> <p>Tektonik farkındalık: Ahşap taşıyıcı sistemden ve onu dışarıdan saran alüminyum elemanlardan oluşan çift cidarlı sistem, yapma mantığını okutarak yapının varoluş sürecine kullanıcıyı dâhil eder. İç mekânda yükselerek tek bir yüzeye duvarları, açıklıkları ve üst örtüyü tanımlayan ahşap strüktürel yapısı ile ormanın bütüncül olarak algılanan atmosferini yapıda devam ettirir.</p> <p>Duyusal temas: Mikrokozmos ve makrokozmos arayüzünde kurgulanan açıklıklardan sızan doğal ışık, orman dokusundan aşağı sızan ışık etkisini iç mekâna taşıırken, ormanın sesi, kokusu gibi duyusal nitelikleri de doğrudan yapının atmosferine dâhil eder. Yapıda kullanılan malzemelerin üretim ve birleşim yöntemleri dokunsallığı vurgulayarak duyusal teması güçlendirir.</p>	

¹(Anonymous 2)

EK-13. SMF-TU Sosyal Sağlık Merkezi (Orijinal 2019)

13	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOSMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Dış cepheyi oluşturan masif etkiye sahip tuğla duvarlar sıcak ve nemli çevresel koşullar içerisinde tuğlanın yönünün değiştirilmesiyle sağlanan kontrollü geçirgenlik ve malzemenin özelliği ile yapıyı ısıtıcı etkilerden korurken (Anonim 4) aynı zamanda kentsel kurgu içerisinde yola bakan cephelerinde kapalılık sağlayarak içe çekilmiş giriş alanını öne çıkarır. Bu doğrultuda doğal ve yapı çevre koşulları içerisinde kontrollü geçirgenlikleri olan masif duvarlar işlevsel ve imgesel açıdan güçlü birer tasarım ögesidir.</p> <p>Kültürel bellek: Yerel mimarlık kültürünün tuğla işçiliğinin izlerini taşıyan yapısıyla yerin kültürel belleğine referans verir (Anonim 4).</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Yerel kültürün ve yaşantının özelliklerini yapıda yansıtmak amacıyla kütle kurgusu, vaziyet düzleminde ve üçüncü boyutta, tesadüfi kentsel karşılaşmalara ve etkileşime imkân sağlayacak şekilde tasarlanmıştır (Anonim 4). Kentsel mekânda doluluk olarak kurgulanan yapı içe çekilen giriş alanı ile içerideki özel alana davet ederek bu kültürel referansı yapının imgesine taşır.</p> <p>Tektonik farkındalık: Yapının çevresel ölçekte algılanan masif yapısı malzemenin etkisiyle, bütünü oluşturan birimleri okutarak tektonik farkındalık oluşturur, yapılaşma mantığını ve zamansal sürecini yansıtır.</p> <p>Duyusal Temas: Yığma tuğla duvarlar dokunsal niteliği artırarak görsel deneyimi pekiştirir ve çevresel ölçekte imgenin dolu, bütüncül, kapalı etkisini güçlendirir.</p>	
MIKROKOSMOS İÇERİSİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Yapı dış yüzeyde kapalılık üreten tuğla duvarlar ile yüksek sıcaklıktan korunurken, içeride kurgulanan avluya açılarak fiziksel çevre ile temas kurmayı ve mekansal sürekliliği sağlar (Anonim 4).</p> <p>Kültürel bellek: Yapının tasarımında Arjantin'in tipik göçmen evi olarak kullanılan chorizo evinin, merkezde bir avlu ve etrafında ona açılan odalardan oluşan kurgusu sosyal merkez işleviyle güncel koşullar içerisinde yeniden yorumlanmış ve sosyal sağlık birimine entegre edilmiştir (Anonim 4).</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Kütlelerin içe çekilerek girişe yönlendiren kurgusu içeride tanımlanan avlu ile ilişkilendirilerek kent içerisinde gerçekleşecek tesadüfi karşılaşmalar ve sosyal etkileşim için imkân oluşturur (Anonim 4). Kentle karşılaşma arayüzünden, iç mekâna ve avluya uzanan mekansal deneyim kapalıktan, serbest ve açık bir kavrayışa dönüşerek yerin fiziksel ve kültürel yapısıyla ilişki kurar ve atmosferi güçlendirir.</p> <p>Tektonik farkındalık: Sağlık merkezi tüm yapılaşma koşullarını ve farklı malzemelerin bir araya gelişlerini okutarak tektonik farkındalık oluşturur. Yapı tuğla düzeninin kurgusu ile dış ve iç mekân arasında kontrollü bir ilişki sağlar ve aynı zamanda tektonik yapısını iç mekânda yansıtır.</p> <p>Duyusal Temas: Malzemelerin bir araya gelişleri yapının dokunsal niteliğini artırırken, dışarıdan kapalı olarak algılanan ve şeffaflaşarak avluyla bütünleşen kurgusu farklı duyusalıklar barındırır. Bu öğeler aracılığıyla değişkenlik gösteren ve farklı duyulara hitap eden mekansal deneyim yapının atmosfer etkisini güçlendirir.</p>	

¹(Anonim 4)

EK-14. Terra Cotta Stüdyosu (Orijinal 2019)

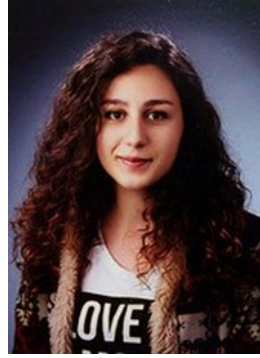
14	Tasarım Parametreleri ve Etkileri	Görsel Veriler ¹
MAKROKOZMOS İÇERİNDE DENEYİMLENEN İMGE	<p>Fiziksel çevre: Bulunduğu bölgenin iklimsel koşullarına bağlı olarak geçirgen bir yapıya sahiptir. Yerel malzemenin seçimi ve yağma sistemle bir araya geliş kurgusu sonucunda oluşan boşluklar, monolitik kütle etkisini kaybetmeden iklimsel koşullara uygun geçirgenliği sağlar.</p> <p>Kültürel bellek: Kütlelinin bütüncül bir yağma yapı olarak yükselen monolitik ve masif etkisi ile yapıda kullanılan kırmızı tuğla, yerin mimari belleğine referans vererek Cham kültürünü (Kalman 2002) yansıtır ve yapının arkaik etkiye sahip imgesini güçlendirir.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Yapının üretildiği malzeme ve yapma biçimi sonucu monolitik bir etkiye sahip olan stüdyo, kullanım amacına referans vererek, üretildiği yerin hatırlatıcısı olan aynı zamanda da heykelsi bir imgeye sahiptir.</p> <p>Tektonik farkındalık: Bütüncül ve monolitik imgeyi oluşturan tekil parçaları ve bu parçaların yağma bir sistemle bir araya gelişlerini okutarak kullanıcının yapının vücut bulma sürecini algılamasını sağlayacak zamansal referanslar barındırır.</p> <p>Duyusal Temas: Rengi ve dokusu ile kuvvetli bir dokunsal niteliğe sahip olan kırmızı tuğla, yapıda kullanıldığı yağma sistem ve doluluk boşlukların bu sistemle üretilmesi sonucu imgenin dokunsal ve görsel etkisini güçlendirir.</p>	 <p>The top part of the image shows a site plan with a central building marked with a square and a cross. Below it is a photograph of the building, a square structure with a facade of red brick with a grid of small, square openings. The building is situated in a lush green area with trees and a body of water in the background.</p>
MIKROKOZMOS İÇERİNDE DENEYİMLENEN ATMOSFER	<p>Fiziksel çevre: Yapının yakın çevresi heykellerin kurutulmasına imkân tanıyan bambu bir sınırla çevrelenir. Cidarında bulunan boşluklarla ve yapıyı örten şeffaf üst örtüsü ile çevresinin ısı, ışık gibi doğal verileriyle doğrudan ilişkilendirir. İç hacimde okunan, heykellerin sergilendiği alanın zemin kotundan yukarıda tanımlanması, yakındaki nehrin yükselmesine karşı alınan önlemin mekânsal karşılığıdır (Anonymous 12).</p> <p>Kültürel bellek: Yakın çevresinden başlayarak yapının kendisine ve iç hacmine kadar tanımlanan mekânların iç içe kurgulanan kare planlı yapısı ve yapım yöntemi bölgede Cham kültüründen miras kalan tapınakların (Phuong 2011) diline referans vererek bu mimari belleği işleve ve günümüz ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlar.</p> <p>Kütle-mekân kurgusu: Benzer dil içerisinde tanımlanmış dışarıdaki kurutma imkânı sağlayan strüktür, içeride tuğla sistemin arkasında ikinci bir cidar oluşturarak sergileme ve sirkülasyon imkânı üretir. Yapının merkezinde zemin kotundan negatife inerek tanımlanan heykel üretim alanı ve bu alan üzerindeki döşemede pozitif yönde kurgulanan açıklık mekân algısını ve atmosferi güçlendirirken aynı zamanda sanatçıyı eserlerini üretirken izleme imkânı sağlar.</p> <p>Tektonik farkındalık: Dışarıda yağma tuğla ve içeride ahşap strüktürle kurulan çift cidarlı sistem her iki cidarda da yapım yöntemini okutarak kullanıcıyı sürece dâhil eder. Aynı zamanda içeride kurgulanan çatki sistemi bünyesinde barındırdığı sergileme, sirkülasyon gibi imkanlarla kullanıcının tektonik yapıyı farklı mekânsal deneyimler üzerinden algılayarak onunla doğrudan temasa geçmesini sağlar.</p> <p>Duyusal Temas: Döşemede açıklıktan gelen doğal ışık üretim alanını tanımlayarak atmosferi güçlendirir. Yapıda dokunsal niteliği yüksek ahşap, tuğla ve beton malzemelerin bir arada kullanımı ve doğal ışığın kullanımı mikrokozmosun duyusal niteliğini kuvvetlendirir.</p>	 <p>The bottom part of the image shows several interior views of the building. The top view shows a long, narrow corridor with a brick wall on the right and a wooden floor. The middle view shows a circular opening in the brick wall looking out onto a courtyard with a wooden structure. The bottom view shows a person sitting on a circular platform in a courtyard, with a brick wall and a wooden structure in the background.</p>

¹(Anonymous 12)

ÖZGEÇMİŞ

SEZEN BAŞAK ÖZÜNUR

basakozunur@gmail.com

ÖĞRENİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi
2017-2019	Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Antalya
2016-2017	Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Bilim Dalı, Eskişehir
Lisans	Anadolu Üniversitesi
2011-2016	Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Eskişehir

MESLEKİ VE İDARİ GÖREVLER

Araştırma Görevlisi	Akdeniz Üniversitesi
2017-Devam Ediyor	Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Antalya
Kısmi Zamanlı Öğrenci	Anadolu Üniversitesi
2015-2016	Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Eskişehir

ESERLER

Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler

1- Şekerci, A., Özünur, S.B., İncedemir, Ş. 2018. Kültürel Mirasın Oluşumu ve Devamlılığı Üzerine Bir Değerlendirme: Antalya Karaaliođlu Parkı, 3. Akdeniz Sanat Sempozyumu, ss. 35-39, 24-25 Nisan, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Diğer Yayınlar

1- İncedemir, Ş., Şekerci, A., Özünur, S.B. 2018. Antalya-Kaleiçi Kandiller Sokak No:27, DOCOMOMO Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları XIV, s. 51, 27-29 Nisan, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.

2- Şekerci, A., İncedemir, Ş., Özünur, S.B. 2019. Toroslarda betonarme bir simge yapı: Döner Gazino. Betonart, 60: 24-31.